

GUIA SOBRE L'IMPACTE DE LES VIOLÈNCIES MASCLISTES DIGITALS

Generalitat
de Catalunya

Guia sobre l'impacte de les violències masclistes digitals.

© Generalitat de Catalunya. Departament d'Igualtat i Feminisme.

Direcció General per a l'Erradicació de les Violències Masclistes.

Coordinació:

Laia Serra Perelló

Autoria

Laia Serra Perelló, i Pau Pérez Sales, Andrea Galán Santamarina, Gabriela López Neyra i Tatiana Arrieta Betancourt de SIRA Centre d'atenció a víctimes de tortura.

Revisió

Laia Rosich i Solé, Rubén Sánchez Ruiz i Roger Falgueras Garcia de Atocha.

Disseny i maquetació

David Jiménez

Avís legal

Aquesta obra es publica amb una llicència de Creative Commons Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual 3.0. Juliol de 2024.

Sou lliure de: Compartir — Copiar i redistribuir el material en qualsevol mitjà i format. Adaptar — Remesclar, transformar i crear a partir del material. D'acord amb els termes següents: Reconeixement — Heu de reconèixer l'autoria de manera apropiada, proporcionar un enllaç a la llicència i indicar si hi heu fet algun canvi. Podeu fer-ho de qualsevol manera raonable, però no d'una manera que suggereixi que el llicenciador us dona suport o patrocina l'ús que en feu. NoComercial — No podeu utilitzar el material per a finalitats comercials. CompartirIgual — Si remescleu, transformeu o creeu a partir del material, heu de difondre les vostres creacions amb la mateixa llicència que l'obra original. Per trobar aquesta obra, podeu consultar al web del [Departament d'Igualtat i Feminisme](#) i el [Portal de la transparència de la Generalitat de Catalunya](#).

Índex

Introducció, context i propòsit de la guia	4
1. Metodologia utilitzada per a l'elaboració d'aquesta guia	6
2. Com s'estan conceptualitzant i definint les violències masclistes digitals?	8
3. Característiques específiques de les violències masclistes digitals.....	12
4. Dones i nenes afectades de manera prevalent i tipologies de violències masclistes digitals més freqüents	16
5. Categories i tipologies de violències masclistes digitals	19
6. La protecció jurídica davant les violències masclistes digitals	24
7. Orientacions sobre el suport a les víctimes/supervivents de les violències masclistes digitals.....	32
8. Factors que incideixen en els impactes provocats per les violències masclistes digitals	35
9. Impactes de les violències masclistes digitals.....	40
10. Recomanacions per al suport a les víctimes/supervivents de les violències masclistes digitals.....	53
11. Recomanacions per a l'avaluació dels impactes de les violències masclistes digitals	65
12. Glossari sobre terminologia habitual en l'entorn virtual	71
13. Referències bibliogràfiques	75
14. Annex.....	78

Introducció, context i propòsit de la guia

Les violències masclistes digitals, en endavant VMD, afecten un percentatge cada vegada més elevat de dones¹ i joves.^{2,3,4,5} Segons l'enquesta de 2014 de l'Agència Europea de Drets Fonamentals sobre 42.000 dones dels 27 estats membres,⁶ l'11% de les dones i nenes des dels 15 anys havien experimentat ciberassetjament. Aquestes violències causen significatius impactes⁷ en les vides de les dones i de les nenes, en el pla psicològic, físic i de salut, de seguretat personal, de reputació, professional, econòmic i d'exercici de drets fonamentals, com la llibertat d'expressió dins i fora de línia i la de participació en els assumptes públics.⁸ A l'Estat espanyol, la Macroenquesta de violència contra la dona de 2019⁹ referia que, del total de dones de més de 16 anys, el 15,2% havia sofert missatges no desitjats, obscens o amenaçadors. No obstant això, malgrat l'extensió d'aquestes formes de violència, de la seva afectació als drets humans de les dones i les nenes, són pocs els recursos disponibles per comprendre aquest fenomen i acompanyar les víctimes/supervivents. Les violències masclistes digitals provenen de la mateixa estructura social desigual i estan en línia de continuïtat amb les violències masclistes analògiques, però, al mateix temps, tenen unes característiques específiques i provoquen uns impactes diferenciats de les violències masclistes d'altres àmbits i tipus, que han de ser tingudes en compte pels i per les professionals dels circuits d'abordatge de les violències masclistes i pels operadors i operadores jurídi-

ques, per dur a terme intervencions adequades, efectives i no revictimitzants.

Progressivament, les VMD estan sent més tingudes en compte per part de les institucions. A escala estatal, l'Estratègia estatal per combatre les violències masclistes 2022-2025¹⁰ conté una línia estratègica concreta (2.4) per combatre les violències digitals de gènere. En concret desplega un seguit de mesures sobre entorns digitals segurs i lliures per a les dones i nenes i un altre conjunt de mesures sobre seguretat i protecció enfront de les violències en línia.

A escala europea, l'aprovació de la Directiva 1385/2024 sobre la lluita contra la violència contra les dones, obligarà els estats membres a incloure com a delictes una sèrie de violències masclistes digitals i que les polítiques públiques sobre violències i els plans nacionals prevegin aquesta tipologia de violències.

A Catalunya, des del 2018 s'està duent a terme una intensa labor d'incidència i d'interpel·lació a les institucions per part dels ciberfeminismes. En aquest context, al desembre 2019 es va publicar la recerca titulada "Les ciberviolències masclistes"¹¹ elaborada pel grup de recerca Antígona de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i l'associació Donestech, que va permetre fer la radiografia¹² de les VMD a Catalunya. Les dades emeses per aquesta recerca van permetre que al desembre de 2020 s'aprovés per una-

1 En aquesta guia, quan parlem de "dones" fem referència a les dones cis i trans.

2 Agència Europea de Drets Fonamentals - FRA (2014). Violencia de género contra las mujeres: una encuesta a escala de la UE. Informe de resultados principales. Disponible a: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>

3 Amnistia Internacional - AI (2018). Toxic Twitter. Violencia y abuso contra las mujeres en internet. Disponible a: https://amnistia.org.ar/wp-content/uploads/delightful-downloads/2018/05/TOXICTWITTER-report_SP.pdf

4 Pla Internacional (2020). (In)Seguras online. Experiencias de niñas, adolescentes y jóvenes en torno al acoso online. Disponible a: https://plan-international.es/files_informes/doc_35.pdf

5 Pew Research Center (2021). The State of Online Harassment. Disponible a: <https://www.pewresearch.org/internet/2021/01/13/the-state-of-online-harassment/>

6 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

7 GREVIO (2021). Recomendación general núm. 1 sobre la dimensión digital de las violencias contra las mujeres. Disponible a: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/grevio-publishes-its-general-recommendation-no-1>

8 Article 19 (2022). La protesta digital, una transformación histórica de la libertad de expresión en el mundo. Disponible a: https://articulo19.org/wp-content/uploads/2022/12/A19_2022_ProtestaDigital_v1.pdf

9 Delegació del Govern contra la Violència de Gènere (2019). Macroenquesta de violència contra la dona. Disponible a: https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/macroencuesta2015/pdf/Macroencuesta_2019_estudio_investigacion.pdf

10 Ministeri d'Igualtat (2020). Estratègia estatal per combatre les violències masclistes 2022-2025. Disponible a: https://violenciagenero.igualdad.gob.es/planActuacion/estrategiasEstatales/combaterViolenciaMachista/docs/EEVM_22-25.pdf

11 Antígona - UAB i Donestech (2019). Les ciberviolències masclistes. Disponible a: https://ddd.uab.cat/pub/estudis/2019/233750/Estudi-Ciberviolencias_final.pdf

12 Institut Català de les Dones i Donestech (2019). Enquesta de violències masclistes online. Disponible a: https://donestech.net/files/violenciasmasclistes_investigacio_donestech_ca.pdf

nimitat la Llei 17/2020, del 22 de desembre,¹³ de reforma de la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista.¹⁴ Aquesta reforma va tenir com a objectiu adequar la normativa catalana als estàndards del Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica (Conveni d'Istanbul)¹⁵ i la d'incorporar noves formes de violència contra les dones i les nenes, com la violència institucional, la violència en la seva esfera pública i política i les violències digitals. Es tracta de la llei autonòmica que ha desplegat amb més profunditat les VMD com a forma i com a àmbit de violència masclista.

En l'actualitat, el Departament d'Igualtat i Feminismes de la Generalitat de Catalunya està dedicant una gran energia a desenvolupar els continguts de la Llei 17/2020 per assolir una transformació general de l'abordatge de les violències masclistes. En aquest procés, l'octubre de 2022 es va

aprovar el nou Protocol marc per a una intervenció amb la diligència deguda en situacions de violències masclistes.¹⁶ Les VMD estan ocupant un lloc central en l'acció del Departament, donada la seva importància i la urgència en la incorporació del seu abordatge especialitzat en el sistema d'atenció autonòmic a les víctimes/supervivents. Aquesta forma de violència, prevalent, però al mateix temps encara desconeguda pels i per les professionals del circuit d'atenció i pels operadors i operadores jurídiques, requereix d'un especial impuls per a la seva recerca, per a la divulgació de campanyes de conscienciació i per a la formació de tots els i les professionals implicades. En el context d'aquest impuls institucional per a l'erradicació de les violències masclistes s'emmarca la publicació d'aquesta guia com a eina pedagògica i de creació de coneixement, a l'empara del nou Protocol marc per a una intervenció amb la diligència deguda en situacions de violències masclistes, els objectius de la qual són:

- ▶ Facilitar la comprensió conceptual de les VMD.
- ▶ Sintetitzar la definició d'aquestes violències i les seves principals categories per a facilitar la seva identificació.
- ▶ Facilitar la comprensió de l'encaix jurídic de les seves principals tipologies.
- ▶ Analitzar la diversitat d'impactes que poden generar les VMD i els elements que incideixen en la seva gravetat.
- ▶ Oferir eines per a l'acompanyament de les víctimes/supervivents de VMD.

¹³ Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista. Disponible a: <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/document-del-pjur/?documentId=889760>

¹⁴ Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista. Disponible a: <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/document-del-pjur/?documentId=491383>

¹⁵ Consell d'Europa (2011). Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica. Disponible a: <https://rm.coe.int/1680462543>

¹⁶ Departament d'Igualtat i Feminismes (2021). Model d'abordatge de les violències sexuals. Disponible a: <https://igualtat.gencat.cat/web/content/Ambits-violencies-masclistes/Model-dabordatge-de-les-Violencies-Sexuals.pdf>

01

Metodologia utilitzada
per a l'elaboració
d'aquesta guia

Metodologia utilitzada per a l'elaboració d'aquesta guia

01

a. Jurídica

- ▶ Revisió bibliogràfica d'articles, manuals i guies relacionats amb la matèria des de 1980 en bases de dades generals (PubMed, Web of Science, PsycLit) i cercadors temàtics.
- ▶ Avaluacions individuals amb un grup de supervivents de VMD que representen diferents perfils de dones supervivents.
- ▶ Identificació de les violències enfrontades a partir del relat, exploració psicològica i anàlisi de continguts.
- ▶ Mapa de la hipòtesi causal entre els fets i els impactes.
- ▶ Exploració psicomètrica per avaluar de forma estandarditzada la simptomatologia clínica, així com els impactes ontològics.¹⁷
- ▶ Contrast entre la revisió bibliogràfica i el coneixement situat de les entrevistades.
- ▶ Discussió de resultats amb persones expertes.

b. Psicològica

- ▶ Revisió bibliogràfica d'articles, manuals i guies relacionats amb la matèria des de 1980 en bases de dades generals (PubMed, Web of Science, PsycLit) i cercadors temàtics.
- ▶ Avaluacions individuals amb un grup de supervivents de VMD que representen diferents perfils de dones supervivents.
- ▶ Identificació de les violències enfrontades a partir del relat, exploració psicològica i anàlisi de continguts.
- ▶ Mapa de la hipòtesi causal entre els fets i els impactes.
- ▶ Exploració psicomètrica per avaluar de forma estandarditzada la simptomatologia clínica, així com els impactes ontològics.¹⁸
- ▶ Contrast entre la revisió bibliogràfica i el coneixement situat de les entrevistades.
- ▶ Discussió de resultats amb persones expertes.

17 S'han utilitzat tres instruments: Inventari de depressió de Beck-II, per avaluar la simptomatologia depressiva; el PCL-5, per avaluar la simptomatologia post-traumàtica, i el Qüestionari VIVO, per avaluar l'impacte ontològic, és a dir, els impactes compresos des de la interacció entre la persona i el medi familiar, social, polític i comunitari en el qual es produeixen (www.psicosocial.net/investigacion/cuestionario-vivo/).

18 S'han utilitzat tres instruments: Inventari de depressió de Beck-II, per avaluar la simptomatologia depressiva; el PCL-5, per avaluar la simptomatologia post-traumàtica, i el Qüestionari VIVO, per avaluar l'impacte ontològic, és a dir, els impactes compresos des de la interacció entre la persona i el medi familiar, social, polític i comunitari en el qual es produeixen (www.psicosocial.net/investigacion/cuestionario-vivo/).

02

Com s'estan
conceptualitzant
i definint les violències
masclistes digitals?

Com s'estan conceptualitzant i definint les violències masclistes digitals?

02

Com a punt de partida, cal dir que les VMD suposen un rept perquè integren la realitat heterogènia de les violències masclistes, amb la complexitat del desenvolupament digital en canvi constant. Les violències masclistes (VM) i les violències masclistes digitals (VMD) comparteixen tant l'arrel com la funció social de subjugar les dones per mantenir una estructura social desigual, el patriarcat, però vehiculades a través de les noves tecnologies, i/o que es donen en l'àmbit virtual. No es tracta de la suma de dos factors (gènere i digital), sinó d'una interacció que resulta especialment complexa en l'impacte que provoca.¹⁹ Per això és imprescindible integrar tant la realitat sociopolítica i cultural de les violències basades en el gènere com les implicacions que hi té el món digital. I relacionar totes dues amb la vivència subjectiva de la persona víctima/supervivent de VMD.

Les institucions europees, des de fa alguns anys estan treballant en la conceptualització i la definició de les VMD. La falta d'una definició harmonitzada resulta altament problemàtica, perquè això impedeix dissenyar i recaptar dades comparables entre països que permetin analitzar el fenomen i dissenyar polítiques públiques apropiades, entre d'altres, per a la prevenció, el suport a les víctimes/supervivents i el seu accés a la justícia i a la reparació. Les institucions europees són plenament conscients que la millor mesura per disminuir l'enorme infradenúncia d'aquestes violències és la de proporcionar una resposta efectiva a aquestes violències.

Les definicions que s'han anat encunyant han variat segons la força legal d'aquestes definicions, l'amplitud de l'enfocament, l'organisme del qual provenen, etc.²⁰ L'Institut Europeu d'Igualtat de Gènere (EIGE, per la sigla en anglès) és l'entitat que ha desenvolupat una labor més avançada²¹ en aquest sentit, malgrat la complexitat que ocasiona la gran diversitat

de formes de VMD, el fet que es cometen en diversos espais virtuals com les xarxes socials o, fins i tot actualment, en el metavers, en la darkweb o mitjançant la intel·ligència artificial. A més a més, l'àmbit digital està en constant evolució i successivament van apareixent noves formes de VMD; hi ha diverses tipologies d'infractors, que tant poden ser persones conegudes com desconegudes, i és un fenomen cultural global en el qual constantment apareixen nous actors, com la denominada masclosfera²² o els incels.

Encara que, de moment, no hi ha una definició legal harmonitzada, sí que hi ha alguns organismes que han encunyat les seves pròpies definicions que poden ser d'utilitat.

- 1 **La relatora de les Nacions Unides sobre la violència contra les dones**, en el seu informe monogràfic de 2018,²³ defineix les VMD com "tot acte de violència per raó de gènere contra la dona comès amb l'assistència, en tot o en part, de l'ús de les TIC, o agreujat per aquest, com els telèfons mòbils, Internet, les plataformes de xarxes socials o el correu electrònic, dirigida contra la dona pel fet de ser dona o perquè afecta les dones de manera desproporcionada".
2. El **Comitè Assessor sobre la Igualtat d'Oportunitats per a Dones i Homes de la Comissió Europea en el 2020**²⁴ va proposar la definició següent: "La ciberviolència contra les dones és un acte de violència de gènere perpetrada directament o indirectament a través de les tecnologies de la informació i la comunicació que resulti en, o sigui probable que resulti en danys físics, sexuals, psicològics, danys econòmics o sofriment de les dones i nenes, incloses les amenaces de tals actes, ja sigui ocorreguts en la vida pública o privada, o impediments en

19 Vickery, J.R. i Everbach, T. (2018). "The Persistence of Misogyny: From the Streets, to Our Screens, to the White House".

A: Vickery i Everbach (eds.). *Mediating Misogyny: Gender, Technology and Harassment*. Palgrave: McMillan.

20 Parlament Europeu (2021). *Combating gender-based violence: Cyber violence*. Disponible a: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662621/EPRS_STU\(2021\)662621_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662621/EPRS_STU(2021)662621_EN.pdf)

21 EIGE (2022). *Combating cyber violence against woman and girls*. Disponible a: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/combating_cyber_violence_against_women_and_girls.pdf

22 Centre Reina Sofia sobre Adolescència y Joventud (2020). *Jóvenes en la manofera. Influencia de la misoginia digital en la percepción que tienen los hombres jóvenes de la violencia sexual*. Disponible a: <https://www.adolescenciayjuventud.org/download/9560/>

23 Relatoria especial sobre les violències contra la dona de les Nacions Unides. (2018). Disponible a: <https://acoso.online/site2022/wp-content/uploads/2018/10/G1818461.pdf>

24 Comitè Assessor sobre la Igualtat d'Oportunitats per a Dones i Homes. *Opinion on combatting online violence against women* (2020). Disponible a: https://commission.europa.eu/system/files/2020-04/opinion_online_violence_against_women_2020_en.pdf

l'exercici dels seus drets fonamentals i llibertats. La ciberviolència contra les dones inclou, però no està limitada a les violacions a la privacitat, l'assetjament, la fustigació, la incitació a l'odi, l'intercanvi de contingut privat sense consentiment, l'abús sexual basat en imatges, la pirateria informàtica, el robatori d'identitat i la violència directa. La ciberviolència és part del continuïum de la violència contra les dones: no existeix en el buit, sinó que més aviat prové i sosté múltiples formes de violència fora de línia”.

3. En la **Resolució de 2021 del Parlament Europeu sobre ciberviolència**²⁵ es proposa la definició següent: “la ciberviolència de gènere és una forma de violència de gènere i consisteix en tot acte de violència de gènere comès, assistit o agreujat, en part o íntegrament, fent ús de les TIC, com els telèfons mòbils i els telèfons intel·ligents, Internet, les plataformes de xarxes socials o el correu electrònic, que estigui dirigit contra una dona per la seva condició de dona o afecti les dones de manera desproporcionada, o que estigui dirigit contra les persones LGTBQI²⁶ per la seva identitat de gènere, expressió de gènere o característiques sexuals, i que ocasioni o pugui ocasionar danys físics, sexuals, psicològics o econòmics, incloses les amenaces de realitzar aquests actes, la coacció o la privació arbitrària de llibertat, en la vida pública o privada.”
4. El **Grup d'Experts del Consell d'Europa sobre l'Acció contra la Violència contra les Dones i la Violència Domèstica (GREVIO)**²⁷ va encunyar el 2021 una definició més senzilla: “violència contra la dona en la seva dimensió digital”.
5. Per la seva part, l'**Institut Europeu d'Igualtat de Gènere (EIGE)** en el seu estudi de 2022 *Combating cyber violence against woman and girls* parteix d'una sèrie de criteris clau per encunyar la seva definició: tenir en compte el gènere de la víctima/supervivent i de l'infractor, així com el seu vincle; partir de la perspectiva dels drets humans; partir d'una perspectiva interseccional i d'adequació cultural, i partir d'una perspectiva de rendició de comptes del perpetrador o perpetradors i de la qualitat de les dades.
6. La Directiva 1385/2024 sobre la lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica esmen-

ta la necessitat d'establir definicions harmonitzades dels delictes i de les sancions sobre determinades formes de ciberviolències. La Directiva obligarà els estats membres a establir com a delictes diverses modalitats de divulgació no consentida de material íntim, sigui real o *deepfake*, el cibercontrol, el ciberassetjament i la incitació a la violència o a l'odi mitjançant les TIC.

La Directiva posa el focus en les dones que estan especialment afectades, com són les dones polítiques, les periodistes i les defensores de drets humans i subratlla la necessitat de poder eliminar de forma immediata els continguts nocius.

Altres idees clau de les quals parteix l'EIGE per encunyar la seva definició són:

- ▶ La ciberviolència de gènere té les seves arrels en la desigualtat existent entre dones i homes.
- ▶ Les VMD existeixen en línia de continuïtat amb les violències masclistes analògiques i poden arribar a provocar danys físics, danys o sofriments sexuals, psicològics o econòmics a dones i nenes.
- ▶ Les VMD existeixen en línia de continuïtat entre l'espai físic i el virtual, en ambdues direccions.
- ▶ Les violències digitals són violències generitzades i, encara que els homes també poden ser víctimes de ciberviolència (i les dones poden ser perpetradores), les dades indiquen que les dones i les nenes tenen més probabilitats de veure's afectades per aquesta mena de violència cibernètica i de sofrir impactes més significatius que els homes.
- ▶ Les VMD parteixen d'una perspectiva interseccional, atès que solen veure's exacerbades per diversos factors, com l'edat, la diversitat funcional o psíquica, l'orientació sexual, la identitat de gènere, l'afiliació política, la religió, l'origen social, l'estat migratori o el fet de tenir projecció pública.
- ▶ Les dades sobre aquesta mena de violències són escasses: la majoria dels estats membres no recopilen dades de manera sistemàtica i quan hi ha dades disponibles, l'abast és bastant genèric i, al contrari, es limita a dades molt específiques.

²⁵ Parlament Europeu (2021). Resolució “Lluita contra la violència de gènere: la ciberviolència”. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0489_ES.pdf

²⁶ L'estudi respon a la bibliografia existent i a les dones participants en la investigació. La progressiva inclusió de les violències contra les persones LGTBQI+ en les violències de gènere, suggereix la necessitat d'ampliar l'objectiu d'aquesta guia per poder proporcionar recomanacions específiques al respecte.

²⁷ GREVIO (2021). Recomanació general núm. 1 sobre la dimensió digital de les violències contra les dones. Disponible a: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/grevio-publishes-its-general-recommendation-no-1>

- Urgeix que es reconegui la ciberviolència com una forma de violència masclista.

Sobre la base d'aquests paràmetres i per donar compliment a objectius com: servir per a la recopilació i anàlisi de dades; ser útils per al disseny de polítiques públiques; permetre la comparabilitat de les dades; tenir en consideració les diferents definicions nacionals existents; no solapar altres formes de VM, permetre la seva implementació a tots els estats membre i incloure components que compleixin amb la Classificació Internacional de Delictes amb Finalitats Estadístiques, l'EIGE ha proposat que les VMD "incloguin una gamma de diferents formes de violència perpetrada per mitjans TIC per motius de gènere o una combinació de gènere i altres factors (per exemple, raça, edat, diversitat funcional, sexualitat, professió o ideologia política/activisme). La ciberviolència pot començar en línia i continuar fora de línia, o començar fora de línia i continuar en línia, i pot ser perpetrada per una persona coneguda o desconeguda per la víctima".

03

Característiques
específiques de les
violències masclistes
digitals

Característiques específiques de les violències masclistes digitals

03

Diferenciar les violències masclistes (VM) permet identificar especificitats, però és necessari fer anàlisis integradores, perquè, en realitat, les diferents tipologies de violències masclistes sorgeixen de la mateixa lògica estructural (la desigualtat), tenen la mateixa finalitat instrumental, és a dir controlar, dominar, vexar, disciplinar o represaliar per mantenir-la vigent, i actuen de manera simultània i acumulativa.

Els textos legals no solen referir-se de manera específica a les violències masclistes digitals (VMD) i, si ho fan, les inscriuen en la categoria denominada “violència psicològica”, malgrat que els seus efectes causen danys de molt diversa

índole, com els físics, econòmics o d'exercici de drets fonamentals. Sovint aquestes categories, en lloc d'entendre's en línia de continuïtat, es conceben de forma fragmentada i jerarquitzada. Mostra d'això és que fins fa pocs anys no s'han dedicat esforços a analitzar altres formes de violència, com les violències psicològiques i de control.²⁸ Aquest error en enfocament està tenint una incidència directa en la resposta de les administracions, sigui en el suport a les víctimes/supervivents o en el seu accés a la justícia.

Més enllà de la continuïtat amb les altres VM,²⁹ i 30 les VMD contenen uns elements diferencials que s'han de tenir compte i que es detallen tot seguit.

Lloc on es cometen

El sector tecnològic està marcat per una profunda desigualtat de gènere i per això està sent cada vegada més fiscalitzat per la societat civil i per les institucions. A més de la composició dels qui hi treballen, l'arquitectura d'Internet, de les xarxes socials, de les eines tecnològiques i de les apps, influeix en el que es produeix, comercialitza i divulga i en com es comporten els i les usuàries en l'espai virtual. Els criteris de moderació de continguts també influeixen en

les conductes dels i de les usuàries. Alhora, l'arquitectura de l'espai virtual no només reflecteix i alimenta el biaix de gènere, sinó que contribueix a la victimització de les dones, a causa de quatre aspectes clau com són la fragilitat de la privacitat, l'anonimització, la mob mentality o mentalitat de masses i la permanència de la informació publicada.

El mode de comissió

▶ La no necessitat de disposar de coneixements tecnològics sofisticats. Hi ha VMD que requereixen coneixements sofisticats o eines tecnològiques que no estan a disposició del gran públic, però la majoria de VMD po-

den ser exercides i perpetrades per usuaris amb uns coneixements bàsics i es cometen amb eines tecnològiques assequibles i d'ús quotidià.

28 EIGE (2022). Combating coercive control and psychological violence against women in the EU Member States. Disponible a: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/combating_coercive_control_and_psychological_violence_against_women_in_the_eu_member_states.pdf

29 Associació per al Progrés de les Comunicacions - APC (2015). From impunity to justice: Exploring corporate and legal remedies for technology-related violence against women. Disponible a: <https://genderit.org/onlinevaw/>

30 Henry, N. i Powell, A. (2015). “Embodied harms: gender, shame, and technology-facilitated sexual violence”.

Violence against women, 21(6), 758–779. Disponible a: <https://doi.org/10.1177/1077801215576581>

- ▶ El “salt” d’uns espais virtuals a uns altres. Les violències poden iniciar-se en un àmbit digital concret, com un grup de WhatsApp, i després continuar en una xarxa social com X/Twitter. Aquesta concatenació i/o simultaneïtat d’espais dificulta articular mecanismes de resposta.
- ▶ La viralitat. Les xarxes socials permeten la propagació exponencial de continguts a una ràpida velocitat.
- ▶ La permanència. A partir d’un determinat estat de propagació, pel nombre i per la diversitat d’espais en què s’hagi divulgat, serà difícil aconseguir l’eliminació total d’aquest contingut.
- ▶ L’anonimització. Cal diferenciar la legítima possibilitat que els i les usuàries puguin emmascarar la seva identitat digital, del fet que les empreses que gestionen les xarxes socials no proporcionin les dades d’aquells usuaris a les autoritats que investiguen conductes il·lícites, que és el que en provoca la impunitat. Els comptes anònims també han de diferenciar-se dels bots, que són perfils que no corresponen a cap usuari físic i que són creats per publicar continguts, generalment nocius.
- ▶ La freqüència. L’atac pot consistir en un únic acte greu o en una repetició d’actes de menor intensitat que generen un efecte acumulatiu.
- ▶ Els atacs col·lectius. Les VMD poden iniciar-se per un subjecte individual i aquest pot articular mecanismes per incentivar que altres usuaris se sumin a l’atac. Aquest efecte col·lectiu pot ser programat, com sol ocórrer amb les violències cap a dones amb projecció pública o aquest efecte pot generar-se a causa del corporativisme ideològic, que provoca la multiplicació de continguts nocius contra dones, sense que calgui tenir-hi vincle.
- ▶ La violència indirecta. Les VMD impacten fins i tot en les dones i les nenes que no les experimenten de manera directa, ja que l’amenaça latent d’haver-les d’afrontar ja genera una afectació significativa en les dones i nenes, que veuen la seva seguretat i integritat en risc quan són coneixedores de l’alta probabilitat d’haver d’acabar fent-hi front.

El potencial lesiu

- ▶ La multiplicació de la capacitat de control per part del perpetrador. Un mateix responsable pot controlar i/o violentar multitud de víctimes/supervivents al mateix temps, i amb un radi d’actuació que traspasa fronteres geogràfiques. El control pot ser més intens o continuat en el temps, i també pot ser automatitzat en part, la qual cosa genera situacions de control pràcticament total.
- ▶ L’autoculpabilitat. És habitual que la societat i fins i tot les pròpies agreujades, en lloc de responsabilitzar a qui ha exercit la VMD, tendeixin a justificar o minimitzar aquella conducta, si la dona ha dut a terme pràctiques no segures, com navegar per determinats webs, entaular certs contactes o exposar la seva intimitat. Aquesta autoculpabilitat fomenta la infradenúncia i inhibeix la demanda d’ajuda.
- ▶ La banalització. Moltes de les VM, incloses les VMD, són interpretades com a conductes socials normalitzades o de menor lesivitat, que no mereixen un retret social ni suposen una transgressió legal.
- ▶ Les dificultats per a l’objectivació i la refutació. Les VMD basades en la desinformació, els rumors, les falses acusacions o les imatges fictícies resulten difícils de refutar per la impossibilitat de reconstruir la xarxa de receptors, el fet que els intents de refutació poden amplificar el dany i la permanència d’informació a la xarxa,³¹ la qual cosa crea un entorn psicològic d’irreversibilitat, d’incertesa de l’abast temporal i geogràfic del mal i, en darrer terme, d’indefensió.
- ▶ La incomprensió de l’entorn social. Les VMD són altament incompreses, ja que perviu la creença que el que succeeix en l’àmbit digital no és “real” ni afecta de manera significativa les persones. La incomprensió social també comprèn el modus operandi d’aquestes violències, la importància de la identitat digital de les persones, i la importància i diversitat de danys que provoquen.
- ▶ La responsabilització de la víctima/supervivent i disminució del suport social. Aquest és un denominador comú de totes les VM, però en l’àmbit virtual aquesta creença s’exacerba, ja que es considera que la víctima/supervivent ha d’assumir les conseqüències d’haver-se exposat en una activitat virtual que es considera prescindible i perillosa.

31 Introspecció de Gènere i Política - GENPOL (2020). *When Technology Meets Misogyny Multi-level, Intersectional Solutions to Digital Gender-Based Violence*. Disponible a: <https://www.thewomensorganisation.org.uk/wp-content/uploads/2020/09/When-Technology-Meets-Misogyny-GenPol-Policy-Paper-2.pdf>

- ▶ La pèrdua de control de la víctima/supervivent sobre el procés. La pèrdua de control es projecta sobre quatre nivells: 1) Sobre el contingut: a més de no poder controlar on es publicarà el contingut i qui podrà accedir-hi, inclosos els familiars o les persones de l'àmbit professional, la viralitat també fa pràcticament impossible conservar l'opció d'eliminar del tot el contingut, el qual també pot sofrir alteracions malintencionades que distorsionin el seu sentit originari, o bé interactuar amb altres continguts que tenen per finalitat distorsionar-ne el sentit. 2) Sobre els responsables: la divulgació d'un contingut, sigui perquè existeix una crida específica, per la pròpia dinàmica de les xarxes socials o pel corporativisme ideològic, pot fer que s'ampliï el cercle de persones que amplifiqui la violència. 3) Sobre les víctimes: un atac que inicialment es projectava contra una dona concreta, pot augmentar el cercle de persones agredides, bé perquè aquestes mostren suport a la víctima/supervivent, bé

perquè la violència continua planant sobre altres dones de característiques socials similars a ella o afins políticament.³²

- ▶ Violència latent. Les VMD que es caracteritzen per la divulgació de continguts, solen passar per una primera fase de viralització o "incendi" que progressivament decreix per la pròpia dinàmica de les xarxes socials. No obstant això, el fet que aquest contingut no s'hagi aconseguit eliminar del tot, genera una situació de tensió latent, per la incertesa sobre si es pot tornar a activar la divulgació d'aquest contingut, la qual cosa provoca un constant estat d'alerta de les dones i la inhibició de la seva lliure interacció en les xarxes socials. Cada vegada que es torna a publicar aquest contingut, es genera una revictimització. Quan l'agressió consisteix en accedir a la informació privada d'una persona o a esborrar-ne el contingut, també es produeix aquest mateix efecte.³³

El resultat

- ▶ La desprotecció. L'existència d'un marc normatiu fragmentat, la falta de previsió específica de les VMD en la majoria dels sistemes legals i d'una resposta de les administracions encarregades de la protecció de les víctimes/supervivents i del seu suport, provoca que les dones i les nenes se sentin desprotegides. Aquesta percepció de la desprotecció també prové dels mecanismes de judici social de les víctimes/supervivents que sistemàticament són sotmeses a qüestionament i denigració quan denuncien violències.
- ▶ La prevalença de la impunitat. La impunitat es projecta tant sobre els responsables de les VMD com sobre les empreses que actuen sense la diligència deguda per a prevenir-les o actuar quan succeeixen. El fet que una part significativa es cometi per usuaris anonimitzats; la dificultat de les dones d'identificar quines violències transgredeixen la legalitat i, per tant, la infradenúncia que això provoca; la falta de cultura social de preservació adequada de les proves digitals; la falta de resposta adequada dels operadors i operadores jurídics en aquesta mena de violències; les limitacions de les jurisdiccions nacionals d'actuar fora de la seva competència territorial; la negligència de les empreses gestores de xarxes socials a l'hora de verificar les

dades proporcionades en el moment de crear perfils, així com l'escassa col·laboració d'aquestes amb les autoritats judicials i la seva poca efectivitat a l'hora d'eliminar continguts reportats, provoca una alta prevalença de la impunitat.

32 Introspecció de Gènere i Política - GENPOL (2020). *When Technology Meets Misogyny Multi-level, Intersectional Solutions to Digital Gender-Based Violence*. Disponible a: <https://www.thewomensorganisation.org.uk/wp-content/uploads/2020/09/When-Technology-Meets-Misogyny-GenPol-Policy-Paper-2.pdf>

33 Introspecció de Gènere i Política - GENPOL (2020). *When Technology Meets Misogyny Multi-level, Intersectional Solutions to Digital Gender-Based Violence*. Disponible a: <https://www.thewomensorganisation.org.uk/wp-content/uploads/2020/09/When-Technology-Meets-Misogyny-GenPol-Policy-Paper-2.pdf>

04

Dones i nenes
afectades de manera
prevalent i tipologies de
violències digitals més
freqüents

Dones i nenes afectades de manera prevalent i tipologies de violències digitals més freqüents

04

Si bé no hi ha un perfil de dona que sofreix VMD, en la bibliografia³⁴, ³⁵ i ³⁶ es troben característiques que expliquen un major risc de victimització. Al seu torn, les dones que reuneixen aquestes característiques tenen més possibilitats d'haver d'afrontar un ventall concret de formes de VMD. En l'actualitat, les VMD afecten principalment a:

- **Dones en una relació íntima o que han trencat aquesta relació.** Les dones que ja estan afrontant violència masclista analògica en l'àmbit de la parella³⁷ sovint, i en línia de continuïtat, també afronten VMD, sobretot quan decideixen posar fi a la relació.

Les tipologies més habituals de VMD a què s'enfronten aquestes dones són: el ciberassetjament de diverses formes, com la geolocalització o el monitoratge amb eines de control com les de control parental. També es produeixen formes de violació de la privacitat, com l'accés no consentit als seus correus electrònics o fitxers de tota mena, als seus dispositius i als seus comptes de les xarxes socials. Aquest accés pot, fins i tot, comportar danys informàtics quan es danyen els dispositius o se sostreuen els documents en suport digital de la dona. Una altra de les violències habituals és la de la sextorsió o extorsió sexual i la de divulgació d'imatges íntimes sense el seu consentiment. D'altra banda, quan les dones acudeixen als jutjats de violència sobre la dona i se'ls concedeixen ordres de protecció, que inclouen la prohibició de comunicació, aquestes ordres es poden infringir mitjançant invitacions, els

m'agrada (likes) o missatgeria instantània, etc. Una altra de les violències habituals són els mètodes de pressió amb amenaces directes o subtils i les coaccions.

Aquestes dones també sofreixen violència econòmica, que sol cometre's mitjançant actuacions que es vehiculen a través de les TIC, com per exemple el canvi de titularitat de comptes bancaris. I també solen ser habituals les represàlies en forma d'insults o la publicació de comentaris sexistes i denigradors en xarxes socials o en grups de missatgeria de persones properes a la dona.

- **Dones amb projecció pública,** per la seva professió, perquè exerceixen lideratge polític, perquè difonen idees sobre els drets de les dones, artistes, acadèmiques, periodistes i comunicadores³⁸ o activistes i defensores dels drets humans.³⁹

Les tipologies més habituals de VMD a què s'enfronten aquestes dones són: les amenaces, els insults, la ridiculització, la denigració, el desprestigi professional o polític, les notícies falses (*fake news*), les campanyes o atacs organitzats, l'atac als seus perfils webs o canals de comunicació, l'enviament de continguts sexuals o d'amenaces sexualitzades, la divulgació d'informació personal o dòxing, com els seus domicilis, llocs de treball o ubicació de l'escola dels seus fills, per fer-les sentir insegures a escala personal o familiar o la suplantació d'identitat digital. En el cas d'activistes i defensores dels drets humans, una altra de les

34 Associació per al Progrés de les Comunicacions - APC (2014). Basta de violencia: Derechos de las mujeres y seguridad en línea. "Intermediarias de internet y violencia contra las mujeres en línea". Disponible a: https://genderit.org/sites/default/files/flow-cnyst-summary-sp_20140725_gs-rev_1.pdf

35 OEA (2021). La violencia de género en línea contra las mujeres y niñas. Guía de conceptos básicos, herramientas de seguridad digital y estrategias de respuesta. Disponible a: <http://oas.org/es/sms/cicte/docs/Manual-La-violencia-de-genero-en-linea-contra-las-mujeres-y-ninas.pdf>

36 Luchadoras (2017). La violencia en línea contra las mujeres en México. Disponible a: https://luchadoras.mx/wp-content/uploads/2017/12/Informe_ViolenciaEnLineaMexico_InternetEsNuestra.pdf

37 Marganski, A. i Melander, L. (2018). "Intimate partner violence victimization in the cyber and real world: Examining the extent of cyber aggression experiences and its association with in-person dating violence". Journal of Interpersonal Violence, 33: 1071-95. DOI: 10.1177/0886260515614283.

38 Kamran, H. (2019). Hostile bytes: A study of online violence against women journalists. Media Matters for Democracy. <https://digitalrightsmonitor.pk/wp-content/uploads/2019/11/Hostile-Bytes.pdf>

39 Rae, A. (2020). "Two steps forward, one step back: does social media help or harm Indian women human right defenders?". SUR 30, 17(30), 207-213.

formes de VMD és la del monitoratge per part de l'Estat, per exemple amb l'ús del programari espia Pegasus o el bloqueig de webs. També cal fer esment del tancament provisional o permanent de perfils de xarxes socials⁴⁰ o l'eliminació de continguts militants⁴¹ sobre la base dels criteris de moderació de continguts de les empreses gestores de xarxes socials.

► **Dones en què s'entrecruen biaixos de discriminació:**⁴² lesbianes, bisexuals, transgènere, no-binàries o intersexuals, dones amb diversitat funcional, dones racialitzades, treballadores sexuals, dones gitanes, entre d'altres.

Les tipologies més habituals de VMD a què s'enfronten aquestes dones són: els discursos d'incitació a l'odi i els discursos d'odi denigrants. Una altra de les pràctiques habituals és la del seallioning, és a dir les invitacions incessants i desgastants perquè justifiquin i provin la validesa dels seus punts de vista i de les seves experiències vitals.

► **Nenes i adolescents:** són les que passen més temps connectades i per a qui, fora de l'àmbit professional, la identitat digital té més importància, pel marc relacional que desenvolupen en l'espai virtual.⁴³

Les tipologies habituals de VMD a què s'enfronten les nenes i adolescents són el ciberassetjament, els continguts vexatoris, la suplantació del perfil digital, la divulgació de continguts íntims sense consentiment o la sextorsió o l'accés a continguts nocius que les indueixen al suïcidi, a l'autòlisi, als trastorns de la conducta alimentària, etc.^{44 i 45}. Els espais en què reben aquestes VMD són les xarxes socials, però també en els videojocs en línia. Les adolescents també poden rebre continguts d'odi, per les seves dissidències, com les seves preferències sexuals, la seva identitat o expressió de gènere o la seva corporalitat. Una altra de les tipologies de violències que solen afrontar són les violències sexuals digitals, com les agressions sexuals mitjançant les TIC o, en el cas de menors de 16 anys, l'entabanament sexpredding o ciberseducció de menors (*child grooming*) per obtenir material íntim o interaccions sexuals.

40 Eldiario.es (2021). "El algoritmo de Instagram bloquea por error a un grupo LGTBI que se autodenomina 'marika'". Disponible a : https://www.eldiario.es/tecnologia/algoritmo-instagram-bloquea-error-grupo-lgtbi-autodenomina-marika_1_8372445.html

41 Heinrich-Böll-Stiftung European Union and Heinrich-Böll-Stiftung Washington (2021). *Algorithmic misogyny in content moderation practice*. Disponible a: https://eu.boell.org/sites/default/files/2021-06/HBS-e-paper-Algorithmic-Misogyny-in-Content-Moderation-Practice-200621_FINAL.pdf

42 Hicks, J. (2021). "Global evidence on the prevalence and impact of online gender-based violence". *K4D Helpdesk Report*. Institute of Development Studies. DOI: 10.19088/K4D.2021.140

43 Pla Internacional (2020). *(In)Seguras online. Experiencias de niñas, adolescentes y jóvenes en torno al acoso online*. Disponible a: https://plan-international.es/files_informes/doc_35.pdf

44 Delegació del Govern contra la Violència de Gènere (2012-13). *El ciberacoso como forma de ejercer la violencia de género en la juventud: un riesgo en la sociedad de la información y del conocimiento*. Disponible a: https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/coleccion/pdf/Libro_18_Ciberacoso.pdf

45 Síndic de Greuges de Catalunya (2022). *La protecció dels infants i adolescents en l'entorn digital*. Disponible a: https://www.sindic.cat/site/unitFiles/9018/Informe%20xarxes%20digitals_cat_def.pdf

05

Categories i tipologies
de violències masclistes
digitals

Categories i tipologies de violències masclistes digitals

05

Les VMD són categories dinàmiques. A mesura que es desenvolupa la tecnologia, sorgeixen noves formes de violència, amb formes permeables, les dones solen afrontar diverses tipologies de violències que encaixen en diverses categories. Seguint les recomanacions de la Relatora de les Nacions Unides sobre la violència contra la dona i les nenes⁴⁶ i altres actors,^{47, 48, 49 i 50} cal ser prudents a l'hora d'establir categories tancades de VMD i, en tot cas, aquestes categories s'haurien d'actualitzar periòdicament.

De la mateixa manera que succeeix amb les definicions, les categories que es fixin depenen de si es posa l'accent en el mode de cometre-les o en les àrees afectades. També difereixen segons si es tracta de categories legals o no. En

funció d'això, algunes tipologies de VMD podrien situar-se en una o altra categoria o, fins i tot, podrien situar-se en diverses categories.

El GREVIO, en la seva Recomanació general número 1 sobre la dimensió digital de la violència contra les dones de 2021, parteix de tres categories⁵¹ centrals, sota les quals agrupa la resta de les tipologies de VMD:⁵²

- ▶ l'assetjament en línia i facilitat per les TIC
- ▶ l'assetjament sexual en línia
- ▶ la dimensió digital de la violència psicològica

46 Relatora especial sobre la violència contra la dona de les Nacions Unides (2018). Disponible a: <https://acoso.online/site2022/wp-content/uploads/2018/10/G1818461.pdf>

47 Luchadoras (2017). *13 formas de agresión relacionadas con tecnologías contra las mujeres*. Disponible a: <https://luchadoras.mx/13-formas-violencia-linea-las-mujeres/>

48 OEA (2021). *La violencia de género en línea contra las mujeres y niñas. Guía de conceptos básicos, herramientas de seguridad digital y estrategias de respuesta*. Disponible a: <http://oas.org/es/sms/cicte/docs/Manual-La-violencia-de-genero-en-linea-contra-las-mujeres-y-ninas.pdf>

49 Social TIC (2022). Tipología de Ataques Digitales. Disponible a: <https://protege.la/wp-content/uploads/2022/03/Tipologia-de-vulneraciones-y-violencias-digitales-SocialTIC.pdf>

50 Fòrum de la Governança d'Internet (IGF) 2015. "Best Practice Forum (BPF)". A: *Online Abuse and Gender-Based Violence Against*. Disponible a: <https://www.intgovforum.org/en/content/bpfs-outputs>

51 GREVIO (2021). Recomanació general núm. 1 sobre la dimensió digital de les violències contra les dones. Disponible a: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/grevio-publishes-its-general-recommendation-no-1>

52 https://violenciagenero.igualdad.gob.es/planActuacion/estrategiasEstatales/combatiViolenciaMachista/docs/EEVM_22-25.pdf

Assetjament en línia i facilitat per la tecnologia					
Amenaça (sexual, econòmica, física o psicològica)	Dany a la reputació	Seguiment i recopilació d'informació privada (<i>spyware</i>)	Suplantació d'identitat	Sol·licitud de sexe	Assetjament amb còmplices per aïllar-la
Assetjament sexual en línia					
Amenaça o difusió no consentida d'imatges o vídeos personals i/o íntims	Pressa, producció o captació no consentida d'imatges o vídeos personals i/o íntims (<i>creeps-hots, upskirting, producció de vídeos o imatges alterades utilitzant IA,...</i>)	Explotació, coacció i amenaces (sextorsió, doxing, amenaça de violació, <i>outing</i> ,...)	Bullying sexualitat i suplantació identitat		Ciberflashing
Dimensió digital de la violència psicològica					
Totes les formes tenen un impacte psicològic	Actes individuals no tipificats com a delictes al combinar-se amb la mentalitat de massa i repetició	Discurs d'odi misogin i masclista	Intimidació, amenaça a les víctimes o a la seva família, insults, vexacions i difamació	Incitació al suïcidi o a l'autolesió	Abús econòmic

Font: Ministeri d'Igualtat, a partir de GREVIO (2021). Recomanació general núm. 1 sobre la dimensió digital de les violències contra les dones. Disponible a: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/grev-publishes-its-general-recommendation-no-1>

Per la seva part, l'EIGE, que segons la Directiva 1385/2024 sobre violències serà l'organisme encarregat de recaptar dades sobre les VM en general i sobre VMD en particular, en l'informe de 2022 *Combating cyberviolence against woman and girls* estableix les categories de violències següents,⁵³ perquè les considera les més usuals i les que tenen més reflex en les normes dels estats membres, per facilitar l'harmonització dels textos legals i de la recopilació de dades:

El cibercontrol continuat (*cyber stalking*) és una forma d'assetjament que es comet de manera sistemàtica i repetida, es comet per la mateixa persona i crea en la víctima una sensació d'inseguretat. Les conductes més freqüents són la de l'enviament de correus electrònics o bé SMS o missatgeria instantània que són ofensius o amenaçadors, la de la publicació de continguts a Internet i la de la publicació a Internet o per la missatgeria instantània de fotos íntimes sense consentiment.

El ciberassetjament (*cyber harassment*) consisteix en la conducta persistent repetida cap a una mateixa persona, la qual li provoca un sever estrès i sovint un impacte físic.

El ciberassetjament escolar (*cyber bullying*), consisteix en l'anterior conducta projectada cap a nens o joves, aprofitant la seva vulnerabilitat emocional i legal.

El discurs d'odi per raons de gènere (sexista i/o misogin) (*gender based hate speech*) inclou tot tipus de conductes públiques que incitin a la violència o a l'odi.

Quan es dirigeix cap a les dones sol consistir en discursos sexualitzats, cosificació i denigració corporal (*body shaming*), comentaris denigrants i amenaces d'agressions sexuals.

La divulgació de continguts íntims sense consentiment (*non-consensual intimate image abuse*) consisteix en la publicació, sobretot a les xarxes socials, de contingut sexualment explícit d'una o diverses persones sense el seu consentiment, en què la majoria d'afectades són dones.

La Directiva 1385/2024 sobre la lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica ha regulat els delictes seguint aquesta mateixa línia. En concret, el delictes sobre divulgació no consentida de material íntim o manipulats està definit com el fet de fer accessible al públic, mitjançant les TIC, imatges, vídeos o materials similars que representin activitats sexualment explícites o les parts íntimes d'una persona, sense el seu consentiment, quan sigui probable que aquella conducta causi un greu dany a la persona agreujada. També inclou la conducta de produir, manipular o alterar, i posteriorment fer accessible al públic mitjançant les TIC *deepfakes* sexuals.

⁵³ Parlament Europeu (2021). *Combating gender-based violence: Cyber violence*. Disponible a: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662621/EPRS_STU\(2021\)662621_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662621/EPRS_STU(2021)662621_EN.pdf)

Quant al delict de cibercontrol, el defineix com la conducta intencionada de sotmetre, reiteradament o contínuament una persona, a vigilància mitjançant les TIC, sense el seu consentiment, rastrejant o observant els seus moviments i activitats, quan sigui probable que aquella conducta causi un greu dany a la persona agreujada.

El delict de ciberassetjament té diverses modalitats: la de participar de forma reiterada o contínua en conductes amenaçadores contra una persona, mitjançant les TIC, que impliqui amenaces de cometre delictes i sigui probable que es causi un profund temor per a la seva pròpia seguretat o la de les persones al seu càrrec; la de participar junt amb altres persones (atac organitzat) en conductes amenaçadores o insultants, accessibles per al públic, quan sigui probable que es causi un greu dany psicològic a la persona agreujada; la de l'enviament no sol·licitat, mitjançant les TIC, de vídeos o materials similars, que representin els genitals, quan sigui probable que aquella conducta causi un greu dany psicològic a la persona agreujada, i finalment, la de fer accessible al públic mitjançant les TIC, de material

que contingui les dades personals d'una persona, sense el seu consentiment, per a incitar a altres persones a causar-li lesions físiques o psicològiques (dòxing).

En relació amb el delict d'inducció a la violència o a l'odi mitjançant les TIC, la Directiva obliga els estats membres a establir com a delict aquesta conducta intencional, quan s'ataqui un grup de persones o algun dels seus membres per raó del seu gènere. La Directiva deixa oberta la possibilitat que els estats membres només castigui aquesta conducta si és probable que les expressions divulgades pertorbin l'ordre públic, siguin amenaçadores, abusives o insultants.

Més enllà de les categories establertes per organismes europeus, en aquesta guia, s'ha optat per crear unes categories de VMD a partir de l'àrea afectada per la violència, criteri que permet reflectir les violències més freqüents en la nostra realitat i, alhora, apropar-se als delictes i a les infraccions en les quals poden encaixar.

Categories de violències masclistes digitals

► **Danys informàtics** a dispositius, programes o documents digitals.

► **Violència econòmica digital**, que inclou les accions d'impagament de pensions a la dona, i també les accions que tendeixen a controlar i dificultar-ne la lliure disposició, apropiant-se o danyar el patrimoni de la dona per restringir la seva autonomia personal o per forçar-la a mantenir un vincle amb el responsable de la violència masclista (VM). Moltes d'aquestes accions es materialitzen mitjançant les TIC, per exemple, el fet de registrar el compte d'ell com a destinatari d'una prestació que rep la dona, la de fer compres o contractar serveis a càrrec del compte d'ella sense el seu consentiment, el fet de fixar topalls econòmics en l'ús de la targeta bancària vinculada al compte d'ella, la de contreure deutes a nom d'ella per a provocar que consti el seu nom en la llista de morosos, o la de forçar-la a efectuar accions fiscals fraudulentas, entre d'altres.

► **Atacs a canals d'expressió**, com ara perfils de xarxes socials, ràdios via Internet, webs, blogs.

► **Discursos d'odi**, pot ser un discurs d'incitació a la violència, l'hostilitat o la discriminació o bé un discurs denigrant. El Codi penal preveu la discriminació per raó de sexe i de gènere. Els discursos sexistes o misò-

gins, poden interseccionar amb altres eixos del discurs d'odi com les preferències sexuals o l'origen de la dona, entre d'altres.

► **Denigració, vexació i menyspreu social**, les maneres de denigrar, vexar i menysprear una persona poden ser múltiples, algunes tindran maneres de funcionar i es regiran pels codis de l'entorn virtual i altres seran similars a les que es provocarien per altres mitjans d'expressió, com la ràdio o la premsa. La gravetat i la motivació també distingiran les diferents tipologies que conformen aquesta categoria. Entre altres conductes, trobem:

→ l'enviament a través de missatgeria de continguts insultants, humiliants, cosificadors, sexistes, burles o desqualificacions personals.

→ la publicació a xarxes socials o webs de continguts que desacreditin l'honorabilitat de la persona o la seva solvència professional o política.

→ l'atribució falsa de conductes que facin desmerèixer a la persona o l'atribució de conductes delictives a la mateixa.

→ l'escarni social de la víctima (*victim blaming*) que

consisteix a qüestionar-ne la integritat i a vexar les dones que fan denúncia jurídica o pública de les violències que afronten.

- les conductes específiques de les xarxes socials, àmplies com el troleig o concretes com el *sea-lining*.

- ▶ **Atemptat contra la indemnitat de les dones que denuncien violències**, el trencament de les prohibicions de comunicació de les ordres de protecció i de les penes accessòries.
- ▶ **Assetjament**, aquest suposa una acció persistent en el temps i pot adoptar formes molt diverses. Pot perseguir objectius molt diferents, entre ells, el de generar inseguretat, desgastar, aïllar, humiliar, controlar o condicionar la llibertat d'acció. Quan aquest assetjament es projecta cap a persones joves en l'entorn educatiu, se li sol denominar assetjament escolar. En persones adultes, també se'l sol projectar en l'entorn laboral per part de companys de treball o de superiors.
- ▶ **Monitoratge**: inclou el control, el seguiment i la vigilància, mitjançant la geolocalització i l'ús de programes d'espionatge.
- ▶ **Espionatge per part de l'Estat**, de polítiques, periodistes, activistes i defensores de drets humans.
- ▶ **Violació de la privacitat**, accés no consentit a dispositius, informació, dades, documents digitals, correus electrònics, apps o a comptes de xarxes socials. Inclou també l'exposició pública de dades privades personals, familiars o d'una persona jurídica o col·lectiva.⁵⁴

- ▶ **Amenaces**, poden ser de menor o major entitat, poden perseguir generar por o represallar o bé, en el terreny de la indemnitat sexual, extorsionar sexualment la dona per obtenir-ne material íntim o forçar-la a mantenir relacions sexuals de manera indesitjada. També inclou el fet de pressionar o intimidar una persona que sigui part en un procés judicial, perquè modifiqui la seva actuació en aquest procés.

- ▶ **Danys a la integritat física**: les lesions poden ser físiques o psíquiques, i tenen modalitats específiques en el marc de la violència masclista i de la violència intrafamiliar. Es pot incloure en aquesta categoria la inducció al suïcidi d'adults i la inducció al suïcidi de menors, la inducció a l'autòlisi de menors i la inducció als trastorns de la conducta alimentària de menors.

- ▶ **Suplantació de la identitat digital**: la creació correus electrònics, d'apps o de perfils de xarxes socials falsos des dels quals es publiquen continguts i/o s'interactua.

- ▶ **Atacs a la llibertat i la indemnitat sexual**, que inclouen les agressions sexuals en línia, l'enviament de continguts sexuals indesitjats, l'enviament de propostes sexuals indesitjades, la creació d'anuncis sexuals o de perfils en aplicacions de cites per a provocar que terceres persones enviïn peticions sexuals indesitjades a la dona o a la nena, la divulgació de continguts íntims sense consentiment (*sexspreading*) o d'hipertrucatges (*deepfakes*) sexuals, la gravació no consentida de l'activitat sexual o d'agressions sexuals, l'exhibició de continguts sexuals a menors d'edat, l'entabanament de menors per concertar cites sexuals o obtenir-ne continguts íntims o sexuals o la captació de menors perquè participin en espectacles sexuals o per a la confecció de material pornogràfic.

⁵⁴ S'utilitza el terme *col·lectiva* en comptes de *col·lectiu*, com fan els feminismes, per reivindicar el reconeixement polític dels espais col·lectius feministes i per reivindicar la composició majoritària de dones de molts espais polítics.

06

La protecció jurídica
davant les violències
masclistes digitals

La protecció jurídica davant les violències masclistes digitals

06

6.1 Claus sobre el marc d'intervenció dels i de les professionals: deure d'intervenció, obligació de la diligència deguda i prohibició de revictimització

La prohibició que les accions i les omissions de les administracions causin un mal afegit a les dones i als nens i nenes quan acudeixen a elles ha estat prevista en diversos instruments internacionals. L'article 5 del Conveni d'Istanbul, sobre la diligència deguda, preveu que els estats s'han d'abstenir de cometre qualsevol acte de violència contra les dones i s'han d'assegurar que les autoritats, el funcionariat, els agents i les institucions estatals, així com els altres actors que actuen en nom de l'estat, es comportin d'acord amb aquesta obligació. El Conveni preveu la formació dels i de les professionals, entre d'altres, per evitar la victimització secundària. També preveu que les mesures de protecció i suport estiguin dirigides a evitar la victimització secundària. Aquesta prohibició es preveu expressament per al procediment penal. Les obligacions dels estats en relació amb la diligència van ser extensament desenvolupades en la Recomanació núm. 35 del Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona (CEDAW)⁵⁵ de 2017.

La **Recomanació (Rec. 2002) 5 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa**, sobre la protecció de les dones contra la violència,⁵⁶ inclou com a forma de violència la perpetrada o tolerada per l'estat i insisteix en l'adopció de mesures per evitar la revictimització secundària per part d'agents policials, personal social, sanitari i de justícia. D'altra banda, la **Recomanació general número 35 de 2017 del CEDAW sobre violència contra la dona**,⁵⁷ esmenta que totes les mesures s'han d'aplicar amb un enfocament centrat en la víctima/supervivent, reconeixent les dones com

a titulars de drets i promovent la seva capacitat d'actuar i la seva autonomia, en particular la de les nenes. En el marc del procediment penal, la Recomanació refereix que els procediments haurien d'empoderar les víctimes/supervivents i dur-se a terme per part de professionals especialment capacitats.

En l'àmbit estatal, la **Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delict**,⁵⁸ preveu en l'article 3, sobre els drets de les víctimes/supervivents, que totes tindran dret a l'assistència, a l'atenció i a rebre un tracte respectuós, professional, individualitzat i no-discriminatori des del primer contacte amb les autoritats, al llarg de tot el procés penal i per a un període de temps adequat després de la seva conclusió.

En l'àmbit català, la **Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista**, preveu el deure d'intervenció i de comunicació, i obliga tots i totes les professionals, especialment de la salut, dels serveis socials i de l'educació, a actuar quan tinguin coneixement d'una situació de risc o d'una evidència fonamentada de violència masclista, d'acord amb els protocols específics i en coordinació amb els serveis de la Xarxa d'Atenció i Recuperació Integral. Aquesta obligació comprèn el personal de les entitats privades amb les quals les administracions subscriuguin contractes per a la prestació dels serveis en aquells àmbits professionals. Aquestes obligacions, s'entenen sense perjudici del deure de comunicació dels fets als cossos i forces de seguretat o al Ministeri Fiscal. La Llei

55 Recomanació general número 35 de 2017 del CEDAW sobre violència contra la dona. Disponible a: <https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2017/11405.pdf>

56 Comitè de Ministres dels estats membres sobre la protecció de la dona contra la violència (2002). Recomanació (2002) 5 sobre la protecció de les dones contra la violència. Disponible a: https://violenciagenero.igualdad.gob.es/marcoInternacional/ambitoInternacional/ConsejoEuropa/Normativa/docs/Rec_2002_5_Spanish.pdf

57 Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació Contra la Dona (CEDAW). Recomanació general núm. 35 sobre la violència de gènere contra la dona, per la qual s'actualitza la Recomanació general núm. 19, (2017) Disponible a: <https://www.refworld.org/es/type/GENERAL,,,5a2192294,0.html>

58 Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delict. Disponible a: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-4606>

també defineix la victimització secundària o revictimització, com el maltractament addicional exercit contra les dones que es troben en situacions de violència masclista i els seus fills i filles, com a conseqüència directa o indirecta dels dèficits quantitatius i qualitatius de les intervencions dutes a terme pels organismes responsables, i també per les actuacions desencertades o negligents provinents d'altres agents implicats.

La reforma de la Llei 5/2008 per la **Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista**⁵⁹ ha introduït les violències institucionals com a nova forma de violència masclista. Amb la introducció d'aquesta eina, es pretén fer un pas més en la interpel·lació de les administracions i dels i de les professionals a l'hora d'extremar la diligència deguda en les seves actuacions, sota risc d'incórrer en responsabilitat en cas contrari.

Les violències institucionals es defineixen a la llei com les "accions i omissions de les autoritats, el personal públic i els agents de qualsevol organisme o institució pública que tinguin per finalitat retardar, obstaculitzar o impedir l'accés a les polítiques públiques i a l'exercici dels drets que reconeix aquesta llei per a assegurar una vida lliure de violència masclista, d'acord amb els supòsits inclosos en la legislació sectorial d'aplicació. La falta de diligència deguda, quantitativa i qualitativa, en l'abordatge de la violència masclista, si és coneguda o promoguda per les administracions o es converteix en un patró de discriminació reiterat i estructural, constitueix una manifestació de violència institucional. Aquesta violència pot provenir d'un sol acte o pràctica greu, de la reiteració d'actes o pràctiques de menor abast que generen un efecte acumulat, de l'omissió d'actuar quan es conegui l'existència d'un perill real o imminent, i de les pràctiques o omissions revictimitzants. La violència institucional inclou la producció legislativa i la interpretació i aplicació del dret que tingui per objecte o provoqui aquest mateix resultat."

A més de la normativa sobre violència masclista, hi ha altres normes sectorials que també preveuen el deure d'intervenció dels i de les professionals davant les violències

o sospites fonamentades de violència que detectin. Quant a les nenes, nens i adolescents, la **Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació**⁶⁰ estableix com a dret de l'alumnat el de gaudir d'una convivència respectuosa i pacífica i el de rebre una atenció especial si es troba en una situació de risc. Aquesta llei disposa d'un article concret que obliga al Departament d'Educació a actuar davant l'assetjament escolar. La **Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència**,⁶¹ enfocada a la prevenció del maltractament per part de progenitors i tutors, preveu l'obligació ciutadana d'advertir a les autoritats de qualsevol situació de risc o desemparament d'una persona menor. La llei subratlla l'especial vigència d'aquesta obligació per part dels professionals de la salut, l'educació i els serveis socials.

Quant a l'àmbit de la no-discriminació, la **Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia**⁶² regula específicament el deure d'intervenció dels i de les professionals que fan tasques de prevenció, detecció, atenció, assistència i recuperació en els àmbits de la salut, l'educació, el món laboral, els serveis socials, la justícia i els cossos de seguretat, l'esport i l'oci, i la comunicació, si tenen coneixement d'una situació de risc o tenen una sospita fonamentada de discriminació o violència per raó d'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere. En l'actualitat, la **Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no-discriminació**⁶³ també preveu que els i les professionals de les administracions i dels serveis finançats amb fons públics, així com els que fan tasques de prevenció, intervenció, detecció, atenció, assistència i recuperació en els àmbits de la salut, de l'educació, del món laboral, dels serveis socials, de la justícia, dels cossos de seguretat, de l'esport i de l'oci i la comunicació, si tenen coneixement d'una situació de risc o d'una sospita fonamentada de discriminació o de violència, tenen el deure de comunicar-ho als cossos i forces de seguretat i a l'organisme competent

59 Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista. Disponible a: <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/document-del-pjur/?documentId=889760>

60 Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació. Disponible a: <https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/l/2009/07/10/12>

61 Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència. Disponible a: <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/document-del-pjur/?documentId=553898>

62 Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia. Disponible a: <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/document-del-pjur/?documentId=672704>

63 Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no-discriminació. Disponible a: <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/document-del-pjur/?documentId=890227>

6.2 Claus sobre el marc legal aplicable a les VMD

Atès que l'objectiu d'aquesta guia no és el de l'anàlisi legal, es proporcionaran les claus sobre el marc legal de les VMD. Es pot fer una consulta més aprofundida en altres estudis com *Les ciberviolències masclistes*⁶⁴ o el *Marc conceptual per a un abordatge de les violències masclistes digitals de 2022*.⁶⁵

A escala internacional i europea, hi ha diversos convenis sobre drets humans, sobre drets de les dones, sobre protecció de la infància, sobre prohibició de la tortura i del maltractament, sobre la prevenció de l'explotació i les violències sexuals a nenes, nens i adolescents, sobre prevenció del ciberdelicte i sobre tràfic de persones, que tenen previsions concretes que poden ser aplicables a les VMD. Un denominador comú del marc legal internacional, europeu, estatal i autonòmic, és el de la seva fragmentació. És a dir, no hi ha una normativa única que reguli les VMD, sinó que en les diverses branques del dret, amb les seves normes específiques, es contenen previsions generals o fins i tot infraccions concretes que afecten una part de les VMD.

Aquesta fragmentació es reproduïx a escala nacional. La jurisdicció civil aborda les VMD des de l'enfocament de la tutela a l'honor, la intimitat i la pròpia imatge, amb un prisma bàsicament de reparació de danys i perjudicis. La legislació administrativa, enfoca les VMD des de cada àmbit específic de regulació, per exemple la normativa de protecció a la infància i l'adolescència, la normativa de protecció de dades, la normativa antidiscriminària, la regulació dels mitjans de comunicació i la publicitat o la dels serveis de la societat de la informació, entre d'altres. Diverses d'aquestes normes preveuen sancions que poden encaixar en algunes tipologies de VMD, com en el cas de la legislació de protecció de dades o la legislació antidiscriminària. La legislació laboral, que regula els drets dels i de les treballadores, conté normativa específica sobre igualtat i sobre prevenció de l'assetjament, que és aplicable al ciberassetjament i que també conté sancions.

D'altra banda, hi ha la legislació penal. El Codi penal⁶⁶ preveu diversos delictes que poden aplicar-se a la majoria

de tipologies de VMD i que es diferencien segons una sèrie d'elements, com el de la relació entre el responsable i la víctima/supervivent, és a dir, la violència masclista en el marc de la parella o l'exparella o l'edat de la víctima/supervivent, atès que hi ha delictes que s'apliquen en funció de la franja d'edat, sobretot en nenes, nens i adolescents. Hi ha delictes que també s'apliquen en funció d'unes motivacions específiques vinculades amb la discriminació per raons de gènere, ètnia, relació, com són els delictes d'odi.

El marc legal és per definició canviant, atès que el dret està en constant adaptació als canvis socials i l'aprovació de lleis sovint comporta la modificació d'aspectes concrets d'altres lleis. Per exemple, el Codi penal, el 2015, per impuls del Conveni d'Istanbul (Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica)⁶⁷ va obligar els estats membres a introduir diversos delictes en el Codi penal relacionats amb les VMD com el delicte d'assetjament continuat (*stalking*), entre d'altres. L'aprovació de lleis posteriors, com la Llei orgànica 8/2021 de protecció a la infància i l'adolescència,⁶⁸ va comportar la incorporació de nous delictes en el Codi penal, com el de la inducció al suïcidi de nenes, nens i adolescents, entre d'altres. Al seu torn, l'aprovació de la Llei orgànica 10/2022⁶⁹ de llibertat sexual, coneguda com a llei del "només sí és sí", va comportar la modificació dels delictes de violències sexuals, però també la modificació de diversos delictes relacionats amb les VMD, com el fet de passar a sancionar no només el primer divulgador de continguts íntims sense consentiment, sinó també els successius divulgadors.

L'evolució del marc legal prové, tant de l'aprovació de normes a escala estatal, com de les tendències legislatives a escala internacional. En l'àmbit europeu, hi ha dues normes que tindran una enorme transcendència en la regulació i les polítiques públiques sobre VMD. D'una banda la Directiva 1385/2024 sobre la lluita contra la violència contra les dones, aprovada el maig del 2024, que té per objectiu establir unes bases comunes i de mínims, perquè els 27

64 Antigona - UAB i Donestech (2019). *Les ciberviolències masclistes*. Disponible a: https://ddd.uab.cat/pub/estudis/2019/233750/Estudi-Ciberviolencies_final.pdf

65 Fembloc (2022). *Marc conceptual per a l'abordatge de les violències masclistes digitals*. Disponible a: <https://fembloc.cat/archivos/recursos/5/legal-conceptual-and-methodological-frameworkdefce.pdf>

66 Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal. Disponible a: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>

67 Consell d'Europa (2011). Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica. Disponible a: <https://rm.coe.int/1680462543>

68 Llei orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència davant la violència. Disponible a: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2021-9347>

69 Llei orgànica 10/2022, de 6 de setembre, de garantia integral de la llibertat sexual. Disponible a: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-14630>

estats membres incloguin els delictes abans esmentats en els seus codis penals i perquè basteixin una política pública sobre violències masclistes, que, en tot cas, inclogui la mutilació genital femenina, el matrimoni forçat, la difusió no consentida de material íntim o manipulats, el cibercontrol, el ciberassetjament i la incitació a la violència o a l'odi.

I, d'altra banda, la Llei de serveis digitals (Digital Services Act - DSA)⁷⁰, que ha entrat en vigor el passat mes de febrer de 2024, té la comesa de crear un espai digital més segur, en el qual es protegeixin els drets fonamentals de totes les persones usuàries dels serveis digitals, mitjançant la imposició d'obligacions⁷¹ a les empreses tecnològiques, inclo-

ses les gestores de les xarxes socials. I la Llei dels mercats digitals (Digital Markets Act - DMA)⁷², amb entrada en vigor el maig del 2023, té per comesa establir unes condicions de competència equitatives⁷³ per fomentar la innovació, el creixement i la competitivitat, tant en el mercat únic europeu com a escala mundial. Una altra norma aprovada el maig del 2024, amb rellevància per a les VMD, és la Llei sobre intel·ligència artificial (IA Act)⁷⁴, que té per objectiu impulsar la recerca i la capacitat industrial, garantint al mateix temps la seguretat i els drets fonamentals⁷⁵ i que afectarà, entre altres qüestions, la regulació dels algorismes de moderació de continguts de les xarxes socials i el programari de creació d'ultrafalsificacions o *deepfakes*.

6.3 Consideracions sobre l'encaix jurídic de les diferents tipologies de violències masclistes digitals

En els apartats anteriors, s'ha presentat una proposta de categories de VMD en funció de l'àrea d'afectació que provoquen les tipologies de violències que les conformen. Aquest és el criteri seguit pel Codi penal, que situa els diferents delictes en funció d'apartats estructurats segons els "béns jurídics protegits" per cada grup de delictes. A banda dels delictes del Codi penal, com s'ha esmentat, també hi ha un ventall d'infraccions administratives.

A l'hora d'encaixar les diferents tipologies de VMD en els delictes del Codi penal i en les infraccions administratives, s'haurà de tenir en compte aquests factors:

- ▶ El Codi penal conté delictes que tenen la seva versió de menor entitat i la seva versió de major entitat, i serà un criteri subjectiu el que decidirà la "gravetat" de la conducta i, per tant, si encaixa en una o altra infracció.
- ▶ El Codi penal divideix algunes infraccions en funció de l'edat de les víctimes/supervivents, per exemple, en els delictes sobre violències sexuals.

- ▶ El Codi penal també conté delictes aplicables a totes les persones i altres específiques segons la condició del responsable o de la víctima/supervivent, com en els delictes específics de violència masclista, en el marc de la (ex)parella.
- ▶ Hi haurà formes de VMD que no acabin d'encaixar en cap dels delictes del Codi penal. Els delictes poden ser interpretats de forma innovadora, amb el límit del principi de legalitat, que prohibeix sancionar conductes que no estiguin expressament previstes com a delictes.
- ▶ D'altres formes de VMD podran encaixar alhora en diferents delictes, per exemple, la divulgació de continguts íntims sense consentiment, que afecta la privacitat, però també la llibertat sexual.
- ▶ El Codi penal té fórmules per prioritzar el càstig del delictes específic per damunt del delictes genèric i el delictes buscat per damunt del delictes instrumental que es necessita per cometre el delictes buscat. També pot

70 Parlament Europeu (2022). Reglament (UE) 2022/2065 relatiu a un mercat únic de serveis digitals i pel qual es modifica la Directiva 2000/31/CE (Reglament de serveis digitals). Disponible a: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065&from=EN>

71 Comissió Europea. Llei de serveis digitals: per un entorn en línia segur i responsable. Disponible a: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act-ensuring-safe-and-accountable-online-environment_es

72 Parlament Europeu (2022). Reglament (UE) 2022/1925 sobre mercats disputables i equitatius en el sector digital i pel qual es modifiquen les directives (UE) 2019/1937 i (UE) 2020/1828 (Reglament de mercats digitals). Disponible a: https://commission.europa.eu/document/download/4a5935fa-3f4e-4b4a-bde6-3fa02f1398df_en

73 Comissió Europea. Llei de mercats digitals: per a uns mercats digitals justos i oberts. Disponible a: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-markets-act-ensuring-fair-and-open-digital-markets_es

74 Parlament Europeu (2022). Proposta de regulació per a l'harmonització de les regles sobre la intel·ligència artificial (Llei d'intel·ligència artificial). Disponible a: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0206>

75 Comissió Europea. Un enfocament europeu de la intel·ligència artificial. Disponible a: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/es/policies/european-approach-artificial-intelligence>

castigar tots els delictes si aquests tenen prou entitat pròpia. Quan l'acció arribi fins al final, com en el cas que la sextorsió acabi forçant el manteniment de relacions sexuals indesitjades, es castigarà el delicte d'agressió sexual i no el d'amenaques.

- ▶ Hi han conductes que poden infringir al mateix temps delictes del Codi penal i infraccions d'altres legislacions, com la de protecció de dades, la de prevenció de riscos laborals, l'LGBTI o l'antidiscriminàtoria.

Tenint en compte tot l'anterior, l'encaix jurídic que es descriu a continuació només es pot realitzar en clau il·lustrativa i orientativa, donat que la tasca d'encaix jurídic d'uns fets en un o diversos dels delictes del Codi penal i/o en la legislació administrativa específica sempre requereix d'una anàlisi de les particularitats del cas concret a partir d'un assessorament legal especialitzat. En l'esquema següent s'exposa una síntesi⁷⁶ dels delictes del Codi penal aplicables i de les infraccions administratives de la Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no-discriminació aplicables a les VMD.

6.4 Accés a la justícia de les víctimes/supervivents de violències masclistes digitals

Els impediments d'accés a la justícia de les dones i nenes que s'enfronten a la VMD ha estat analitzat en diversos estudis.^{77, 78, 79, 80 i 81} Els impediments es poden classificar entre

impediments generals d'accés a la justícia de les dones i de les nenes, i altres específics de les VMD. Tot seguit se sintetitzen aquests impediments.

Obstacles generals d'accés a la justícia en matèria de violències masclistes

- ▶ La normativa, en general, manca de perspectiva de drets, de gènere, d'infància i interseccional.
- ▶ La interpretació de les lleis per part dels operadors jurídics parteix de les mateixes deficiències. Això incideix en les mesures de protecció que s'adopten, en l'enfocament de les investigacions judicials i dels mitjans d'investigació que s'articulen, en l'anàlisi de la prova, la interpretació del dret i les mesures de reparació de les víctimes/supervivents.
- ▶ Els prejudicis de gènere sobre la violència, sobre la víctima/supervivent, sobre el responsable incideixen en les investigacions, en els informes que emeten els organismes col·laboradors de la justícia i en les resolucions judicials.
- ▶ Hi ha una manca de mitjans estructurals en l'àmbit de la justícia, els processos són llargs en el temps i, en general, les víctimes/supervivents no compten amb informació comprensible i actualitzada sobre aquests processos.
- ▶ La formació especialitzada dels operadors jurídics és insuficient i topa amb la resistència a incorporar la perspectiva de drets, de gènere, d'infància i interseccionalitat.

76 Donat que s'ha fet una síntesis dels delictes i les infraccions, es convida a fer la lectura íntegra consultant el redactat literal en les lleis d'on provenen.

77 CEDAW (2015). Recomanació general núm. 33 sobre l'accés de les dones a la justícia. CEDAW/G/GC/33 <https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2016/10710.pdf>

78 Relatora especial sobre violència contra la dona de les Nacions Unides (2018). Disponible a: <https://acoso.online/site2022/wp-content/uploads/2018/10/G1818461.pdf>

79 Fembloc (2022). *Marc conceptual per a l'abordatge de les violències masclistes digitals*. Disponible a: <https://fembloc.cat/archivos/recursos/5/legal-conceptual-and-methodological-frameworkdefce.pdf>

80 Antígona - UAB i Donestech (2019). *Les ciberviolències masclistes*. Disponible a: https://ddd.uab.cat/pub/estudis/2019/233750/Estudi-Ciberviolencies_final.pdf

81 Consell d'Europa. *Protecting women and girls from violence in the digital age, The relevance of the Istanbul Convention and the Budapest Convention on Cybercrime in addressing online and technology-facilitated violence against women* (2021). Disponible a: <https://rm.coe.int/prems-153621-gbr-2574-study-online-a4-bat-web/1680a4cc44>

Obstacles particulars d'accés a la justícia en matèria de violències masclistes digitals

- ▶ La dificultat d'identificar⁸² aquest tipus de violències per part de les víctimes/supervivents, juntament amb la falta de suport social (a) que les validi com a víctimes/supervivents en lloc de responsabilitzar-les pels fets i (b) que no se les minimitzi, provoca que una gran part no denunciï.
- ▶ La por a l'augment de la violència o a sofrir represàlies també contribueix a la infradenúncia.
- ▶ La manca de conservació de les proves digitals també contribueix a la infradenúncia.
- ▶ La manca de confiança en el sistema judicial, respecte de la importància que s'atorgarà als fets denunciats, al tracte que rebran les víctimes/supervivents i els dubtes respecte a l'eficàcia de la resposta que es proporcionarà, també és una causa determinant de la infradenúncia.
- ▶ La incipient cultura social sobre la necessitat de preservar la prova digital, fa que la resposta més freqüent per part de les agreujades sigui la de l'eliminació dels continguts nocius i això provoca la inviabilitat de molts processos judicials.
- ▶ El suport comunitari a la víctima/supervivent és necessari per a la denúncia, però també per travessar pels processos judicials. La xarxa de suport habitual amb la qual compten les dones que afronten les VM, com la família, les amistats o el veïnat, poden oferir menys suport en els cas d'aquestes violències pel desconeixement generalitzat sobre les VMD. Algunes entitats^{83,84 i 85} i col·lectius feministes^{86 i 87} sí que estan treballant en relació amb les VMD.
- ▶ Els operadors jurídics, incloent-hi els cossos policials, els jutjats de violència sobre la dona i la jurisdicció de menors, no solen disposar de formació especialitzada necessària i suficient en VMD. Això incideix en les mesures de protecció que s'adopten o es deixen d'adoptar, en la correcta preservació de la prova digital, en el correcte encaix jurídic dels fets, en l'enfocament de la recerca i els mitjans de recerca que s'articulen, en l'enjudiciament dels delictes i en les mesures de reparació de les víctimes/supervivents que s'adopten. Això també incideix en la dificultat en la consolidació d'una jurisprudència ben enfocada que ajudi a resoldre tant les deficiències dels enuncis dels delictes aplicables a aquests delictes com les tendències interpretatives sense perspectiva de drets, de gènere, d'infància i interseccionalitat.
- ▶ Els jutjats que han d'investigar les VMD, per desconeixement, solen delegar en el cossos policials la direcció de les investigacions.
- ▶ No hi ha un criteri sobre quan intervindrà la Fiscalia especialitzada en delictes tecnològics en assumptes de VMD.
- ▶ La resposta judicial està molt enfocada a certs delictes, com les violències sexuals digitals, sobretot les que afecten menors, però no en altres tipologies de violències com, per exemple, el ciberassetjament.
- ▶ Els casos que arriben a ser jutjats i que obtenen una condemna no solen contenir una reparació suficient de les víctimes/supervivents.
- ▶ Els i les professionals encarregades d'avaluar les VMD, sigui des de la medicina forense o des dels equips tècnics no disposen de formació especialitzada en l'avaluació de les VMD. Les seves valoracions no abasten totes les esferes de l'impacte de les VMD i això incideix en l'enjudiciament dels delictes i en les indemnitzacions que s'atorguen a les víctimes/supervivents.
- ▶ La deficiència de mitjans provoca que diverses proves necessàries, com els informes tècnics pericials (informàtica forense) que efectuen els cossos policials es demorin en el temps i dilatin de manera rellevant les

82 Consell d'Europa (2021). *Proteger a las mujeres y niñas de la violencia en la era digital. La relevancia del Convenio de Estambul y del Convenio de Budapest sobre la Ciberdelincuencia para luchar contra la violencia contra las mujeres en línea y facilitada por la tecnología*. Disponible a: <https://rm.coe.int/study-istanbul-convention-and-budapest-convention-/1680a62700>

83 Consell Nacional de la Joventut i Cooperativa Candela i EDPAC (2018). *Unfollow a les violències masclistes*. Disponible a: <https://centredocumentacioap.diba.cat/cgi-bin/koha/opac-retrieve-file.pl?id=39b4cd88292439d65c9d109767a5607d>

84 Cooperativa Candela i EDPAC (2020). *Per què li diuen sexting quan parlen de sexpredding?*. Disponible a: <https://candela.cat/wp-content/uploads/2020/05/Sexting-article-1.pdf>

85 Universitat de Vic i Calala Fondo Mujeres (2020). *Diagnòstic sobre les violències de gènere contra activistes feministes en l'àmbit digital*. Disponible a: https://calala.org/wp-content/uploads/2021/12/DiagnosticFinal_UVIC_CALALA.pdf

86 Web de l'associació Donestech. Disponible a: <https://donestech.net/>

87 Web de la col·lectiva ciberfeminista Red de Autodefensa Online. Disponible a: <https://autodefensa.online/>

investigacions. Sovint les víctimes/supervivents han de comptar amb informes tècnics pericials privats, amb els costos econòmics que això suposa.

- ▶ Els serveis d'intervenció de la xarxa d'abordatge de les VM autonòmics⁸⁸ i locals no solen tenir formació especialitzada en VMD per orientar adequadament les víctimes/supervivents.
- ▶ Els lletrats i lletrades del torn d'ofici tampoc solen tenir formació especialitzada en VMD per orientar adequadament les víctimes/supervivents.
- ▶ Les empreses gestores de xarxes socials, en general, no ceneixen els seus criteris de moderació de continguts als estàndards internacionals sobre llibertat d'expressió i sobre prohibició dels discursos d'incitació a l'odi. Aquestes empreses tampoc articulen mecanismes efectius de denúncia de continguts ni orienten les víctimes/supervivents sobre com procedir per reportar i per preservar aquests continguts. Les empreses col·laboren de manera irregular i insuficient amb les autoritats judicials per aportar les dades dels usuaris que cometen les VMD o altres dades necessàries per investigar i enjudiciar aquests delictes.

Diversos actors institucionals com els Mossos d'Esquadra,⁸⁹ l'Ajuntament de Barcelona,⁹⁰ la Diputació de Barcelona⁹¹ o el Col·legi de l'Advocacia de Barcelona estan treballant per superar aquestes deficiències i oferir eines pedagògiques als i les seves professionals.

88 Web de la línia d'atenció a violències masclistes digitals de Catalunya Fembloc. Disponible a: <https://fembloc.cat/>

89 Departament d'Interior - Mossos d'Esquadra (2020). Disponible a: https://mossos.gencat.cat/web/.content/home/10_Temes/Dones/Violencies-digitals-/Guia_Violencies_Masclistes_Digitals.pdf

90 Ajuntament de Barcelona, campanya "Block the troll: estratègies feministes a les xarxes" (2020). Disponible a: <https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/2020/11/17/la-violencia-masclista-en-lentorn-digital-centra-la-campanya-de-lajuntament-pel-25n/>

91 Diputació de Barcelona. *Claus jurídiques sobre violències digitals* (2020). Disponible a: https://formawiki.diba.cat/pub/igualtat_i_ciutadania/fda5c484_claus_juridiques_sobre_violencies_masclistes_digitals/index.html

07

Orientacions sobre el suport a les víctimes/ supervivents de violències masclistes aplicables a les violències masclistes digitals

Orientacions sobre el suport a les víctimes/ supervivents de violències masclistes aplicables a les violències masclistes digitals

07

El marc europeu és el que ens ha proporcionat orientacions més concretes i estratègiques sobre l'atenció i suport a les víctimes. El Conveni d'Istanbul de 2011 dedica tot un capítol a la protecció i el suport a les víctimes. A l'article 18 sobre les obligacions generals dels estats membres, esmenta que les mesures adoptades per les administracions han de tenir un enfocament de gènere, prendre en consideració el vincle entre les dones i els nens i els responsables de les violències, evitar la victimització secundària, estar dirigides a empoderar les víctimes/supervivents, respondre a les necessitats d'aquestes i dels seus fills i filles, tenint especial consideració cap a les dones especialment vulnerabilitzades. El Conveni també preveu l'accés a serveis especialitzats (article 22) que prestin suport immediat, a curt i llarg termini. Finalment, a l'article 15, preveu la formació del personal que tracti amb víctimes/supervivents, en matèria de prevenció i detecció de totes les formes de violència, necessitats i drets de les víctimes i la manera de prevenir la victimització secundària.

El 2012 es va aprovar la Directiva 2012/29/UE⁹² sobre drets de les víctimes, la qual va establir les bases sobre el denominat enfocament centrat en la víctima/supervivent, basat en l'avaluació individual i en l'especialització del personal d'atenció. Aquesta Directiva va ser la que va donar lloc a l'aprovació de la Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delicte,⁹³ que és la norma que conté el catàleg de drets de les víctimes/supervivents.

Els estudis que s'han anat realitzant sobre l'impacte de la criminalitat, com el *Crime, safety and victim's rights* de

l'Agència Europea de Drets Fonamentals (FRA) de 2021,⁹⁴ confirmen la diferència entre les experiències de violència per part d'homes i dones, amb impactes molt diferenciats cap a les víctimes i en les seves possibilitats d'accés a la justícia. La recerca resultant de l'enquesta revela clarament que tant els homes com les dones poden sofrir violències digitals, però elles tenen més probabilitats de sofrir-la i els impactes són més severos.⁹⁵ És a dir, que la naturalesa de la violència està generitzada. Un exemple clar d'això és l'assetjament, un dels delictes estudiats en la macroenquesta realitzada sobre 34.948 persones de 29 estats membres. D'altra banda, la recerca exposa que el fet de ser dona o de pertànyer a una minoria augmenta de manera significativa el temor a patir un delicte. Aquest temor provoca un condicionament rellevant en el projecte de vida i en la quotidianitat, en generar conductes d'evitació de llocs o situacions. El temor de patir un delicte pot estendre's a un grup de persones molt més ampli que aquelles que l'han experimentat en persona. Finalment, aquest temor incrementat a patir delictes acaba creant una desigualtat de condicions en la possibilitat d'usar l'espai públic, sigui físic o virtual.

El 2021, la Resolució del Parlament Europeu sobre la ciberviolència⁹⁶ va determinar de manera precisa la necessitat d'establir protocols clars per ajudar les víctimes/supervivents de les ciberviolències, per prevenir que patissin més danys, així com la seva revictimització.

Temps després que s'aprovés la Directiva sobre drets de les víctimes, es va desenvolupar la denominada Estratègia europea dels drets de les víctimes 2020-2025 de la Comis-

92 Parlament Europeu (2012). Directiva 2012/29/UE per la qual s'estableixen normes mínimes sobre els drets, el suport i la protecció de les víctimes de delictes, i per la qual se substitueix la Decisió marc 2001/220/JAI del Consell (Directiva de drets de les dones). Disponible a: <https://www.boe.es/doue/2012/315/L00057-00073.pdf>

93 Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delicte. Disponible a: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-4606>

94 Agència Europea de Drets Fonamentals (FRA) (2021). *Delitos, seguridad y derechos de las víctimas*. Disponible a: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights-summary_es.pdf

95 Comissionat pels Drets Humans. Consell d'Europa (2022). *No space for violence against women and girls in the digital world*. Disponible a: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/no-space-for-violence-against-women-and-girls-in-the-digital-world>

96 Parlament Europeu (2021). Resolució "Lluita contra la violència de gènere: la ciberviolència". https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0489_ES.pdf

sió Europea.⁹⁷ Aquesta Estratègia parteix de la idea central que no és possible concebre la Unió Europea de la igualtat sense assegurar l'accés a la justícia per a les víctimes de tots els tipus de criminalitat. L'Estratègia també esmenta la necessitat de tenir en compte les especials necessitats de les víctimes/supervivents de les VM. Les víctimes/supervivents segueixen sense poder accedir a la justícia per la falta d'informació i a causa del suport i protecció insuficients. L'Estratègia es basa en dos eixos: el de l'empoderament de les víctimes/supervivents i el del treball participatiu amb les víctimes/supervivents. Les prioritats són quatre: 1) l'efectiva comunicació amb les víctimes i la creació d'un entorn segur per denunciar, 2) la millora en el suport i la protecció de les víctimes/supervivents més vulnerables, 3) el reforç de la cooperació i la col·laboració entre les administracions implicades i 4) el reforç internacional de la dimensió dels drets de les víctimes.

La recentment aprovada Directiva 1385/2024 sobre la lluita contra la violència contra les dones pretén establir les normes mínimes sobre prevenció i lluita contra les violències masclistes i dedica tot el capítol 3 a la protecció de les víctimes/supervivents i al seu accés a la justícia. Dins de les seves previsions, aborda la facilitació de la denúncia i, en concret, la de la denúncia per mitjans telemàtics en el cas de les VMD i el deure dels cossos policials i de les autoritats judicials de recollir, analitzar i conservar les proves digitals. També dedica un article concret a les mesures per a l'eliminació de materials en línia, i habilita les autoritats per dictar ordres d'eliminació o d'inaccessibilitat als continguts publicats.

Quant a l'avaluació individual de les víctimes/supervivents per determinar les necessitats específiques de protecció, esmenta diversos elements a tenir en compte, com la minoria d'edat, el risc de violència reiterada, el risc de lesions físiques o psicològiques, o les conductes de control. L'avaluació haurà de tenir en compte les circumstàncies de la víctima/supervivent, el seu relat i la seva valoració de la situació i sempre haurà d'evitar la seva revictimització. Les persones a càrrec de la persona agreujada, sempre seran igualment avaluades.

En relació amb el capítol 4 sobre el suport a les víctimes/supervivents, aquest preveu específicament el suport a les que pateixin ciberdelictes, a les quals s'ha d'informar sobre com documentar un ciberdelicte, sobre els recursos judicials disponibles i sobre els recursos per eliminar els continguts en línia publicats. Dins del capítol dedicat a la prevenció i a la intervenció primerenca, estableix l'alfabetització digital, per tal que es pugui interactuar de manera crítica en l'entorn virtual i el pensament crític, perquè els i les usuàries puguin detectar i abordar els casos de ciberviolència, cercar ajuda i impedir que es cometí.

En definitiva, com indica el GREVIO en la seva Recomanació sobre la dimensió digital de la violència contra les dones de 2021 ja referenciada anteriorment,⁹⁸ és necessari formar els actors que intervenen amb les víctimes/supervivents de les VMD per poder oferir-los una protecció adaptada a aquest tipus de violències i un suport especialitzat en el pla jurídic, psicològic i social, que permeti la seva recuperació i l'accés a la justícia, incloent-hi la reparació.

97 Comissió Europea (2020). Estratègia europea dels drets de les víctimes 2020-2025. Disponible a: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0258&from=ES>

98 GREVIO (2021). Recomanació general núm. 1 sobre la dimensió digital de les violències contra les dones. Disponible a: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/grevio-publishes-its-general-recommendation-no-1>

08

Factors que incideixen
en els impactes provocats
per les violències
masclistes digitals

Factors que incideixen en els impactes provocats per les violències masclistes digitals

08

Les VMD tenen un impacte diferenciat en cada dona i en cada nena. La violència mai és una experiència estàndard. Hi ha un conjunt de factors que incideixen en la manera en què es viscuda aquesta experiència, en el seu procés i en els impactes que provoca. Aquests elements són summament

rellevants, ja que podrien ser considerats com a indicadors de risc en l'avaluació de les VMD.

Cal diferenciar entre els factors inherents a la violència afrontada i els factors particulars de la persona que l'afronta.

Factors inherents a les violències afrontades

Amb independència dels diferents tipus de violència, s'identifiquen alguns factors propis de l'agressió, amb especial rellevància per entendre l'impacte que provoquen en les víctimes/supervivents:

► **Qui exerceix la violència.** Les persones que exerceixen la violència poden ser desconegudes o pertànyer al cercle pròxim de la dona o la nena. Quan la persona és desconeguda, l'impacte està directament relacionat amb la capacitat d'influència que tingui aquesta persona amb la seva agressió. En canvi, en els casos en què l'agressor pertany al cercle pròxim de la víctima, el mal dependrà del vincle existent entre perpetrador i víctima/supervivent.⁹⁹ En el cas que la persona sigui desconeguda o l'agressió provingui d'un perfil anonimitzat, existirà un patiment específic derivat de la indefensió¹⁰⁰ que provoca desconèixer la font de l'agressió.

► **Com s'amplifica la violència.** El responsable de la violència pot ser un únic subjecte o diversos subjectes de manera coordinada, com una agressió col·lectiva o organitzada. En qualsevol cas, es tractaria de l'agressió originària. A aquest nucli responsable inicial s'hi sumen i coadjuven a vegades altres responsables amb posterioritat, la qual cosa col·labora a incrementar el grau de violència o a la seva ampliació (agressió secundària). L'adhesió successiva de persones que

col·laboren en la intensificació i l'ampliació de la violència n'agreuja el dany.¹⁰¹ D'altra banda, la violència es pot amplificar també actuant en un únic espai o en diversos espais virtuals.

► **En quin pla es dirigeix la violència.** El nivell d'impacte difereix quan les agressions van dirigides a la persona individualment per les seves característiques pròpies (ex. atacs dirigits al seu aspecte físic, orientació sexual, etc.) o per la seva activitat professional o posicionaments polítics, o quan es dirigeixen a aquesta persona com a part d'un col·lectiu (ex: atacs a un col·lectiu de treballadores sexuals). Els atacs a les persones com a representants de col·lectius solen estar lligats a lluites sociopolítiques o a discursos de discriminació o odi, per la qual cosa afavoreixen en general les estratègies de defensa, resistència i afrontament col·lectiu. Els atacs dirigits a les persones individualment ataquen les seves característiques com a individus, l'autoimatge i l'autoestima, amb la qual cosa ocasionen un major grau de dany.¹⁰²

► **Quant dura la violència i la seva freqüència.** Cal distingir els atacs puntuals dels prolongats en el temps. A vegades les violències poden durar dècades, cosa que genera formes d'impacte acumulatiu i diversos cicles d'assimilació i resistència, segons les circumstàncies de la persona en cada moment. El fet de rebre violèn-

99 OEA (2021). *La violencia de género en línea contra las mujeres y niñas. Guía de conceptos básicos, herramientas de seguridad digital y estrategias de respuesta*. Disponible a: <http://oas.org/es/sms/cicte/docs/Manual-La-violencia-de-genero-en-linea-contra-las-mujeres-y-ninas.pdf>

100 Hancock, L., i Bryant, R. A. (2018). "Perceived control and avoidance in posttraumatic stress". *European journal of psychotraumatology*, 9(1), 1468708. <https://doi.org/10.1080/20008198.2018.1468708>

101 Abdul Aziz, Z (2017). "Due Diligence and Accountability for Online Violence against Women". *APC Issue Papers*.

102 Rivka Tuval-Mashiach i Rachel Dekel (2012). "Preparedness, Ideology, and Subsequent Distress: Examining a Case of Forced Relocation". *Journal of Loss and Trauma*, 17:1, 23-37, DOI: 10.1080/15325024.2011.578026.

cia de manera continuada¹⁰³ genera, per tant, un impacte associat a l'acumulació i al desgast.

► **A qui arriba la violència.** La violència pot quedar restringida a l'àmbit privat (únicament a la persona que la rep), a l'entorn pròxim o traspasar a l'àmbit públic. El potencial nociu de les VMD, en part, prové de la seva capacitat de traslladar-se a la identitat social i l'espai públic de la persona. Si l'agressió se circumscriu a un públic reduït, hi ha una major sensació de control i de possibilitat de defensa per part de la víctima/supervivent. No obstant això, també hi ha un impacte específic quan és l'entorn pròxim el que és coneixedor directe de la violència o el que accedeix a la publicació de continguts, atès que això afecta de manera més profunda l'esfera íntima i es poden deteriorar l'espai relacional i els vincles més pròxims i, per tant, l'entorn de suport immediat.¹⁰⁴

► **Amb quines finalitats s'exerceix la violència.** Dins dels fins comuns de les VMD (controlar, dominar, ex-

posar i danyar) hi ha accions que provoquen un especial patiment psíquic:¹⁰⁵

- La deslegitimació de la violència afrontada, ridiculitzant-ne l'impacte, restant-li importància o responsabilitzant-ne la víctima/supervivent.
- La deslegitimació de les reaccions de defensa de la víctima/supervivent, criminalitzant-la o tergiversant-la.
- La humiliació de la persona, atacant la seva dignitat i la imatge de si mateixa.
- Les amenaces greus, plausibles i immediates, amb possibilitat de traslladar-se a l'àmbit analògic. Aquestes violències, provoquen temor en la víctima/supervivent i condicionen el seu funcionament diari, atès que sent que ella i fins i tot els seus éssers estimats estan en perill.

Factors particulars de les persones que afronten les violències

A continuació s'exposen els factors individuals que poden ser rellevants a l'hora de comprendre l'impacte de les VMD. No són factors únics (n'hi ha d'altres que no es recullen aquí perquè hi ha elements únics de cada dona que pateix les VMD) ni additius (l'impacte de les violències no és la suma del nombre de factors identificats perquè tenen pesos diferents i maneres d'interaccionar entre si diferents). Hi ha, en suma, una relació interseccional entre aquests factors.¹⁰⁶

Ex: una dona d'avançada edat, però amb baix coneixement de les xarxes socials i que rep un baix suport per part de la seva família vs. una persona jove amb gran maneig de les xarxes socials i pertinença a espais feministes que ofereixen una forta xarxa de suport. Encara que l'edat es considera un factor protector, la resta d'elements interactuen per fer-la més vulnerable.

Edat. La maduresa associada a l'edat sol ser un factor de protecció. En l'àmbit de les VMD, si va associada a un menor

apoderament tecnològic, pot ser un factor que també generi un augment de la vulnerabilitat.

► **Comprensió política de la violència.** Les dones i joves que tenen un marc de comprensió polític de les VM, en general, presenten més estratègies d'afrontament. Això es deu al fet que es produeix un grau menor d'autoculpabilització de la violència, en comprendre'n l'origen. També solen participar en entorns i en xarxes que afavoriran un suport extern.

► **Tipus d'afrontament.** Davant la pèrdua de control, tenir mecanismes d'afrontament actiu (individuals i col·lectius) és un factor protector. Les persones que durant l'agressió se senten bloquejades i no aconsegueixen articular accions que els facin sentir que estan promovent la seva defensa davant de la violència, solen presentar major impacte.¹⁰⁷

103 Pérez Sales, P.; Eiroa Orosa, F. J.; Fernández Pinto, I.; Olivios Jara, P.; Vergara Campos, M.; Vergara Egido, S.; Barbero Val, E.; Galán Santamarina, A.; Fernández Ruiz, E. i Quijada Inostroza, Y. (2020). *La medida del impacto psicológico de experiencias extremas. Cuestionario VIVO*. (2ª ed.). Madrid: Irredentos Libros.

104 OEA (2021). *La violencia de género en línea contra las mujeres y niñas. Guía de conceptos básicos, herramientas de seguridad digital y estrategias de respuesta*. Disponible a: <http://oas.org/es/sms/cicte/docs/Manual-La-violencia-de-genero-en-linea-contra-las-mujeres-y-ninas.pdf>

105 Serra, L. (2018). *Las violencias de género en línea*. Pikara. Disponible a: <https://lab.pikaramagazine.com/wp-content/uploads/2019/06/VIOLENCIAS.pdf>

106 Hicks, J. (2021). *Global evidence on the prevalence and impact of online gender-based violence*. K4D Helpdesk Report. Institute of Development Studies. DOI: 10.19088/K4D.2021.140

107 Worsley, J. D.; Wheatcroft, J. M.; Short, E. I Corcoran, R. (2017). "Victims' Voices: Understanding the Emotional Impact of Cyberstalking and Individuals' Coping Responses". *SAGE Open*, 7(2). <https://doi.org/10.1177/2158244017710292>

Factors a avaluar en les VMD:

► **Suport i comprensió de l'entorn.** L'entorn es pot dividir en tres esferes. La primera, és la de les persones més afins, que ofereix suport emocional i, en moltes ocasions, econòmic i logístic. La segona, la de les professionals involucrades en el procés d'acompanyament psicològic, jurídic i social. La tercera, l'entorn social més ampli (veïnat, entorn laboral, espais col·lectius analògics i virtuals). Com menor sigui el grau de comprensió de la VMD afrontada, de suport i de legitimitació de l'actuació de la víctima/supervivent per part de cadascuna d'aquestes tres esferes relacionals, més elevat serà l'impacte de la violència.

► **Capacitació tecnològica.** La vulnerabilitat i la falta de control sobre el desenvolupament de la violència serà més alta en les persones amb menys coneixements tecnològics i maneig de xarxes socials, ja que es tracta de persones que tindran menys eines d'anticipació, protecció i defensa.

► **Condicció socioeconòmica.** L'escassetat actual de recursos jurídics i terapèutics públics especialitzats, juntament amb el component tecnològic dels processos judicials, fa que les persones amb més recursos puguin accedir a més protecció, recuperació i accés a la justícia.

► **Típus d'ús de les xarxes socials.** L'impacte de la violència serà més alt com més gran sigui la dependència de la persona de l'àmbit virtual en el terreny professional o econòmic, perquè les estratègies d'afrontament que podrà articular estaran més condicionades. Així mateix, si les xarxes socials són un espai clau de socialització de la persona, l'impacte també serà més alt.

09

Impactes de les violències
masclistes digitals

Impactes de les violències masclistes digitals

09

Les VMD generen greus danys que transcendeixen la realitat digital i s'expressen en el món analògic. Les seves repercussions poden ser molt variades depenent de les diverses formes en les quals es manifesta. Tenen una incidència a curt, mitjà i llarg termini en àmbits molt importants del desenvolupament de la vida de les dones, com en la seva dignitat, autonomia, privacitat, formació, confiança, identitat, professió, participació ciutadana i projecte de vida.¹⁰⁸

Els impactes de les VMD són representatius de l'arrelada problemàtica de la desigualtat de gènere, de la discriminació i de la violència estructural, així com dels insuficients progressos en la protecció de les dones i de les nenes.¹⁰⁹

A continuació, es mostren els impactes que les VMD generen en l'àmbit individual, familiar, d'autoorganització, discurs i d'exercici de drets fonamentals. No obstant això,

s'ha de tenir en compte que aquesta fragmentació es fa únicament amb una finalitat analítica, atès que aquests impactes estan interconnectats. És important considerar que aquest tipus de violències afecten de forma diferenciada les dones i nenes segons el moment vital en què es trobin, els contextos socials en els quals se situïn, les seves circumstàncies vitals particulars i els diferents biaixos de discriminació (racistes, LGBTI-fòbics, xenòfobs...) que recauen sobre elles. Així, els impactes de la VMD que es detallen a continuació s'han d'entendre des d'una mirada interseccional, tenint en compte els factors protectors i vulnerabilitzants prèviament esmentats. S'afegeixen a cada secció extractes il·lustratius de les entrevistes en profunditat amb les dones supervivents que han participat en l'elaboració d'aquesta guia.

A. Impactes individuals

Els impactes individuals es divideixen en quatre blocs per ajudar a comprendre la relació causal amb la violència:

Impactes derivats de l'estrès per l'exposició a les VMD

Hi ha uns impactes derivats del mateix estrès de l'exposició a les VMD, el fet que aquestes es puguin reactivar en qualsevol moment i que la violència digital pugui traspasar al món analògic.

La percepció de risc sobre les VMD té relació amb les característiques pròpies d'Internet i de les TIC descrites prèviament, entre les quals caldria destacar:

1. la dificultat de calibrar la gravetat de les violències i, en conseqüència, poder construir una estratègia de protecció eficient;
2. el dubte sobre si la violència transgredeix la llei, encaixa amb algun delictes o infracció i si es podrà rebre ajuda d'alguna autoritat;
3. la consciència que els continguts publicats a Internet romandran per sempre accessibles en línia i predeterminaran de manera substancial la identitat de l'afectada;
4. la dificultat de poder escapar de la tecnologia o de les xarxes socials, donat el lloc imprescindible que els dispositius electrònics i les TIC ocupen per viure amb normalitat per a gran part de la població.

¹⁰⁸ Van Der Wilk, A. (2018). Cyber violence and hate speech online against women. Disponible a: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU\(2018\)604979_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU(2018)604979_EN.pdf)

¹⁰⁹ Comissionat pels Drets Humans. Consell d'Europa (2022). No space for violence against women and girls in the digital world. Disponible a: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/no-space-for-violence-against-women-and-girls-in-the-digital-world>

Aquesta percepció del risc ampliada genera una sensació de pèrdua de control sobre la pròpia vida. Això genera conseqüències en l'àmbit emocional, cognitiu, comportamental i sobre el cos.

En l'àmbit emocional es produeix una intensa sensació de por. Aquesta por moltes vegades és difusa, en el sentit que crea un estat d'alarma permanent davant d'una amenaça de caràcter inespecífic. Les pors davant de situacions indefinides, incontrolables o ambigües generen amb més facilitat emocions de desbordament. En el cas de les VMD poden aparèixer situacions que podríem denominar de "terror digital".¹¹⁰ La conseqüència és l'afebliment i la pèrdua general de capacitat d'acció apoderada i l'efecte inhibitori de l'ús d'Internet i de les TIC i d'accés i participació en els espais virtuals per part de les dones.

"la meua por era pensar: aquesta persona em pot localitzar perfectament i jo no tinc manera de protegir-me perquè per a mi és anònima. Aquesta sensació de descontrol... em creuo amb algú pel carrer, i no sé si és la persona que m'ha amenaçat de mort, i no sé on viu, si aquí a Catalunya o fora".

"Arriba un moment que tinc la sensació que estic en caiguda lliure, una pèrdua de control del 100% de la meua vida. Em puc anar a viure a Suècia o Tailàndia, i tinc la sensació que ell sap on estic, sap com saber tot de mi, és una pèrdua absoluta de la meua vida, un vertigen vital enorme".

"El risc de que em passés alguna cosa cara a cara es va multiplicar, qualsevol que hagi vist els vídeos sobre mi, pot creure que soc aquella persona deshumanitzada, i creure's amb el dret d'agredir-me."

La literatura i les veus de les persones entrevistades mostren que, mentre que les pors concretes (p. ex. al fet que la família rebí informació falsa de la persona o un dany reputacional en l'entorn de treball) poden permetre estratègies per contrarestar-les i desenvolupar un pla d'acció, la por inespecífica o difusa pot generar emocions d'indefensió, impotència i ràbia davant la situació, així com desesperança i deterioració de l'estat d'ànim general.^{111, 112, 113 i 114}

Els estudis mostren que la situació d'amenaça continuada produeix, així mateix, afectacions en l'àmbit cognitiu, incloent-hi, entre d'altres, fallades en la memòria o l'atenció, atordiment i bloqueig, dificultat en la presa de decisions, sensació de desorientació, com també en el comportament, la qual cosa provoca una deterioració del rendiment i el funcionament diari, una actitud defensiva, d'evitació o protectora, aïllament o distanciament social, restriccions en els moviments, disminució de la participació o abandó dels espais virtuals.^{115 i 116}

"Tenia 80.000 seguidors i me'ls va tirar a sobre. Tot es va convertir en una pilota més gran que començà a córrer per les xarxes i no tenia res a veure amb la realitat, i el nivell de violència dels comentaris es va anar a més i més. Tots eren atacs racistes i masclistes".

Així mateix, els estudis mostren que tots aquests impactes també tenen incidència en l'àmbit somàtic, a través de dolors (de cap, esquena, estómac), sensació de fatiga o cansament, reaccions dermatològiques o altres formes de somatització, i un estat d'alerta i nerviosisme que es tradueix en símptomes de caràcter neurovegetatiu (palpitacions, sudoració, marejos, malsons), alteracions del somni (bruxisme, insomni de conciliació, malsons), tensió muscular, etc.¹¹⁷ Atès que manquen estudis amb seguiments longitudinals pro-

110 El concepte de "terror digital" emprat en aquesta guia suggereix un efecte similar al concepte de "terror sexual" encunyat per Nerea Barjola en la seva tesi doctoral i posterior llibre *Microfísica sexista del poder* (2018), Editorial Virus.

111 Dreßing, H.; Bailer, J.; Anders, A.; Wagner, H. i Gallas, C. (2014). "Cyberstalking in a large sample of social network users: prevalence, characteristics, and impact upon victims". *Cyberpsychology, behavior and social networking*, 17(2), 61-67. <https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0231>

112 Worsley, J. D.; Wheatcroft, J. M.; Short, E. i Corcoran, R. (2017). "Victims' Voices: Understanding the Emotional Impact of Cyberstalking and Individuals' Coping Responses". *SAGE Open*, 7(2). <https://doi.org/10.1177/2158244017710292>

113 Stevens, F.; Nurse, J.R.C. i Arief, B. (2020). "Cyber Stalking, Cyber Harassment, and Adult Mental Health: A Systematic Review". *Cyberpsychology, behavior and social networking*. DOI: 10.1089/cyber.2020.0253

114 Comissionat de Víctims, GB (2022). *The impact of online abuse: hearing the victims' voice*. Disponible a: <https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/jotwpu-blic-prod-storage-1c01dnrmkg14/uploads/sites/6/2022/05/Hearing-the-Victims-Voice.pdf>

115 Amnistia Internacional (2017). *Amnesty reveals alarming impact of online abuse against women*. Disponible a: <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/11/amnesty-reveals-alarming-impact-of-online-abuse-against-women/>

116 Worsley, J. D.; Wheatcroft, J. M.; Short, E. i Corcoran, R. (2017). "Victims' Voices: Understanding the Emotional Impact of Cyberstalking and Individuals' Coping Responses". *SAGE Open*, 7(2). <https://doi.org/10.1177/2158244017710292>

117 Luchadoras (2017). *La violencia en línea contra las mujeres en México*. Disponible a: https://luchadoras.mx/wp-content/uploads/2017/12/Informe_Violencia-EnLineaMexico_InternetEsNuestra.pdf

longats, alguns informes suggereixen que les VMD arriben a tenir un impacte en l'expectativa de vida de les dones.¹¹⁸

Impactes derivats dels atacs a la identitat i la dignitat personal

Alguns atacs van dirigits al deteriorament de la identitat i la dignitat de la persona a través de la humiliació i el qüestionament social. Els atacs poden produir-se respecte de qualsevol dels múltiples elements de la identitat personal o col·lectiva de la persona, incloent-hi característiques personals, rols, grups de pertinença o afinitats religioses o polítiques amb rellevància nuclear identitària. La humiliació i el qüestionament poden provocar-se mitjançant l'atac, la denigració, posant en dubte la solvència o integritat de la persona, publicant contingut íntim o divulgant informació falsa sobre els posicionaments, actes o relacions amb terceres persones, entre d'altres.

“em van crear complexos en relació al meu cos que no tenia abans. Ara m'afecta menys, però en aquell moment no tenia formació feminista, si no hagués tingut el despertar feminista, estaria vivint *body shaming* i síndrome de la impostora”.

Aquest tipus de violències busquen produir sentiments de vergonya, i generen no només un patiment psicològic directe, sinó que dificulten compartir la violència amb l'entorn. A més, afecten de manera específica l'autoestima i poden generar una forta pèrdua de confiança, així com pensaments i rumiaments negatius.

Les entrevistes i els estudis mostren la multiplicitat de tipus de rumiaments, que poden, secundàriament, generar altres trastorns de tipus clínic. Així, per exemple, la denigració basada en el cos pot comportar un rebuig al propi cos i el deteriorament de l'autopercepció física, i generar, secundàriament, trastorns de la conducta alimentària, trastorns de l'estat d'ànim amb quadres de depressió o ansietat i pensaments de suïcidi. Aquesta cadena és la que, d'acord amb la literatura, i juntament amb altres factors de caràcter contextual i psicosocial, permet en-

tendre que no siguin excepcionals casos de suïcidi en el marc de les VMD.¹¹⁹

En relació amb les **nenes, adolescents i dones joves**, les VM impacten en una etapa vital de configuració de la pròpia identitat i del sistema de creences i valors. Es tracta d'una identitat en construcció i, per tant, més susceptible de ser afectada per experiències qüestionadores enfront de les quals no existeixen encara mecanismes resilients d'autoafirmació. Des d'edats molt primerenques, les joves i nenes veuen, de vegades, els seus referents adults immersos en un ús intensiu de les TIC. També solen tenir un accés ampli a dispositius, xarxes socials i Internet per sota de l'edat indicada en els mateixos programes o aplicacions, i, per tant, sense haver desenvolupat encara un sentit crític suficient per interactuar i assimilar els continguts als quals accedeixen. Al mateix temps, poden tenir una concepció de la pròpia capacitat de control i dels riscos en els quals incorren que no té en compte tots els elements en joc, particularment les conseqüències a mitjà i llarg termini de les conductes d'exposició. D'altra banda, en l'àmbit digital, les persones referents adultes d'aquestes nenes i adolescents solen tenir una autoritat moral menor a l'hora donar consells o consensuar límits que en altres àmbits de la vida.

Les dades indiquen que l'assetjament en línia és una realitat epidemiològica de primera magnitud que afecta a majoria de joves.¹²⁰ Les dones joves, que són les que més hores i més ús fan d'Internet i les TIC, afronten una sèrie d'impactes específics.¹²¹

En un ampli estudi de Pla Internacional (2020) es mostra com les joves presenten emocions de por, incomoditat o inseguretat; sensació de malestar, ansietat o tristesa; sentiments intensos de vergonya o culpa, i sensació de vulnerabilitat, així com pèrdua de confiança o de la capacitat per expressar-se. Si bé això es produeix en tots els grups enquestats, l'angoixa emocional generada per la violència a les xarxes socials té un caràcter distintiu per la seva intensitat, caràcter desbordant i invasiu sobre la resta d'àrees de la vida i, en conseqüència, l'impacte sobre les oportunitats futures de les nenes en molts àmbits de les seves vides. Aquestes violències, a aquestes edats, també tenen un gran poder disciplinant de gènere, atès que les nenes van aprenent estratègies d'autoprotecció que en la majoria dels casos se centren a passar desapercibudes i evitar certs espais i temes con-

118 Consell d'Europa. *Protecting women and girls from violence in the digital age. The relevance of the Istanbul Convention and the Budapest Convention on Cybercrime in addressing online and technology-facilitated violence against women* (2021). Disponible a: <https://rm.coe.int/prems-153621-gbr-2574-study-online-a4-bat-web/1680a4cc44>

119 Worsley, J. D.; Wheatcroft, J. M.; Short, E. i Corcoran, R. (2017). "Victims' Voices: Understanding the Emotional Impact of Cyberstalking and Individuals' Coping Responses". *SAGE Open*, 7(2). <https://doi.org/10.1177/2158244017710292>

120 Per exemple, l'enquesta a escala mundial de la World Wide Web Foundation (2020) indica que en una mostra transnacional, el 52% de les nenes i de les joves havien patit assetjament en línia, sense grans diferències entre els diferents continents i que el 87% pensava que las VGD anirien a pitjor.

121 UN Woman (2022). Toolkit: Youth Guide to End Online Gender-Based Violence. Disponible a: https://asiapacific.unwomen.org/sites/default/files/2022-12/Youth-Toolkit_14-Dec_compressed-final.pdf

trovertits. Això condiciona el seu ús de les xarxes socials, el seu dret a expressar-se i a ser elles mateixes. Finalment, un altre element distintiu és la dificultat per trobar suport social. Quan les joves busquen suport, sovint se senten soles perquè l'entorn natural no les comprèn, per la bretxa digital o la percepció que la solució és tancar tota activitat a través de les TIC. No es plantegen estratègies proactives que permetin una pedagogia d'ús responsable i de defensa de drets i d'espais d'expressió en l'ús de les TIC. El fet de sentir-se sense comunitat de suport reforça, en darrer terme, la idea que l'única solució és l'optar per desaparèixer o per tenir un "perfil baix" a les xarxes socials.¹²²

L'atac a la identitat digital dins de les comunitats virtuals en les quals la nena o la jove interactua té a més un impacte directe en les seves relacions socials. En aquest moment vital, la pressió de grup i les dinàmiques d'acceptació i rebuig tenen un gran poder en la definició del lloc que ocupa cada persona en la comunitat. El posicionament de la comunitat d'iguals, molt definit en termes dicotòmics d'acceptació o rebuig, pot suposar un aïllament de la persona, no sols virtual sinó també físic. Al mateix temps, el rebuig per part del grup social pot fer que la persona sigui encara més vulnerable a altres atacs digitals, perquè la persona agredida pot ser objecte de nous atacs i no podrà comptar amb el suport en aquest entorn virtual.

En el cas de divulgació d'informacions o continguts que tinguin a veure amb la intimitat o la sexualitat, els i les joves són, a més, molt sensibles al judici moral que en faci la comunitat, sigui sobre la conducta sexoafectiva¹²³ o sobre aspectes del mode de presentar-se (cos, tatuatges, mane

res de vestir o parlar, consum de substàncies o altres), tot això vinculat al poder dels estereotips i rols de gènere¹²⁴

Discriminació i discursos d'odi

Entre els atacs a la dignitat, mereixen especial atenció els discursos d'incitació a l'odi, l'hostilitat, la discriminació o la violència i els discursos denigrants sobre els elements d'identitat col·lectiva o de pertinença.

Els discursos d'incitació a l'odi han estat objecte d'abundants anàlisis, tant internacionals^{125, 126 i 127} com nacionals,^{128 i 129} però específicament els discursos d'odi misògins o sexistes^{130 i 131} han merescut un interès molt inferior. Aquests discursos tampoc s'han beneficiat dels instruments¹³² que s'han anat creant per reduir la seva presència en l'àmbit virtual. És important remarcar, com ha assenyalat l'Agència Europea de Drets Fonamentals (FRA) que els delictes d'odi en el marc de les VMD provoquen un impacte incrementat en les víctimes/supervivents pel fet que aquestes no poden atribuir l'agressió a l'atzar, sinó que es veuen forçades a assumir que la seva identitat pot ser objecte d'atacs reiterats.¹³³ La conseqüència d'això és que la primera estratègia de defensa, si no hi ha suports, serà dissimular la identitat (i amb el temps tendir a adaptar-la o canviar-la) com a manera d'evitar l'hostilitat de l'entorn.

Impactes derivats de la resposta socioinstitucional

Diversos informes han revelat com els impactes de les vio-

122 Pla Internacional (2020). (In)Seguras online. Experiencias de niñas, adolescentes y jóvenes en torno al acoso online. Disponible a: https://plan-internacional.es/files_informes/doc_35.pdf

123 DeShame (2017). Young people's experiences of online sexual harassment. Disponible a: https://www.childnet.com/wp-content/uploads/2021/11/Project_deSHAME_Dec_2017_Report.pdf

124 Sindic de Greuges de Catalunya (2022). La protecció dels infants i adolescents en l'entorn digital. Disponible a: https://www.sindic.cat/site/unitFiles/9018/Informe%20xarxes%20digitals_cat_def.pdf

125 Comissió Europea (2021). Study to support the preparation of the European Commission's initiative To extend the list of EU crimes in article 83 of the treaty on the Functioning of the EU to hate speech and hate crime. Disponible a: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f866de4e-57de-11ec-91ac-01aa75ed71a1/language-en>

126 Agència Europea dels Drets Fonamentals (FRA) (2016). Ensuring justice for hate crime victims: professional perspectives. Disponible a: <https://fra.europa.eu/en/publication/2016/ensuring-justice-hate-crime-victims-professional-perspectives>

127 Comissió Europea. Grup d'alt nivell de la UE sobre combatre el racisme, la xenofòbia i altres formes d'intolerància, (2017). Ensuring justice, protection and support for victims of hate crime and hate speech: 10 key guiding principles. Disponible a: https://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=48874

128 SOS Racisme i Institut de Drets Humans de Catalunya (2018). Serra, L. Discurso de incitación al odio: Análisis desde los derechos humanos y pautas interpretativas. https://www.idhc.org/arxius/recerca/Discurso_incitacion_odio.pdf

129 Fiscalía General de l'Estat. Circular 7/2019, de 14 de maig, sobre pautas para interpretar els delictes d'odi tipificats en l'article 510 del Codi penal. Disponible a: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2019-7771

130 Comitè de Ministres. Comissió Europea. Recomanació CM/Rec(2019)1 del Comitè de Ministres dels estats membres sobre prevenir i combatre el sexisme. Disponible a: <https://rm.coe.int/168093b26a>

131 Comitè FEMM. Parlament Europeu (2018). Cyber violence and hate speech online against women. Disponible a: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU\(2018\)604979_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU(2018)604979_EN.pdf)

132 Comissió Europea (2016). Codi de conducta de la UE. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-counteracting-illegal-hate-speech-online_en

133 Comissió Europea (2021). Study to support the preparation of the European Commission's initiative to extend the list of EU crimes in article 83 of the treaty on the Functioning of the EU to hate speech and hate crime. Disponible a: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f866de4e-57de-11ec-91ac-01aa75ed71a1/language-en>

lències masclistes digitals solen ser invisibilitzats i minimitzats,¹³⁴ no només per les dones i nenes mateixes, sinó també per l'entorn pròxim, per les autoritats competents per prevenir i atendre aquestes violències i per la societat en general.

Aquesta dinàmica, juntament amb el context cishetero-patriarcal, provoca la normalització de les VMD i augmenta la vulnerabilitat de les dones perquè porta a qüestionar o invalidar les pròpies emocions i experiències de violència i empeny les persones agreujades a sentir que estan sent exagerades o que, en tot cas, estan soles en els processos de violència que travessen.

A vegades, no només es normalitza i invisibilitza la violència, sinó que s'estigmatitza la dona que és víctima/supervivent del delictes. La conseqüència és que és comú que les dones víctimitzades presentin sentiments de culpa. Els prejudicis de la família o l'entorn proper, que atribueixen a la víctima la responsabilitat de protegir-se en comptes de recalcar la conducta il·lícita de qui agredeix, hi contribueixen. Aquests sentiments de culpa també poden estar associats a percebre que la violència pot arribar a l'entorn proper, entorn que pot sentir que és la dona la responsable que això passi. Aquesta situació pot generar ruptures amb l'entorn de la víctima i produir processos de dol derivats de la pèrdua d'aquests vincles. Així mateix, es pot produir una pèrdua de confiança en l'entorn com a xarxa de suport¹³⁵ i amplificar l'efecte d'alienació, falta de comprensió i aïllament.

"No és veritat que les xarxes no són la vida, jo m'assabento de tot mitjançant les xarxes socials, les xarxes són una de les meves fonts d'ingressos... no es pot dir ara al 2022 que internet no és el món real. Les autoritats actuen com si tot el que passés a les xarxes fos mentida."

Aquest fet revesteix especial gravetat quan la falta de suport es produeix des de les institucions, on moltes vegades manca personal que compregui la complexa naturalesa de les violències masclistes digitals o que fins i tot minimitza les seves conseqüències. A causa de la falta de

preparació per a l'atenció dels casos de VMD es produeix un desgast emocional i una revictimització, ja que les dones es veuen obligades a haver d'explicar de forma repetida la seva experiència de violència a diferents professionals i, fins i tot, a informar o intentar sensibilitzar les autoritats perquè compreguin la gravetat de la situació.¹³⁶ Tot l'anterior comporta un trencament en la confiança en les institucions i en la capacitat de protecció i de reparació que aquestes puguin oferir.

"El policia no entenien la denúncia perquè no m'havien robat res de material. Però jo hi tenia les contrasenyes, certificats digitals i la meva signatura digital. Ell pot signar en el meu nom. I el policia em preguntava: però ell com li robarà la signatura?"

D'igual manera, la impunitat que envolta les VM en general i les VMD en particular reforça els impactes descrits. Es produeix un mal moral derivat de la dificultat per accedir a la justícia en termes de protecció, de validació de la violència i de reparació del dany.¹³⁷

"Vaig anar a posar una denúncia i el policia que em va atendre em va dir que estigués tranquil·la perquè aquesta gent normalment es troba a altres països, i que la denúncia no acostuma a arribar gaire lluny... Qui són els policies per dir-me que aquesta persona està a milers de quilòmetres? En aquell moment vaig sentir que la meua vida estava en perill."

Impactes materials, econòmics i laborals

Les mateixes VMD poden comportar la pèrdua d'informació personal, com fotografies, comptes, documents

134 Per exemple, Luchadoras (2017). *La violencia en línea contra las mujeres en México*. Disponible a: https://luchadoras.mx/wp-content/uploads/2017/12/Informe_ViolenciaEnLineaMexico_InternetEsNuestra.pdf

135 Champion, A. R.; Oswald, F.; Khera, D. i Pedersen, C. L. (2022). "Examining the Gendered Impacts of Technology-Facilitated Sexual Violence: A Mixed Methods Approach". *Archives of sexual behavior*, 51(3), 1607–1624. <https://doi.org/10.1007/s10508-021-02226-y>

136 Worsley, J. D.; Wheatcroft, J. M.; Short, E. i Corcoran, R. (2017). "Victims' Voices: Understanding the Emotional Impact of Cyberstalking and Individuals' Coping Responses". *SAGE Open*, 7(2). <https://doi.org/10.1177/2158244017710292>

137 Faith, B. (2022). "Tackling online gender-based violence; understanding gender, development, and the power relations of digital spaces". *Gender, Technology and Development*, 26:3, 325–340. DOI: 0.1080/09718524.2022.2124600

importants, signatures digitals, etc.¹³⁸ amb implicacions materials, personals o laborals. Així mateix, també es deriven perjudicis econòmics en múltiples àrees, tant personal com pública.¹³⁹, ¹⁴⁰, ¹⁴¹ i ¹⁴² Entre els exemples més rellevants que mostra la literatura hi ha:

- a. Pèrdua de l'ocupació, o dificultats sobreafegides per trobar-ne, a partir del desprestigi i l'estigma creat a Internet, així com una deteriorament en el rendiment laboral vinculat als impactes de la violència.
- b. Modificació de l'ús de les xarxes socials incloent-hi la possibilitat d'haver de deixar d'utilitzar-les totalment, quan aquestes generen algun tipus d'ingrés econòmic directe (treball en línia) o indirecte (espai rellevant de difusió o promoció professional).
- c. Dany econòmic derivat del dany reputacional.

- d. Impossibilitat de treballar a causa del robatori de materials o el dany a dispositius, documents, programari o webs.

"L'única solució és que jo tanqui les meves xarxes socials, però, és clar, això posa en joc la meva feina, perquè és una part important i em sosté."

"La documentació personal amb la que jo treballava me la va robar. Aquest material l'havia treballat durant anys, jo cobrava 800 euros. Ara a mi m'és impossible refer aquesta documentació. No tinc temps material per fer-ho. Ara ell s'està lucrànt econòmicament a partir de la meva feina i sense donar ni un euro pels nostres fills."

Hi ha també despeses associades al procés de denúncia, protecció i recuperació de la violència, despeses que solen incrementar-se si es contracta professionals amb coneixements específics sobre VMD.

138 Pew Research Center (2017). *Online Harassment 2017*.

139 Kwon, M.; Y. S. Seo; S. S. Dickerso; E. Park i J. A. Livingston (2019). "Cyber Victimization and Depressive Symptoms: A Mediation Model Involving Sleep Quality". *En Sleep*, 42(Supplement_1), A322-A322.

140 Amnistia Internacional (2017). "Amnistia revela el alarmante impacto de los abusos contra las mujeres en Internet". Disponible a: <https://www.amnesty.org/es/latest/press-release/2017/11/amnesty-reveals-alarming-impact-of-online-abuse-against-women/>

141 Amnistia Internacional - AI (2018). *Toxic Twitter. Violencia y abuso contra las mujeres en internet*. Disponible a: https://amnistia.org.ar/wp-content/uploads/delightful-downloads/2018/05/TOXICTWITTER-report_SP.pdf

142 Institut Europeu per la Igualtat de Gènere - EIGE (2021). *The costs of gender-based violence in the European Union*. Disponible a: <https://eige.europa.eu/publications/costs-gender-based-violence-european-union>

Impactes individuals

Impactes derivats de l'estrès per l'exposició continuada a la violència (i/o a la possibilitat que la violència es reactivi)

Impactes derivats dels atacs a la dignitat i la identitat

Impactes derivats de la resposta social, judicial i institucional

Pèrdua de control sobre la pròpia vida

Somatització. Reaccions fisiològiques

Estat general d'alerta i nerviosisme.

Dolors (esquena, estómac, cap)
Cansament/abatiment.

Reaccions corporals inusuals (síntomes dermatològics, alteracions digestives). Respostes d'activació, sobretot associades a l'exposició a les TIC: palpitations, sudoració, marejos, malsons, bruxisme.

Afectacions cognitives

Fallades en la memòria o atenció.

Atordiment/bloqueig.

Dificultat per prendre decisions.

Desorientació.

Pèrdua d'intimitat-privacitat.

Incapacitat per parlar del que ha ocorregut.

Pensaments negatius (inclou idees de suïcidi).

Humiliació.

Trencament de la pròpia imatge.

Dany a l'honor (injúries...).

Pèrdua de confiança en les estratègies pròpies d'afrontament.

Alteracions de la percepció o relació amb el propi cos (inclou desordres alimentaris).

Naturalització de la violència

Culpa per la responsabilització.

Culpa per possibles riscos cap a l'entorn.

Pèrdua de confiança en l'entorn com a xarxa de suport – solitud.

Dol.

Pèrdua de confiança en la capacitat de protecció-reparació de les institucions.

Revictimització i desgast emocional en haver de comptar i documentar el que ha ocorregut una vegada i una altra.

Impacte moral del silenciament i la deslegitimació.

Comportaments associats a l'experiència

Actitud defensiva, d'evitació o protectora. Aïllament o distanciament social.

Restricció del moviment (per la por). Disminució de la participació o abandó dels espais virtuals.

Deteriorament del rendiment i funcionament.

Respostes emocionals

Por.

Ràbia.

Impotència.

Descoratjament.

Desesperança.

Impactes materials, econòmics i laborals

Pèrdua o sostracció d'informació personal.

Pèrdues econòmiques derivades de la suplantació d'identitat digital i de l'apropiació de continguts de creació pròpia.

Afectació en el rendiment laboral.

Violència econòmica comesa mitjançant les TIC (com el canvi de titularitat de comptes bancaris i altres).

Acomiadaments, pèrdua de contractes i de projectes professionals amb la consegüent pèrdua de les fonts d'ingressos.

Dificultat per trobar feina o en la promoció laboral, a causa de l'estigma i l'empremta digital.

Pèrdues econòmiques derivades de l'abandonament total o parcial de les xarxes socials per les dones que les utilitzen professionalment.

Costos de perits informàtics i de professionals del dret en els processos legals sobre VMD.

Costos d'atenció psicològica per recuperar-se de les VMD.

B. Impactes familiars

La VMD també té implicacions en l'àmbit familiar, per un conjunt de raons que poden sintetitzar-se en els punts següents:

- a. A vegades els impactes en la salut física o mental impedeix vincular adequadament i cobrir les tasques de cura o corresponsabilitat. Això pot, al seu torn, generar una gran preocupació en les famílies i més pressió, moltes vegades implica la reconfiguració dels rols i les dinàmiques a l'interior del nucli familiar.

"Les meves filles en aquell moment eren molt petites, me'n recordo que una tarda que em va donar una crisi d'ansietat i vaig caure a terra, es van espantar molt, la meua filla gran es cridava per demanar auxili."

- b. Les afectacions poden obstaculitzar projectes de vida familiars, (p. e. independitzar-se, pensar a tenir fills, canviar de domicili o altres).

"Jo tenia la meua vida muntada amb la meua parella. Anava a fer un tractament per quedar-me embarassada. Quan la meua advocada em va dir que la jutgessa no havia acceptat les proves (per al judici) vaig tenir un període ansiós-depressiu. Així que no em puc quedar embarassada, haig de deixar-ho per més endavant, tot el meu projecte vital s'ensorra, perquè això era el més important per mi".

- c. Ruptura de les relacions familiars, si les afectades decideixen aïllar-se del seu entorn familiar davant la preocupació que els seus agressors tinguin accés a informació sobre la família o per vergonya pel contingut digital humiliant que s'ha publicat sobre elles. Les ruptures de llaços familiars poden sorgir també de la incomprensió o del rebuig cap a les víctimes/supervivents per part d'alguns membres de la família a causa del tipus o contingut de les imatges o rumors difosos.
- d. Pèrdua de l'equilibri i el clima emocional i afectiu, tant per la preocupació en les famílies com per les emocions de culpa en algunes de les afectades pel fet que la seva activitat en línia pugui estar posant en perill els seus éssers estimats.
- e. Estigma ampliat. Una de les preocupacions assenyalades per les víctimes/supervivents en relació amb la publicació de continguts humiliant sobre elles és que els seus familiars, i especialment els seus fills i filles, també arribin a ser assetjats o estigmatitzats per això.

"El que em genera més conflicte és que jo tinc un fill petit i em pregunta: què passarà quan sigui adolescent i busqui el meu nom a Google... en el meu barri saben qui sóc, no vull que els seus companys tinguin coneixement d'això i li facin bullying per la meua culpa."

IMPACTES FAMILIARS

- ▶ Ruptura de xarxes familiars.
- ▶ Preocupació pel fet que el contingut difós sobre elles arribi a familiars.
- ▶ Possible estigmatització de familiars de les afectades, especialment dels fills i filles.
- ▶ Preocupació familiar per la seguretat de les afectades.
- ▶ Por davant amenaces directes o indirectes a familiars de les afectades.
- ▶ Dificultat per dur a terme tasques de cura i suport a familiars a causa de l'estat emocional de les afectades.
- ▶ Genera obstacles en els projectes de vida familiars degut, entre altres elements, a l'estat emocional de les afectades o la reacció emocional d'altres membres de la família.
- ▶ Silenci davant la situació de violència en l'entorn familiar per no generar preocupació o per vergonya.

C. Impactes en l'autoorganització, el discurs i en l'acció política de les dones

Avui dia, les eines digitals són essencials per fixar reunions, elaborar continguts compartits, elaborar aspectes gràfics com infografies, per fer crides a manifestacions o per divulgar continguts i idees. Alguns estudis específics analitzen la contribució d'Internet i de les xarxes socials en la protesta social.¹⁴³ L'entitat especialitzada Article 19 planteja que els estats tenen l'obligació de garantir unes condicions en les quals es pugui desenvolupar el dret a la protesta i hi inclouen l'àmbit digital.

Una part de les VMD s'enfoca a atacar canals d'expressió, discursos,¹⁴⁴ i dones que tenen una funció de portaveu o simbolitzen idees o protestes i associacions de dones. Entre elles, periodistes, polítiques,¹⁴⁵ i ¹⁴⁶ activistes¹⁴⁷ o defensores dels drets humans.¹⁴⁸ Aquestes violències no sols es dirigeixen a les dones com a persones i al que representen, sinó a les idees que reivindiquen i al seu rol social de reclamar i promoure drets, per tal de desmobilitzar l'acció política i la protesta feminista. Les dones i les nenes són especialment castigades quan emeten discursos feministes, quan reivindiquen la rendició de comptes del sector públic o privat per la vulneració dels drets de les dones o quan exerceixen d'altaveu de les reivindicacions d'altres col·lectius vulnerabilitzats com les persones racialitzades.¹⁴⁹ La Comissió de Drets Humans del Consell d'Europa va assenyalar que les VMD afecten el poder col·lectiu de les dones.¹⁵⁰ Recentment, es va publicar la primera declaració institucional internacional conjunta¹⁵¹ en la qual es reivindicava la necessitat d'una especial protecció per a la llibertat d'expressió de les dones com a condició indispensable per

a que es pugui aconseguir la igualtat de gènere. Alguns estudis¹⁵² esmenten, fins i tot, el mal intergeneracional que aquestes violències estan causant, atès que l'efecte inhibitori que provoquen es transmet entre generacions.

També hi ha el que es denominen metaimpactes, és a dir, els efectes expansius. Així, es pot produir una debilitament de les xarxes de suport i solidaritat de les dones que fan costat a les víctimes/supervivents que denuncien violències masclistes per tal de socavar la solidaritat i amplificar les violències per dirigir-les també contra les dones que donen suport públic a les víctimes/supervivents.

Els qui tenen posicions afins al corporativisme heterocis-patriarcal aprofiten el potencial de les TIC per reproduir de manera expansiva estereotips, imaginaris i idees desigualtaries i misògines ja existents, i per atacar les accions reivindicatives de les dones. Aquest corporativisme masclista es plasma en l'adhesió a uns certs postulats, que s'amplifiquen a les xarxes socials, però també en el sorgiment d'autèntics moviments organitzats¹⁵³ antidrets de les dones i antifeministes, com la masculofèria i les diferents subcultures que la conformen.

Aquests atacs, que sovint provenen de polítiques comunicatives altament pensades i finançades a escala internacional, poden danyar els col·lectius de dones, provocar el retrocés de les conquestes socials igualtaries ja assolides o la deslegitimació de les causes i reivindicacions de les dones, a força de difamar i de qüestionar la seva integritat, la seva

143 Article 19 (2022). *La protesta digital, una transformació històrica de la llibertat de expressió en el mundo*. Disponible a: https://articulo19.org/wp-content/uploads/2022/12/A19_2022_ProtestaDigital_v1.pdf

144 Bonet-Martí, J. "Análisis de las estrategias discursivas empleadas en la construcción de discurso antifeminista en redes sociales". *Psicoperspectivas. Individuo y Sociedad*, vol. 19, núm. 3 (2020). Disponible a: <https://www.psicoperspectivas.cl/index.php/psicoperspectivas/article/view/2040>

145 Unió Interparlamentària (2016). *Sexismo, acoso y violencia contra las mujeres parlamentarias*. <https://www.ipu.org/file/8981/download>

146 Lucina Di Meco, (2020). *Online Threats to Women's Political Participation and The Need for a Multi-Stakeholder, Cohesive Approach to Address Them*. Disponible a: https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/CSW/65/EGM/Di%20Meco_Online%20Threats_EP8_EGMCSW65.pdf

147 Universitat de Vic i Calalà Fondo Mujeres (2020). *Diagnòstic sobre les violències de gènere contra activistes feministes en l'àmbit digital*. Disponible a: https://calala.org/wp-content/uploads/2021/12/DiagnosticFinal_UVIC_CALALA.pdf

148 Per defensores dels drets humans, d'acord amb els estàndards internacionals, s'entén les persones que, de forma professional, de forma individual, autoorganitzada o sota la cobertura d'una organització de drets humans, porten a terme la tasca o funció de promoure i defensar els drets humans, de denunciar les seves violacions i actuar per transformar les condicions i estructures socials perquè aquests drets siguin respectats.

149 Eckert, S. (2018). "Fighting for recognition: Online abuse of women bloggers in Germany, Switzerland, the United Kingdom, and the United States". *New Media & Society*, 20(4), 1282-1302. <https://doi.org/10.1177/1461444816688457>

150 Comissió de Drets Humans. Consell d'Europa (2022). *No space for violence against women and girls in the digital world*. Disponible a: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/no-space-for-violence-against-women-and-girls-in-the-digital-world>

151 Nacions Unides, OSCE i altres institucions (2022). *Joint declaration on freedom of expression and gender justice*. Disponible a: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-05/Gender-Joint-Declaration-Freedex.pdf>

152 Comitè FEMM. Parlament Europeu (2018). *Cyber violence and hate speech online against women*. Disponible a: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU\(2018\)604979_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU(2018)604979_EN.pdf)

153 Mantilla, K. (2015). *Gendertroubling: How misogyny went viral*. ABC-CLIO.

falta de patriotisme o la seva desafecció cap als valors tradicionals.¹⁵⁴ S'ha arribat a dir¹⁵⁵ que la misogínia és una espècie de "pega simbòlica" que s'usa per unir a grups socials que se senten desbancats pels progressos en drets de les dones i erosionar, així, la convivència i la salut democràtica.

Anàlogament a la resta de víctimes de VMD, la tensió i el desgast que aquestes violències produeixen en les dones

amb rellevància pública o en les defensores dels drets humans pot generar que rebaixin el seu perfil públic o acabin sortint provisionalment o definitivament de l'espai públic virtual, la qual cosa implica que els seus punts de vista acabin sent silenciats i es generi un deteriorament de la pluralitat democràtica¹⁵⁶ i del procés de transformació social cap a la igualtat de gènere.

"No m'ho imaginava que per ser feminista hagi de deixar de fer directes a Instagram, que ningú conegui la meua ubicació, que no em pugui estar a qualsevol lloc, o anar a qualsevol espai, no puc fer *streaming*, no puc permetre que em gravin."

"El problema no soc jo, és el missatge feminista. Si sortís parlant d'altres temes no els molestaria tant... és perquè som dones, però és també perquè som feministes... el missatge antifeminista té una impunitat absoluta."

"Si surto de les xarxes, això també és cedir territori. Però al final cedeixo perquè necessito dosificar les meves energies."

IMPACTES EN L'AUTOORGANITZACIÓ, EL DISCURS I L'ACCIÓ POLÍTICA DE LES DONES

- ▶ Por al fet que les lluites guanyades retrocedeixin a partir de la difamació soferta.
- ▶ Afebliment intern de l'acció col·lectiva.
- ▶ Aïllament de l'organització o el col·lectiu.
- ▶ Silenciament del missatge polític.
- ▶ Deslegitimació i estigmatització de la causa política.
- ▶ Debilitament de les xarxes de suport a les dones que enfronten violències.

¹⁵⁴ Article 19 (2022). *La protesta digital, una transformació històrica de la llibertat de expressió en el mundo*. Disponible a: https://articulo19.org/wp-content/uploads/2022/12/A19_2022_ProtestaDigital_v1.pdf

¹⁵⁵ Di Meco, Lucina (2023). *Monetizing misogyny*. Disponible a: https://she-persisted.org/wp-content/uploads/2023/02/ShePersisted_MonetizingMisogyny.pdf

¹⁵⁶ Centre per a l'Atenció Digital de la Joventut (2020). *The Angry Internet: a threat to gender equality, democracy & wellbeing*. Disponible a: https://cfdp.dk/wp-content/uploads/2020/11/CFDP_the_angry_internet_ISSUE.pdf

D. Impactes socials: impacte en l'exercici de drets fonamentals de les dones i de les nenes i en la qualitat democràtica de les dones i de les nenes

Les VMD afecten, directament i indirectament, l'exercici dels drets fonamentals:^{157, 158 i 159}

- ▶ la dignitat
- ▶ l'autodeterminació i el lliure desenvolupament de la personalitat
- ▶ la intimitat personal i familiar
- ▶ l'honor, la intimitat i la pròpia imatge (inclou el secret de les comunicacions)
- ▶ la llibertat d'expressió, informació i creació
- ▶ l'accés a l'educació
- ▶ la igualtat i la no-discriminació
- ▶ la vida i la integritat física i moral
- ▶ la llibertat ideològica i religiosa
- ▶ la protecció de la salut
- ▶ el dret d'associació
- ▶ el dret de reunió i manifestació
- ▶ la participació política- la propietat privada
- ▶ la llibertat sindical
- ▶ a la llibertat i a la seguretat

Font: elaboració pròpia.

La por que provoquen les VMD té un efecte social exemplaritzant per a les dones que les afronten i per a la resta de dones que assisteixen de manera vicària tant a les violències com a la seva normalització i impunitat. Aquesta impunitat també avala i contribueix a la perpetuació d'estereotips de gènere nocius i a la reproducció de la violència de gènere sistemàtica.^{160, 161}

"Tenen dos objectius: que tu estiguis en silenci i que les demás no segueixin els teus passos. Mira el que et pot passar si fas com ella... és la història de les dones, calladeta estàs més bufona, és un càstig a tu i un càstig exemplar per les demás".

Els impactes de les VMD depassen l'àmbit individual, perquè la suma dels danys individuals impacta, des d'una mirada ecosistèmica, en totes les dones com a categoria social, i a tota la societat¹⁶², i afecten la participació social i política de les dones, la creació d'opinió i el lliure exercici de la ciutadania.

Alguns estudis¹⁶³ refereixen com les VMD suposen un "ús de guerra" de les xarxes socials que pretenen silenciar les dones en el debat social sobre qüestions d'interès públic, minvar el seu exercici de ciutadania, explotar conflictes socials latents, modificar els marcs mentals i les normes socials, erosionar les conquestes de drets, l'estat de dret i les institucions democràtiques. Aquesta dimensió democràtica també prové del fet que les dones polítiques tinguin el

¹⁵⁷ Federació de Dones Progressistes (2020). *Guia informativa sobre ciberviolències y delitos de odio por razón de género*. Disponible a: <https://fmujeresprogresistas.org/wp-content/uploads/2020/12/Guia-Ciberacoso-FMP-2020.pdf>

¹⁵⁸ Serra, L. (2018). "Las violencias de género en línea". *Pikara*. Disponible a: <https://lab.pikaramagazine.com/wp-content/uploads/2019/06/VIOLENCIAS.pdf>

¹⁵⁹ GREVIO (2021). *Recomanació general núm. 1 sobre la dimensió digital de les violències contra les dones*. Disponible a: <https://www.coe.int/en/web/is-tanbul-convention/-/grevio-publishes-its-general-recommendation-no-1>

¹⁶⁰ Henry, N. i Powell, A. (2015). "Embodied harms: gender, shame, and technology-facilitated sexual violence". *Violence against women*, 21(6), 758–779. Disponible a: <https://doi.org/10.1177/1077801215576581>

¹⁶¹ Faith, B. (2022). "Tackling online gender-based violence; understanding gender, development, and the power relations of digital spaces". *Gender, Technology and Development*, 26:3, 325–340. DOI: 10.1080/09718524.2022.2124600

¹⁶² Comissió de la Banda Ample per al Desenvolupament Sostenible (UNBC-UN) (2015). *Working Group on Broadband and Gender. Cyber Violence against Women and Girls. A World-Wide Wake-up Call*

¹⁶³ She persisted (2023). *Monetitzant la misoginia*. Disponible a: https://she-persisted.org/wp-content/uploads/2023/02/ShePersisted_MonetizingMisogyny.pdf

doble de possibilitats de patir ciberviolència¹⁶⁴ i que aquesta, de vegades, hagi determinat que les dones electes no es presentin a la reelecció.¹⁶⁵

Les VMD creen una societat en la qual les dones ja no se senten segures per actuar i ser en línia i/o fora de línia, la qual cosa limita la seva capacitat per beneficiar-se de les mateixes oportunitats que les TIC ofereixen als homes i, en conseqüència, amplia la bretxa digital de gènere.¹⁶⁶

“Vaig deixar de fer piulades, no vaig tancar el meu compte, però sí de fer piulades, i després dues setmanes després vaig rebre una amenaça a la xarxa”

“Vaig tancar totes les xarxes, totes, durant set mesos.”

IMPACTES EN L'EXERCICI DE DRETS FONAMENTALS I EN LA QUALITAT DEMOCRÀTICA

- ▶ Silenciament dels discursos prodrets de les dones i feministes.
- ▶ Efecte de represàlia enfront de l'exercici de les llibertats per part de les dones.
- ▶ Efecte exemplaritzant per a altres dones que vulguin exercir les seves llibertats.
- ▶ Responsabilització social de les afectades enfront del que els ha succeït i les maneres d'aturar la violència.
- ▶ Pèrdua de confiança en les institucions, en la capacitat de protecció per part de l'Estat i en els processos judicials relacionats amb les violències masclistes, per part de la societat en general i de les dones en particular.
- ▶ Normalització i desresponsabilització social i institucional enfront de la impunitat d'aquestes violències.
- ▶ Naturalització i invisibilització social d'aquesta mena de violències.
- ▶ Creació d'una societat en la qual les dones ja no se senten segures en línia i/o fora de línia, la qual cosa limita la seva capacitat de beneficiar-se de les mateixes oportunitats en línia que els homes.
- ▶ Permanència o augment de la bretxa digital de gènere.

¹⁶⁴ Unió Interparlamentària (2016). *Sexismo, acoso y violencia contra las mujeres parlamentarias*. Disponible a: <https://www.ipu.org/resources/publications/issue-briefs/2016-10/sexism-harassment-and-violence-against-women-parliamentarians>

¹⁶⁵ Amnistia Internacional - AI (2018). *Toxic Twitter. Violencia y abuso contra las mujeres en internet*. Disponible a: https://amnistia.org.ar/wp-content/uploads/delightful-downloads/2018/05/TOXICTWITTER-report_SP.pdf

¹⁶⁶ Pla Internacional (2020). *(In)Seguras online. Experiencias de niñas, adolescentes y jóvenes en torno al acoso online*. Disponible a: https://plan-international.es/files_informes/doc_35.pdf

10

Recomanacions per al
suport a les víctimes/
supervivents de VMD

Recomanacions per al suport a les víctimes/ supervivents de VMD

10

Les dones i les nenes que afronten les VMD en general necessiten un acompanyament multidisciplinari, perquè necessiten la combinació de suport psicosocial, assessorament legal i solucions tecnològiques que els proporcionin solucions holístiques i pràctiques. Aquest és l'enfocament de les línies d'atenció especialitzades que hi ha a escala in-

ternacional¹⁶⁷ i de la línia Fembloc¹⁶⁸ existent a Catalunya, pionera en aquesta mena d'intervenció.

Les demandes més habituals de les dones i de les nenes que enfronten VMD són les de:

- ▶ informació sobre recursos disponibles en matèria de VMD.
- ▶ ajuda per comprendre la violència digital i la seva dinàmica.
- ▶ ajuda per superar el bloqueig personal.
- ▶ ajuda a l'hora d'identificar els suports amb els quals poder comptar.
- ▶ ajuda a l'hora d'identificar el possible o possibles responsables i la motivació de la violència.
- ▶ ajuda a l'hora de prendre decisions, entre elles, el com actuar en l'espai virtual en el qual s'ha comès la violència, per exemple una xarxa social concreta.
- ▶ ajuda a decidir quina és l'estratègia d'afrontament més coherent i viable.
- ▶ ajuda per comunicar al seu entorn la VMD que està enfrontant la dona o la nena.
- ▶ consells per agafar el son i suportar l'ansietat o els atacs de pànic.
- ▶ suport terapèutic enfocat a les violacions de la dignitat i de la privacitat.
- ▶ suport terapèutic enfocat a la discriminació interseccional de les VMD i l'atac a la identitat personal i digital.

Aquesta guia ofereix un compendi de recomanacions dirigides als i les professionals que participen en l'acompanyament psicosocial: psicòlogues, psiquiatres, treballadores socials, etc. Fora d'aquest marc, hi ha diversos recursos disponibles sobre estratègies de protecció i seguretat digital i sobre l'acompanyament a les dones i nenes que enfronten VMD des dels activismes i des de la comunitat¹⁶⁹ i

¹⁷⁰ que són molt útils i formen part inseparable d'un acompanyament holístic. La figura següent exemplifica els diferents nivells d'intervenció des d'aquesta perspectiva psicosocial i holística, amb alguns exemples d'intervencions d'acompanyament a víctimes.

¹⁶⁷ Servicios y líneas de atención que dan apoyo a personas que enfrentan violencias machistas digitales. Mapeo internacional de los modelos de atención. Disponible a: <https://fembloc.cat/archivos/recursos/6/implementation-studydef.pdf>

¹⁶⁸ Web de Fembloc: <https://fembloc.cat/el-proyecto.html>

¹⁶⁹ Web de la Red de Autodefensa Digital. Disponible a: <https://autodefensa.online/recursos.html>

¹⁷⁰ Fembloc (2022). Marc conceptual per a l'abordatge de les violències masclistes digitals. Disponible a: <https://fembloc.cat/archivos/recursos/5/legal-conceptual-and-methodological-frameworkdefce.pdf>

Intervencions de primer nivell i segon nivell - Recomanacions per als i les professionals que participen en l'acompanyament psicosocial de les víctimes/supervivents i intervencions focals de suport

La intervenció de qualsevol professional amb víctimes/supervivents de VMD ha de garantir una pràctica ètica i professional. Per a això, és recomanable tenir en compte els elements recollits en la taula següent:

Principis d'acció sense dany en l'acompanyament psicosocial a les VMD

1

Valorar les pròpies capacitats

- ▶ Coneixements sobre el funcionament de l'entorn digital. Comprendre els termes habituals de l'entorn virtual, el funcionament i els codis propis d'aquest entorn, sobretot de les xarxes socials.
- ▶ Coneixements en matèria de les VMD. Cal haver-se informat sobre les especificitats de les VMD i, en el cas de no tenir els coneixements i les eines necessàries, valorar la possibilitat de formar-se prèviament a la intervenció o de fer una derivació.
- ▶ Integració de la perspectiva interseccional.¹⁷¹ Comprendre l'impacte diferenciat i agreujat que provoquen les VMD en dones i nenes que són agredides a causa del seu gènere, però també a causa d'altres eixos de discriminació.
- ▶ Coneixement previ del cas. Sempre que es compti amb el consentiment de la persona i hi hagi la possibilitat de tenir informació prèvia del cas, caldria no forçar un nou relat revictimitzant de les violències sofertes. Valorar si hi ha elements vinculats al gènere, edat, racialització o altres que siguin rellevants a l'hora de triar el o les professionals idònies.

2

Comprendre el propi rol en l'acompanyament

Per plantejar la intervenció s'ha de tenir en compte la demanda concreta que planteja la dona o la nena i la situació en què arriba, així com el suport concret que és possible oferir-li. En alguns casos es tractarà d'intervencions dirigides a la prevenció i identificació de situacions de VMD (aquest pot ser el cas del professorat i dels i de les professionals de l'orientació en els instituts, dones que acompanyen activistes, els o les professionals de la salut en atenció primària o dels i de les treballadores socials, entre d'altres). Pot tractar-se també d'una derivació a causa d'una situació puntual de crisi, d'un assessorament en el procés de denúncia, d'un acompanyament psicosocial i terapèutic independent a la denúncia, etc.

3

Ser conscient de la transferència

Entenem per *transferència* els sentiments, creences i possibles estereotips que té una persona a causa de la seva educació, la seva formació i la seva trajectòria o experiències vitals. Cada professional tindrà una sèrie de característiques personals, identitàries o ideològiques que poden implicar diferents transferències en funció de la situació o la problemàtica de la dona o nena atesa. En les intervencions sobre VMD, en la majoria dels casos s'ha documentat que el fet que sigui una altra dona la professional que dugui a terme la intervenció, l'afavorirà. Així mateix, s'ha de tenir en compte que l'edat, el perfil racial, l'origen cultural, el càrrec professional, etc. poden condicionar la creació o no d'un espai de confiança o d'un vincle d'acompanyament i poden arribar, en casos extrems, fins i tot a reproduir, a vegades inconscientment, discriminacions cap a la dona o nena atesa.

4

Xarxa de coordinació disponible

Tots els i les professionals involucrades en la intervenció han de mantenir una estreta relació entre sí, i disposar de canals fluidos d'informació, per dissenyar de manera conjunta l'estratègia a seguir en l'acompanyament. També és important el coneixement previ del ventall de recursos disponible als quals derivar la dona o la nena segons les seves necessitats específiques (ocupació, suport legal, suport psicològic, suport tecnològic...). Finalment, és imprescindible saber com actuar en cas que en el curs de la intervenció es reveli que existeix un risc greu que requereix l'adopció de mesures de protecció.

171 OSCE Oficina per les Institucions Democràtiques i el Drets Humans (ODIHR) (2020). *Understanding the Needs of Hate Crime Victims*. Disponible a: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/5/463011.pdf>

5

Espai de la intervenció

Les intervencions en casos de VMD haurien de dur-se a terme en un lloc en el qual la persona pugui sentir-se còmoda i segura. En la mesura que sigui possible l'espai ha de garantir condicions de privacitat (sense interrupcions externes, sense que altres persones puguin escoltar, etc.) i unes condicions ambientals adequades i no opressives (llum, ventilació, grandària, temperatura). Quan no es tracta d'intervencions en crisi (en les quals podem tenir poc marge d'elecció), ha de prestar-se també atenció a la disposició de l'habitació de manera que no suposi un espai jeràrquic o excessivament formal (per exemple, que la professional s'assegui més elevada o en una butaca mentre la supervivent de VMD s'assegui en una cadira). El fet que en l'espai hi hagi referències (per exemple, un cartell que indica que es tracta d'un espai lliure de violències masclistes) pot afavorir la percepció de l'espai com un entorn segur. Finalment, en funció del tipus d'intervenció, ha de valorar-se si el o la professional pot assumir la freqüència i durada de la intervenció que inicialment s'està plantejant.

En el cas de les VMD, cal tenir en compte que moltes dones o nenes, poden preferir que la primera presa de contacte o les primeres intervencions es facin per mitjans telemàtics i poden requerir que els canals de comunicació emprats reuneixin uns certs requisits de seguretat.

Factors clau previs a la intervenció

Abans de la intervenció en si, convé aclarir algunes qüestions que poden ajudar-nos a adequar la nostra intervenció a les necessitats de la dona o de la nena. La taula següent ofereix una llista de comprovació d'elements rellevants:

1. Factors relacionats amb la víctima / supervivent

▶ Quin tipus de demanda fa la dona o la nena? L'han derivat o ha vingut ella directament?	▶ Quin coneixement té la persona d'aquesta violència (en la divisòria entre el "permissible" i "impermissible", en les relacions amb altres)
▶ La VMD ha cessat o continua?	▶ Quin significat té per a ella el que li passa?
▶ Quin grau de risc està afrontant aquesta dona o nena? De quin tipus de risc es tracta?	▶ Se sent responsable de les VMD, per què?
▶ És necessari adoptar mesures de protecció urgents, de quin tipus?	▶ Quina capacitat d'afrontament té en aquest moment?
▶ La VMD té antecedents, com agressions físiques o altres VM o VMD prèvies?	▶ Quins recursos col·lectius (xarxa de suport) té?
▶ Quins factors vulnerabilitzen i quins factors protegeixen a la dona o a la nena?	▶ Amb qui ha compartit la VMD?
▶ En el cas de persones menors d'edat, quin és el seu grau de maduresa?	▶ Percep la situació com a greu o no, i en funció de què ho considera així?
▶ Quin grau de consciència té la persona que està patint/ha patit VMD i quin grau de comprensió política té de les VMD?	▶ Quin tipus d'intervenció pot necessitar en aquest moment? I, a mitjà o llarg termini, podem anticipar algunes necessitats?
▶ Què li dificulta o impedeix ser conscient d'això?	

Font: elaboració pròpia.

2. Factors relacionats amb la violència

Interessa explorar quines característiques concretes té la VMD que ha afrontat o que segueix afrontant, així com elements tecnològics que ajudin en la presa de decisions.

- ▶ Quin tipus de demanda fa la dona o la nena? L'han derivat o ha vingut ella directament?
- ▶ qui exerceix/ha exercit la violència (responsable conegut o desconegut, únic o múltiple)?
- ▶ quin nivell tecnològic té el responsable o els responsables?
- ▶ a qui es dirigeix/ha dirigit la violència (a un individu o a un col·lectiu)?
- ▶ quant dura/ha durat aquesta violència (puntual o perllongada)?
- ▶ quina difusió té/ha tingut la violència (àmbit individual, entorn pròxim o àmbit públic)?
- ▶ quina finalitat té/ha tingut?
- ▶ quina ha estat la resposta de l'entorn de la dona o de la nena a la VMD que ha afrontat/està afrontant?

Font: elaboració pròpia.

Anàlisi i detecció de riscos per part del/la professional que intervé

La valoració del risc en VMD és un aspecte que s'ha de dur a terme des d'una visió multidisciplinària, atès que ha de fer comptant amb professionals del dret, de la psicologia, del treball social i de la tecnologia. Per contribuir a oferir eines per als i les professionals, sintetitzem els factors següents a tenir en compte:

- ▶ El risc és dinàmic, pot variar en el temps i de forma molt ràpida. Cal tenir en compte els impactes presents i futurs, així com els impactes potencials.
- ▶ El risc és dinàmic, pot variar en el temps i de forma molt ràpida. Cal tenir en compte els impactes presents i futurs, així com els impactes potencials.
- ▶ El risc haurà de tenir en compte els factors negatius que vulnerabilitzen la dona o la nena, però també els factors positius, propis o dels suports amb els quals es compta, que actuen com a protectors.
- ▶ El risc serà diferent segons la tipologia de VMD.
- ▶ El risc dependrà de la motivació del responsable o dels responsables.
- ▶ El risc dependrà del vincle relacional entre el responsable i la víctima/supervivent.
- ▶ El risc dependrà del context en el qual s'exerceixi la VMD, sigui en el pla personal i/o social.
- ▶ El risc dependrà del grau de coneixement tecnològic del o dels responsables i de la persona agreujada.

Principis que han de guiar la intervenció professional - Recomanacions de bona pràctica

La majoria de les intervencions que fan els i les professionals corresponen al que hem denominat intervencions de segon nivell o intervencions focals breus. En aquestes intervencions caldrà tenir en compte els mateixos principi-

pis que en altres intervencions de segon nivell¹⁷² similars. Els primers moments de l'inici de l'acompanyament són d'especial rellevància i s'ha de posar especial atenció en els elements següents:

¹⁷² Veg. una descripció detallada per etapes i eines a: Pérez-Sales P. i Fernández Liria A. *Violencia y Trauma. Del trabajo comunitario a la psicoterapia*. Editorial Irredentos (www.psicosocial.net).

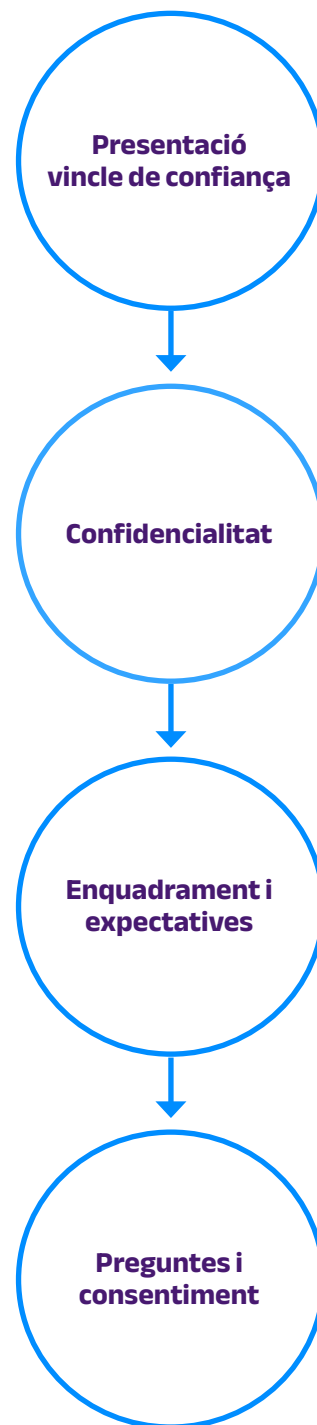
- ▶ **Presentació i vincle de confiança.** Al principi de l'entrevista, els qui facin la intervenció, si no hi hagut contacte previ, han de presentar-se, incloent-hi el seu rol professional i en la presa de decisions. A més, per dur a terme una intervenció de manera adequada, és prioritari generar un vincle adequat des de l'inici.

Per això, en la primera trobada és important proporcionar algun tipus d'acolliment: si és possible oferir alguna beguda, generar un espai informal; ensenyar el local on es troba la sala, perquè la persona pugui conèixer millor el context en què està: saber si hi ha altres despatxos on podria haver-hi més gent, conèixer on està el lavabo, etc. En matèria de VMD, no és apropiat presentar-se des d'una estricta "neutralitat clínica i/o professional" sinó que és important també explicar la formació i l'enfocament de gènere i els coneixements en violències masclistes digitals que té el o la professional per emmarcar la intervenció.

- ▶ **Confidencialitat.** A l'inici de la intervenció s'ha d'explicar el caràcter confidencial de la conversa, així com els seus límits i el deure de comunicar a l'autoritat algunes situacions de risc, per exemple, en el cas de les persones menors. Haurà de quedar clar amb qui es compartirà tota o part de la informació que es comparteixi amb el o la professional. En el cas que la situació de violència es pugui judicialitzar o ho estigui ja, s'ha d'informar del fet que la informació que es comparteixi podrà acabar sent accessible al responsable de la violència mitjançant la seva representació lletrada.

- ▶ **Enquadrament i aclariment d'expectatives.** És important concretar a l'inici la finalitat de la intervenció, distingint clarament la intervenció terapèutica de l'avaluadora o pericial. També és important aclarir les condicions o el desenvolupament de la intervenció. Per a això és important preguntar les expectatives i la informació prèvia de la qual disposa la dona o nena en relació amb la intervenció. Partint d'això, s'ha d'aclarir, en la mesura que sigui possible: quantes vegades veurem la persona i quant durarà cada intervenció, quina informació tenim i per què (observació, seguiments, coordinació amb altres professionals, etc.), quant temps durarà el procés i en què consistirà (tipus d'informació que es treballarà, de quina manera, etc.). És important, així mateix, informar la persona que podrà interrompre l'entrevista en qualsevol moment si se sent malament emocionalment. També se l'ha d'advertir que té dret a no respondre a qualsevol pregunta, si així ho desitja.

- ▶ **Consentiment informat i resolució de dubtes.** Una vegada explicat tot l'anterior, s'ha de donar temps per a les preguntes que pugui tenir la dona o nena, i després d'això sol·licitar la signatura d'un **consentiment informat**¹⁷³ que assegurí que és coneixedora de tots aquests elements i pugui garantir el compliment dels compromisos explicats. De qualsevol consentiment, s'ha de lliurar una còpia a la dona i una altra còpia ha quedar a la disposició del o de la professional responsable de la intervenció.

173 La firma d'un consentiment informat no és imprescindible en tots els casos, ara bé, sí que és important quan s'ofereixi un procés sostingut en el temps i/o vinculat a un procés jurídic.

Pautes d'intervenció

Sobre la base dels protocols internacionals d'avaluació i treball amb víctimes/supervivents (com el Protocol d'Is-tambul) i dels criteris de bona pràctica de la literatura cien-

tífica sobre treball en contextos traumàtics, se sintetitzen les pautes bàsiques següents:

1. Principi de beneficència i acció sense dany

Les intervencions en matèria de VMD poden retraumatitzar la dona o la nena en provocar i/o exacerbar el patiment psicològic en connectar amb records i emocions doloroses. El fet d'haver revisat la informació prèvia del cas permet preparar una sèrie de salvaguardes, així com no obligar-la a tornar a relatar informació que ja ha hagut de narrar. A més, durant la intervenció és essencial tenir en compte una sèrie de qüestions, per a poder garantir l'acció sense dany:

- ▶ **Control del procés de recuperació.** Per facilitar la participació directa de la dona o de la nena en la presa de decisions en el seu procés de recuperació és important que disposi d'informació suficient com per comprendre les conseqüències de les decisions que prengui. S'ha d'evitar qualsevol actitud paternalista o adultcèntrica i utilitzar el consens com a norma que guii tota la intervenció del o de la professional. En el cas de persones menors d'edat, la jove haurà de comprendre sobre quins aspectes podrà o no decidir i les raons sobre la base de les quals el o la professional pot apartar-se del seu criteri.
- ▶ **Estil no directiu.** Durant les intervencions, s'han d'evitar instruccions i preguntes directives i, per contra, procurar formular preguntes obertes. En termes generals, s'han de fer preguntes que permetin a la dona o a la nena expressar-se lliurement i que no sug-

gereixin la resposta. A partir de la informació general que se'ns proporcioni, podrem donar pas a introduir preguntes específiques sobre els aspectes concrets que són més rellevants.

- ▶ **Escolta sense judicis ni responsabilització.** S'ha d'evitar jutjar la conducta prèvia de la dona o de la nena que hagi pogut incidir en la situació de violència, així com les estratègies d'afrontament que hagi seguit. En cap cas s'ha de qüestionar la seva responsabilitat sobre la violència viscuda, i s'ha de posicionar sempre l'agressor o agressors com a únics responsables de la violència.
- ▶ **Reconeixement de la violència i dels impactes.** S'ha d'evitar minimitzar o relativitzar la violència soferta i frivoltzar sobre les seves conseqüències individuals, familiars o comunitàries.
- ▶ **Importància de la informació no verbal.** Més enllà de les respostes, no tota la informació que s'obté és verbal. Moltes vegades, a partir de l'observació del llenguatge corporal de la dona o de la nena, s'apreciaran elements rellevants (llenguatge inhibid, corporalitat tibant, plor, evitació...) que serà rellevant tant per comprendre els impactes de la violència com per respectar i acompanyar les seves necessitats al llarg de la intervenció (pauses, silencis, etc.).

2. Principi de la intervenció que contribueixi a la protecció

L'acompanyament de dones i nenes que afronten VMD ha de ser multidisciplinària, atès que es requereixen coneixements legals i tecnològics per poder dissenyar una estratègia d'acompanyament holístic que inclogui una reflexió sobre estratègies de protecció enfront de les VMD.^{174 i 175} A cada territori hi ha guies locals de recursos disponibles, tant des de l'àmbit tecnològic com del de la VM. Aquestes estratègies de protecció també es poden donar davant les respostes que generen dany per part de la família o de l'en-

torn de la dona o nena que afronta la violència. Treballar les estratègies de protecció augmenta la percepció de control i de proactivitat de les dones o les nenes i és un dels elements rellevants per contribuir a minimitzar els impactes de les violències.

174 Web de la xarxa Autodefensa. Online. Disponible a: <https://autodefensa.online/recursos.html>

175 Donestech (2019). *KIT Contra las violencias machistas on-line*. Disponible a: https://www.donestech.net/files/kitviolencias2019_cast_2.pdf

3. Principi de la intervenció guaridora

Qualsevol intervenció amb víctimes/supervivents de VMD ha de tenir com a objectiu contribuir a la recuperació, l'empoderament, l'accés a la justícia i a la reparació dels impactes provocats per la violència viscuda, per això que és essencial transversalitzar la mirada terapèutica a qualsevol dels àmbits d'acompanyament. Per això, cal:

▶ **Treballar la recuperació del control.** Durant la VMD la sensació de pèrdua de control de la pròpia vida és freqüent. Per això treballar la percepció de recuperació per part de la dona o de la nena dels tempos, de la presa de decisions, de la seva relació amb les TIC i amb el seu entorn, forma part de la intervenció terapèutica.

▶ **Treballar la pròpia agència.** La intervenció haurà de fer valer les estratègies d'afrontament de les VMD que ha seguit la dona o la nena, i la seva capacitat per sobreviure i superar aquesta violència. També s'haurà de considerar treballar la condició de la dona o de la nena com a subjecte de drets i com a potencial agent social i/o polític. Per això:

- Durant el procés d'acompanyament és útil identificar i reconèixer les fortaleces i capacitats de la dona o de la nena en l'afrontament i en la superació de la violència, així com els aprenentatges incorporats durant aquesta vivència que li han proporcionat elements de protecció de cara al futur. També serà útil fer valer els suports amb els quals ha comptat durant aquest procés.
- Crear una narrativa amb una mirada de resiliència en relació amb la vivència de la violència que ha patit la dona o la nena.
- Garantir una mirada transcultural, de diversitat de gènere i sexual de la intervenció per poder treballar i resignificar l'experiència de la dona o de la nena sense invisibilitzar la seva identitat.
- Treballar la comprensió de les violències. Oferir eines d'informació o psicoeducació que afavoreixin una anàlisi contextual i política de les VMD i l'impacte que tenen en la dona o la nena, introduint, en un llenguatge i amb dinàmiques adaptades a l'edat i el context, elements d'anàlisi interseccional.¹⁷⁶ La comprensió de les violències passarà també per ajudar la dona o la nena

desresponsabilitzar-se de la violència soferta i a comprendre, quan el seu entorn no l'ha comprès o ajudat, que aquestes reaccions també estan condicionades per la falta de comprensió de les VM en general o de les VMD en particular.

- Treballar les xarxes de suport. Més enllà del suport professional, el procés d'afrontament (quan la violència roman) o d'integració de l'experiència de violència i la seva recuperació (quan ha finalitzat), es veu en gran part facilitada per la possibilitat de compartir l'experiència amb dones i nenes que també les hagin afrontat per poder compartir les estratègies que han seguit i fomentar el suport mutu i els aprenentatges col·lectius.
- Resignificar la identitat en termes positius. Part del dany que es produeix en la persona és el qüestionament de la pròpia identitat. Per això és rellevant treballar des d'una mirada positiva el dret a l'afirmació i el reconeixement de les identitats personals i col·lectives de la víctima i resignificar les situacions que hagin comportat un menyscapte o denigració de la imatge de si mateixa.

176 Fembloc (2022). *Marc conceptual per a l'abordatge de les violències masclistes digitals*. Disponible a: <https://fembloc.cat/archivos/recursos/5/legal-conceptual-and-methodological-frameworkdefce.pdf>

Intervencions terapèutiques especialitzades - psicoteràpia

En la piràmide d'intervencions de la figura inicial es preveu que algunes persones requereixen intervencions clíniques per part de professionals de la salut mental especialitzats.

S'han desenvolupat diversos models d'intervenció psicoterapèutica en crisi per a situacions de violència digital. Resulten especialment rellevants i nous els models d'intervenció psicològica en línia, que obren importants possibilitats per al desenvolupament de polítiques públiques.¹⁷⁷

Hi ha, així mateix, programes d'autoajuda basats en webs, encara que en l'actualitat es restringeixen a l'àmbit de les i els joves i no hi ha experiència de la seva adaptació en entorns de violències masclistes digitals per a adults.¹⁷⁸

Fins ara no hi ha formes de psicoteràpia específiques per a les conseqüències de les violències digitals, si bé han aparegut ja algunes publicacions pioneres que obren camps de reflexió.¹⁷⁹ Alguns elements específics que es treballen en aquests models preliminars estan recollits en el quadre adjunt:

1. Funció de les xarxes socials dins de l'estructura de la identitat de la persona - mapa identitari i identitat digital.
2. Rols adoptats en les xarxes socials enfront de rols en les interaccions físiques.
3. Detecció d'interaccions, problemàtiques i impactes en la salut mental (vivències de soledat, indefensió, ràbia, o d'altres).
4. Anàlisi dels estils comunicatius usats per la persona en les xarxes socials i impacte en els altres (incloent-hi el joc de rol d'interaccions físiques amb diàlegs digitals i altres tècniques psicodramàtiques - adaptació de la comunicació quan no hi ha modificadors no verbals).

177 Veg., per exemple, Lattie, E. G.; Stiles-Shields, C. i Graham, A. K. (2022). "An overview of and recommendations for more accessible digital mental health services". *Nature Reviews Psychology*, 1(2), 87-100. <https://doi.org/10.1038/s44159-021-00003-1>, o Foody, M.; Samara, M. i Carlbirg, P. (2015). "A review of cyberbullying and suggestions for online psychological therapy". *Internet Interventions*, 2(3), 235-242. <https://doi.org/10.1016/j.invent.2015.05.002>

178 Un exemple molt conegut és el programa Stop Bullies Online/Stop Online Bullies que intenta ensenyar els joves com manejar de manera efectiva el ciberassetjament, els símptomes d'ansietat i depressió associats i les repercussions en termes de disminució del rendiment acadèmic o agressions. Veg. també Jacobs, N.; Vollink, T.; Dehue, F.; Lechner, L. (2014). "Online Pestkoppenstoppen: systematic and theory-based development of a web-based tailored intervention for adolescent cyberbully victims to combat and prevent cyberbullying". *BMC Public Health*, 14 (1), 396.

179 Per exemple, Swartz, H. A. i Novick, D. M. (2020). "Psychotherapy in the digital age: What we can learn from interpersonal psychotherapy". *American Journal of Psychotherapy*, 73(1), 15-21. <https://doi.org/10.1176/APPI.PSYCHOTHERAPY.20190040>

5. Emocions generades per les interaccions. Treball terapèutic amb emocions.
6. Vivències d'humiliació, ràbia i culpa en interaccions digitals.
7. Síntomes posttraumàtics derivats de violències digitals.
8. Trencament de creences: desconfiança, por i problemes en les interaccions amb tercers derivades de les experiències negatives.
9. Canvis en la vida quotidiana i plans d'interacció saludable, incloent-hi el foment de la interacció cara a cara enfront del refugi en mons virtuals o l'aïllament fòbic o per por de la humiliació o el rebuig.

Intervencions psicosocials i comunitàries

Hi ha nombrosos programes de caràcter comunitari implementats en el marc de la prevenció precoç, detecció i intervenció en violència masclista, que són aplicables a les violències masclistes digitals. Encara no es disposa de

dades suficients com per fer recomanacions basades en l'evidència, però les revisions de la literatura científica posen en valor l'eficàcia dels tipus de programes comunitaris següents:

Programes psicosocials o comunitaris que han demostrat la seva eficàcia en estudis d'avaluació d'impacte

1. Formació en bones pràctiques digitals en col·legis - de l'enfocament penal a l'enfocament d'acció digital positiva.
2. Polítiques públiques de foment de la creació d'espais cibersegurs, especialment en comunitats acadèmiques i educatives o en comunitats ciberactivistes.
3. Programes de sensibilització específics dirigits als denominats observadors (bystanders), persones que són testimonis insensibles de situacions de violència digital, especialment dirigits a adolescents i grups de persones en risc, per fomentar la corresponsabilitat digital i l'assenyalament social dels agressors.
4. Accions legislatives sobre els productors i usuaris de jocs (gamers) vinculant el discurs d'odi dels trolls i les pràctiques de representació que marginen les persones racialitzades, les dones i les persones amb diversitat sexual en els mitjans d'entreteniment, o la lògica denigrant i deshumanitzadora subjacent en la majoria d'aquests jocs.¹⁸⁰
5. Iniciatives de promoció de la creació de jocs en línia dirigits a perfils de risc que promouen actituds i missatges saludables i que combaten la discriminació a les xarxes.¹⁸¹
6. Serveis de suport en línia a través de xats interactius o altres sistemes basats en les xarxes socials.¹⁸²

180 Poden trobar-se excel·lents revisions i propostes específiques: Amanda Phillips (2020). *Gamer Trouble: Feminist Confrontations in Digital Culture*. New York University Press; Amanda Cote (2020) *Gaming Sexism: Gender and Identity in the Era of Casual Video Games*. NYU Press; Shira Chess (2020). *Play like a Feminist. Playful thinking online*. MIT Press.

181 Per exemple, Strauss, P. et al. (2019). "Trans and gender diverse young people's attitudes towards game-based digital mental health interventions: A qualitative investigation". *Internet Interventions*, 18 (September), 100280. <https://doi.org/10.1016/j.invent.2019.100280>

182 Per exemple, Eckert, M. et al. (2022). "Acceptability and feasibility of a messenger-based psychological chat counselling service for children and young adults ("krisenchat"): A cross-sectional study". *Internet Interventions*, 27, 100508. <https://doi.org/10.1016/j.invent.2022.100508>

Creació d'un entorn virtual específic. Ús d'apps i pàgines web

L'anàlisi de les experiències i l'avaluació dels resultats d'aquestes mostres, finalment, mostren com a especialment útils els programes de creació d'espais virtuals o d'apps, i, en un segon terme, l'articulació de servei en línia

d'atenció psicològica adaptada als tres nivells d'intervenció detallats en la piràmide.

Només a tall d'exemple, una app específica pot cobrir, almenys, els objectius següents:¹⁸³

- 1.** Oferir suport social i emocional continu o puntual a les persones que poden estar patint violències masclistes digitals.
- 2.** Ajudar a la planificació individualitzada de les mesures de seguretat i l'avaluació del risc de freqüència, gravetat i tipus de violència.
- 3.** Proveir d'avisos de seguretat digital per a diferents perfils de ciberassetjament.
- 4.** Guies senzilles sobre com bloquejar i reportar a Internet.
- 5.** Proporcionar informació i psicoeducació per millorar la presa de decisions informada i centrada en la víctima, incloent-hi aspectes de denúncia penal, i facilitar l'accés a aquests sistemes de denúncia.
- 6.** Millorar la recopilació de proves i la documentació a través de la mateixa app.
- 7.** Reduir l'exposició a futures violències amb informació sobre recursos locals o de confiança.
- 8.** Oferir consells de psicoeducació: normalització de respostes, tècniques de regulació de l'ansietat i de control de l'estrès, maneig de símptomes. psicossomàtics i maneig de símptomes depressius lleus.
- 9.** Abordar aspectes relacionats (p. e. consum de substàncies i recursos disponibles; necessitats d'habitatge i ocupació i recursos disponibles; ajudes per a la cura de filles i recursos disponibles; assistència legal i recursos disponibles),
- 10.** Triatge de les supervivents cap a una atenció psicoterapèutica de confiança basada en casos greus o a grups específics de suport en el cas de contextos socials i personals molt específics (p. e. col·lectius LGBTI).
- 11.** Informar sobre els límits d'Internet i els principals elements i tipus delictius en llengua senzill i gràfic.

Moltes d'aquestes iniciatives estan ja en marxa des de la societat civil i les institucions públiques de l'àmbit local, comarcal i nacional.

¹⁸³ "Technology-based and digital interventions for intimate partner violence". A: *Systematic review and meta-analysis*.

11

Recomanacions per a
l'avaluació dels impactes
de les violències
masclistes digitals

Recomanacions per a l'avaluació dels impactes de les violències masclistes digitals

11

L'adequada valoració de les VMD és un aspecte essencial de la diligència deguda i de l'accés a la justícia de les dones i de les nenes, perquè d'aquesta valoració depèn en gran part no sols l'accés a la reparació de les violències mitjançant una indemnització econòmica proporcionada i justa, sinó fins i tot, en determinats casos, l'encaix de la violència en un delictes concret segons la seva gravetat. Les avaluacions de les VM, incloses les VMD, solen ser dutes a terme pels i per les professionals de la xarxa de serveis d'atenció a la dona o bé pels i les professionals vinculats al sistema de justícia, com els equips d'assessorament tècnic penal (EATP) i els i les metgesses forenses.

La progressiva importància de l'impacte de les violències masclistes en les víctimes/supervivents ha fet que la més recent promulgació de legislació com la Llei orgànica 10/2022, coneguda com la Llei del "només sí és sí",¹⁸⁴ incorpori, dins de l'avaluació del dany a partir de la qual fixar

la reparació o indemnització econòmica a la dona o a la nena, la dels danys físics i psicològics, inclòs el dany moral i el dany a la dignitat; la de la pèrdua d'oportunitats, incloses les oportunitats d'educació, ocupació i prestacions socials; la dels danys materials i la pèrdua d'ingressos, inclòs el lucre cessant; la del dany social, entès com el dany al projecte de vida i la del tractament terapèutic, social i de salut sexual i reproductiva. La referida llei del "només sí és sí" determina que les unitats de valoració forense integral han d'establir protocols per elaborar els informes de valoració, que han d'incloure el dany social. Aquest impuls legislatiu ens hauria de portar a incorporar l'avaluació dels danys en totes les seves dimensions en totes les VM, incloses les VMD.

Tot seguit s'ofereixen una sèrie de criteris a tenir en consideració a l'hora d'avaluar l'impacte de les violències masclistes digitals:

Factors que incideixen en el dany (vegeu el capítol 8)

- ▶ **Factors inherents a les violències afrontades:** qui exerceix la violència, com s'amplifica la violència, a qui es dirigeix la violència, quant dura la violència, a qui arriba la violència, amb quins fins s'exerceix la violència.
- ▶ **Factors particulars de les persones que enfronten les violències:** edat, comprensió política de la violència, tipus d'afrontament, suport i comprensió de l'entorn, capacitat tecnològica, condició socioeconòmica, tipus d'ús de les xarxes socials.
- ▶ **Factors inherents a la perspectiva interseccional:**¹⁸⁵ afectacions derivades de la interacció dels eixos de discriminació que motiven les violències, impactes en la identitat individual o col·lectiva i impactes en el col·lectiu al qual pertany la dona o nena violentada.

¹⁸⁴ Llei orgànica 10/2022, de 6 de setembre, de garantia integral de la llibertat sexual. Disponible a: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-14630>

¹⁸⁵ Allen, Asha (2022). *An Intersectional Lens on Online Gender Based Violence and the Digital Services Act*. Disponible a: <https://verfassungsblog.de/dsa-intersectional/>

Dimensions del dany (vegeu el capítol 9)

- ▶ Individual, derivades de l'exposició a les VMD, de l'atac a la identitat o la dignitat, de la resposta social i institucional, materials, econòmics i laborals.
- ▶ Familiars.
- ▶ En l'autoorganització i l'acció política de les dones i les nenes.
- ▶ En l'exercici de drets fonamentals.

Factors que incideixen en el dany segons la tipologia de les VMD

En les VMD que impliquin la divulgació de continguts

Circumstàncies del responsable o dels responsables

- ▶ L'edat.
- ▶ La capacitat digital i el coneixement tecnològic.
- ▶ Si simultàniament està participant en altres formes de VM contra la dona o la nena o s'està aprofitant de la vulnerabilitat a causa d'aquesta situació.
- ▶ El grau d'informació sensible que tingui de la dona o nena.
- ▶ La capacitat d'altaveu i d'influència en les xarxes socials, apps, canals de YouTube o altres, segons el nombre, la diversitat i la capacitat d'altaveu i influència dels seus seguidors.
- ▶ El nombre de plataformes i el tipus de xarxes socials en les quals actua.
- ▶ El tipus d'ús de les TIC, professional o no.
- ▶ La "línia editorial", és a dir, si habitualment publica continguts nocius contra les dones i les nenes o contra un sector concret de dones i nenes.
- ▶ El tipus de perfil des del qual s'ha publicat el contingut, individual, col·lectiu, bot, anonimitzat, privat o públic, verificat, etc.
- ▶ La probabilitat que l'usuari del perfil aconsegueixi ser identificat.

Circumstàncies de la o de les víctimes/supervivents

- ▶ L'edat.
- ▶ La capacitat digital i el coneixement tecnològic.
- ▶ Les xarxes de suport analògiques i/o virtuals amb què compta.
- ▶ La resposta adoptada pel seu entorn davant les VMD que afronta.
- ▶ El fet que estigui afrontant simultàniament altres tipus de VM, siguin analògiques o digitals.
- ▶ El nombre de plataformes i el tipus de xarxes socials en què actua.
- ▶ El tipus d'ús de les TIC, professional o no.

Circumstàncies relacionals entre tots dos

- ▶ El vincle i/o dependència de qualsevol tipus de la dona, nena amb el responsable de la VMD.
- ▶ L'asimetria o diferència de capacitat d'altaveu i influència entre el responsable de la VMD i la dona o nena.

El tipus de contingut

- ▶ La motivació o finalitat dels continguts publicats.
- ▶ L'abast de la divulgació, en nombre, en diversitat de plataformes, en extensió geogràfica i en permanència en el temps
- ▶ La qualitat de la divulgació, és a dir, a quins entorns ha arribat (parella, família, treball, barri, ciutat, comunitat).
- ▶ La permanència en el temps de la publicació, és a dir, quant temps ha romàs publicada o si ja no serà possible l'eliminació.
- ▶ La probabilitat que pels antecedents de VMD existents o pel contingut de les publicacions, la violència pugui desbordar l'àmbit digital i arribar a l'analògic.
- ▶ Si els continguts publicats comporten una crida directa o indirecta a exercir violència, hostilitat o discriminació contra la dona o nena en el col·lectiu al qual pertany.

La forma de publicació del contingut

- ▶ Si la publicació del contingut és reactiva a algun esdeveniment o publicació prèvia o no.
- ▶ La reiteració de la publicació, és a dir, si una vegada reportada o eliminada la publicació de la xarxa social, el responsable persisteix a tornar-la a publicar o fa una crida per a que d'altres ho facin.
- ▶ Si la publicació persegueix generar un atac col·lectiu, en incloure crides, etiquetes o altres elements que fomentin o facilitin la viralització dels continguts.
- ▶ L'adopció d'estratègies per a evitar ser identificat.
- ▶ L'adopció d'estratègies per a eliminar o emascarar les proves de la seva actuació.

Les conseqüències de la publicació

- ▶ L'impacte de l'exposició de la dona o nena, segons la qualitat de les informacions o dades que s'hagin publicat i el moment o context en què s'hagin publicat.
- ▶ Si la publicació comportarà efectes a curt, mitjà o llarg termini.
- ▶ Si la divulgació de dades o informacions ha afectat, a més de la dona o nena, el seu entorn pròxim.
- ▶ La transcendència de la denigració de la dona o de la nena, particularment quant a l'afectació de la seva indemnitat sexual o la seva identitat individual o col·lectiva.
- ▶ Quina ha estat la reacció de la persona responsable de la publicació en veure qüestionada la seva actuació per la dona, nena o per altres usuaris de la xarxa.
- ▶ Si la publicació ha reportat beneficis al responsable, siguin econòmics o rèdits d'altres tipus, directes o indirectes.

En les VMD que impliquin l'atac a la privacitat de la dona o de la nena

Circumstàncies del o dels responsables

- ▶ L'edat.
- ▶ La capacitat digital i el coneixement tecnològic.
- ▶ Si simultàniament està participant en altres formes de VM contra la dona o la nena i s'està aprofitant de la vulnerabilitat a causa d'aquesta situació.
- ▶ El grau d'informació sensible que tingui de la dona o nena.

Circumstàncies de la o de les víctimes/supervivents

- ▶ L'edat.
- ▶ La capacitat digital i el coneixement tecnològic.
- ▶ Les xarxes de suport analògiques i/o virtuals amb què compti.
- ▶ La resposta adoptada pel seu entorn enfront de les VMD que afronta.
- ▶ El fet que estigui afrontant simultàniament altres tipus de VM, siguin analògiques o digitals.
- ▶ El nombre de plataformes i el tipus de xarxes socials en què actua.
- ▶ El tipus d'ús de les TIC, professional o no.

Circumstàncies relacionals entre tots dos

- ▶ El vincle i/o dependència de qualsevol tipus de la dona o nena amb el responsable de la VMD.

La forma d'accés inconsistent

- ▶ El trencament de les mesures de seguretat i el grau de sofisticació tecnològica mitjançant el qual s'ha aconseguit accedir als dispositius, fitxers, programes, aplicacions o comptes de la dona o nena.
- ▶ El grau d'engany mitjançant el qual s'ha aconseguit accedir als dispositius, fitxers, programes, aplicacions o comptes de la dona o nena.
- ▶ L'adopció d'estratègies per a evitar ser identificat.
- ▶ L'adopció d'estratègies per a eliminar o emmascarar les proves de la seva actuació.

L'objectiu de l'accés inconsistent

- ▶ Si es persegueix generar inseguretat en la dona o nena, instal·lar-li programes d'espionatge i control, descobrir informació personal seva, sostreure-li informació, divulgar la informació o les dades als quals s'ha accedit, provocar-li danys, altres.

La qualitat de la informació o dades a les quals s'hagi accedit

- ▶ L'accés a informació relacional, dades mèdiques, informació política, informació sexual, informació econòmica, etc.

Les conseqüències de l'accés

- ▶ L'ús que s'hagi fet o el potencial ús que es pugui fer de la informació o de les dades a les quals s'hagi accedit.
- ▶ La intensitat de la pressió que es pugui generar amb l'amenaça de divulgar aquelles dades o informació.
- ▶ El seu valor econòmic, sentimental, o altres.
- ▶ La possibilitat de recuperar amb facilitat tota la informació o dades que s'hagin sostret.
- ▶ Si la sostracció d'informació o de dades ha generat perjudicis a la dona, per exemple, la impossibilitat d'accés temporal a la signatura electrònica.
- ▶ Si la informació o les dades a les quals s'ha accedit, a més de la dona o nena, afecten el seu entorn.
- ▶ Si després d'accedir a la informació o a les dades, s'han divulgat.

12

Glossari sobre
terminologia habitual
en l'entorn virtual

Glossari sobre terminologia habitual en l'entorn virtual

12

Agressió enregistrada (*happy slapping*): és la gravació no consentida d'atacs físics o agressions sexuals per a tot seguit divulgar-ne la gravació.

Assetjament psicològic: consisteix en l'assetjament laboral o immobiliari, que pot exercir-se mitjançant mesures de pressió psicològica analògiques, però també mitjançant les TIC.

Atac de denegació de servei distribuït (*DDOs attack - distributed denial of service*): és un atac massiu dirigit a una o diverses adreces web o un servidor, per aconseguir-ne el bloqueig per desbordament.

Body shaming (crítica del cos): fa referència als comentaris menyspreadors sobre els cossos de les persones per denigrar-les, desqualificar-les o provocar rebuig cap a elles i pèrdua d'autoestima.

Bot: és un programa informàtic que executa tasques de manera automàtica. En les xarxes socials actuen simulant interaccions humanes per engrossir el nombre de visites d'un contingut o de seguidors d'un perfil, automatitzant respostes per posicionar continguts o influenciar en debats.

Escarni de la víctima (*victim blaming*): consisteix en l'acció pública de responsabilitzar la víctima/supervivent de violència masclista o de qüestionar la seva integritat i veracitat a l'hora de denunciar violències o de vexar-la de manera pública pel fet d'haver denunciat la violència davant l'autoritat o de manera pública, habitualment sexual.

Creepshot: són imatges suggestives sexualment de dones preses sense el seu consentiment.

Cybermobs (atacs coordinats): són aquells atacs que es realitzen de manera planificada i de forma organitzada en el temps per diverses persones cap a una altra. La finalitat pot ser la d'assetjar, desprestigiar o denigrar una persona o col·lectiu, aconseguir que retiri la publicació d'un contingut o el tancament del seu perfil. Es poden donar per raons ideològiques com el masclisme o per rivalitat política i pretenen generar controvèrsies que atreguin l'atenció cap als seus perfils i els seus continguts per guanyar visibilitat o monetització.

Deadnaming: consisteix a anomenar les persones trans pel seu nom anterior en lloc de pel nom sentit, per mostrar-los el no reconeixement i el rebuig cap a la seva identitat sentida o per revelar davant tercers la seva condició de persona trans, per humiliar-la o generar-li inseguretat.

Dòxing: consisteix en la divulgació d'informació, dades o detalls privats relacionats d'una persona sense el seu consentiment. La publicació d'aquesta informació exposa la seva intimitat personal familiar o econòmica i sovint té per objectiu que aquesta informació pugui ser usada per denigrar-la, perquè l'assetgin o per generar-li inseguretat, per exemple, fent pública l'adreça de casa seva.

Empremta digital: també anomenada ombra digital o petjada electrònica, és el rastre de dades que es genera quan s'usa Internet, les aplicacions o els dispositius o que es genera a causa de les galetes de les adreces web privades que permeten el seguiment digital si no revokes el consentiment en finestres emergents no accessibles. Això inclou els llocs web que es visiten i els correus electrònics i la informació que s'envia. Es pot usar una empremta digital per rastrejar les activitats i els dispositius en línia d'una persona. Els usuaris d'Internet creen la seva empremta digital de manera activa o passiva.

Etiqueta (*hashtag*): es tracta d'una paraula o sèrie de paraules precedida d'un coixinet que actua com un classificador o identificador. En clicar-hi es pot accedir als continguts que continguin aquesta mateixa etiqueta. En les xarxes socials s'usen les etiquetes com a classificadors/identificadors que identifica un contingut, per informar els usuaris del seu objectiu o contingut essencial, per permetre que altres usuaris publiquin continguts afegint-hi la mateixa etiqueta, que la resta d'usuaris s'identifiquin entre ells o percebin l'adhesió d'aquesta concatenació de continguts, es pugui rastrejar tots els continguts publicats sota aquesta mateixa etiqueta.

Flaming: és l'acte d'atacar una persona per assenyalar-la o cridar l'atenció d'altres usuaris de la xarxa sobre ella per denigrar-la o assetjar-la o aconseguir que altres persones ho facin o se sumin a l'atac.

Ghosting: prové del terme fantasma en anglès i es refereix al fet “desaparèixer com un fantasma” quan s'està iniciant una relació i una de les persones cregui que tot avança correctament i l'altra de sobte desapareix i talla la comunicació.

Hipertrucatge sexual (Deepfakes sexuals): és la creació d'imatges o vídeos en els quals la persona mostra part del seu cos o interactua sexualment, mitjançant les noves tecnologies, entre elles la intel·ligència artificial. La falsificació és de tan alta qualitat que s'aconsegueix crear l'aparença que la persona que apareix en les imatges o vídeos és realment ella.

Incel: terme format a partir de l'anglès involuntary celibate, equivalent a cèlibe involuntari. Es tracta d'una subcultura de la masculinitat que actua per ressentiment i misogínia cap a les dones i sosté discursos supremacistes, de victimisme dels homes i de banalització i/o justificació de les violències de gènere.

Internet de les coses: és la xarxa d'objectes com ara mòbils, altaveus i altres que estan connectats a Internet i que un tercer pot activar de manera remota, en general per obtenir informació o controlar la persona sense que aquesta ho sàpiga.

Llum de gas (gaslighting): es denomina així l'acció sostinguda en el temps de fer dubtar una altra persona de la seva raó, del seu bon judici o seny a força de desacreditar, invalidar o negar les seves percepcions, records o idees.

Maquinari (Hardware): són aquells elements físics o materials que constitueixen un ordinador o un sistema informàtic. És a dir, les parts físiques d'un sistema operatiu, com ara els components elèctrics, electrònics, electromecànics, mecànics i qualsevol altre element físic.

Masclerosa: prové de l'anglès *manosphere* i es refereix a una xarxa o ecosistema format per webs, blogs, fòrums, canals de vídeo, videojocs i perfils de xarxes socials que promouen un corrent ideològic radical sexista, misogin i antifeminista. Dins d'aquesta comunitat de pensament es troben subcultures com els incels, els artistes del flirteig, els *Men Are Going Their Own Way* o el Moviment pels Drets dels Homes..

Metavers: és un entorn virtual tridimensional en el qual els usuaris interactuen en aquest ciberespai com a avatars a través d'un programari específic de realitat virtual i de realitat augmentada utilitzant cascos i ulleres en les quals el camp de visió s'inunda d'imatges digitals.

Notícia falsa (fake news): es tracta de continguts pseu-

doperiodístics o faules difoses a través de portals de notícies amb l'objectiu de desinformar un públic específic o sobre una matèria concreta. Es dissenyen amb la intenció d'enganyar, confondre, manipular, desprestigiar o enaltir o bé obtenir rèdits socials, econòmics o polítics.

Orbiting: consisteix a no respondre les preguntes o interaccions d'una persona, però continuar visualitzant els continguts que publica a Internet.

Outing: consisteix a revelar públicament o dins de l'entorn de la persona la seva orientació sexual o identitat de gènere sense la seva autorització per provocar-li conseqüències negatives.

Programari (software): es tracta del suport del sistema informàtic, que comprèn el conjunt dels components lògics que fan possible la realització de les tasques específiques, en contraposició als components físics, que formen el maquinari. La interacció entre el programari i el maquinari fa operatiu un ordinador. El programari envia instruccions que el maquinari executa, i fa possible el seu funcionament.

Programari espia (spyware): programes especialitzats en l'espionatge i l'obtenció d'informació de dispositius aliens o accés a comptes sense el consentiment de l'usuari.

Sealioning: és un tipus de troleig que consisteix a assetjar les persones que interactuen en debats en xarxes socials amb sol·licituds persistents de proves sobre les seves afirmacions o punts de vista o preguntes repetides, perquè els justifiquin per desgastar o desacreditar la persona, sota una falsa aparença de civisme i de sinceritat.

Sexspreading: (erròniament anomenat sexting o porno-venjança) consisteix en la divulgació no consentida de continguts íntims, sovint nus o vídeos sexuals.

Sexting: és la pràctica sexual lícita d'intercanviar contingut sexual de forma consentida entre les persones que participen en aquest.

Sextorsió o extorsió sexual: consisteix a generar pressió i intimidació cap a una persona o el seu entorn, mitjançant l'amenaça de divulgar continguts íntims o sexuals, per obtenir contingut íntim o sexual o per forçar-la a mantenir relacions sexuals sense el seu consentiment.

TIC o TRIC: respon a la sigla de les tecnologies de la informació i les comunicacions, que són el conjunt de recursos, eines, equips, programes informàtics, aplicacions, xarxes i mitjans que permeten la compilació, processament, em-

magatzematge i transmissió d'informació com: veu, dades, text, vídeo i imatges. En l'actualitat cada vegada s'usa més la forma TRIC, que respon a la sigla de les tecnologies en la relació, la informació i comunicació, que incorpora el component relacional, és a dir, la perspectiva social i de creació de comunitat, reflexió i coneixement.

Troleig: es refereix a una àmplia varietat de conductes deliberades en l'entorn virtual de menor o major rellevància, com la publicació de missatges provocadors, que distorsionen el debat o que incomoden una persona per les seves opinions o per la seva identitat. La intenció sol ser la de provocar, tensionar, distorsionar, generar malestar, estrès o humiliació o respostes emocionals negatives en els altres usuaris. Les persones que duen a terme aquesta

pràctica s'anomenen trols. El trol pot publicar missatges amb diferents tipus de contingut com grolleries, ofenses o mentides difícils de detectar, amb la intenció de confondre i ocasionar sentiments oposats en els altres. Aquesta pràctica també pot fer-se en grup.

Web fosc / Xarxa fosca (*darkweb*): és el conjunt ocult de llocs d'Internet als quals només es pot accedir mitjançant un navegador web especialitzat. S'utilitza per mantenir l'activitat d'Internet privada i en l'anonimat, la qual cosa pot ser útil tant en aplicacions legals com il·legals.

Zoom bombing: acció d'interrompre les reunions en línia amb continguts racistes, violents o sexuals.

13

Referències
bibliogràfiques

Referències bibliogràfiques

13

Institut Europeu de la Igualtat de Gènere - EIGE. (2017). *La ciberviolencia contra mujeres y niñas*. Disponible a: https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/187793/ciberviolencia_igualdad_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Relatora especial sobre violència de la l'Organització de les Nacions Unides (2018). <https://undocs.org/pdf/symbol-es/A/HRC/38/47>

Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions EU, Strategy on victims' rights(2020-2025). Disponible a: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0258&rid=2>

OEA (2021). *La violencia de género en línea contra las mujeres y niñas. Guía de conceptos básicos, herramientas de seguridad digital y estrategias de respuesta*. Disponible a: <http://oas.org/es/sms/cicte/docs/Manual-La-violencia-de-genero-en-linea-contra-las-mujeres-y-ninas.pdf>

GREVIO (2021). Recomendación general núm. 1. On the digital dimension of violence against women adopted on 20 October 2021. Disponible a: <https://rm.coe.int/grevio-recommendation-on-digital-violence-against-women/1680a49147>

Combating Cyber Violence against Women and Girls (2022). Disponible a: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/combating_cyber_violence_against_women_and_girls.pdf

Delegació del Govern per a la Violència de Gènere (2012-13). *El ciberacoso como forma de ejercer la violencia de género en la juventud: un riesgo en la sociedad de la información y del conocimiento*. Disponible a: https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/colecciones/pdf/Libro_18_Ciberacoso.pdf

Institut Andalus de la Dona (2017). Protocolo de detección e intervención en la atención a víctimas de ciberdelincuencia de género. Disponible a: <https://violenciagenero.org/web/recurso/protocolo-deteccion-e-intervencion-atencion-victimas-ciberdelincuencia-genero/>

Científiques

Van Der Wilk, A. (2018). *Cyber violence and hate speech online against women*. Disponible a: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU\(2018\)604979_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU(2018)604979_EN.pdf)

Associacions i activismes

Internacionals

Associació per al Progres de les Comunicacions - APC. (2014). *Basta de violencia: Derechos de las mujeres y seguridad en línea. Intermediarias de internet y violencia contra las mujeres en línea*. Disponible a: https://genderit.org/sites/default/files/flow-cnyst-summary-sp_20140725_gs-rev_1.pdf

Associació per al Progres de les Comunicacions. (2015). *TECHNOLOGY-RELATED VIOLENCE AGAINST WOMEN a briefingpaper*: https://www.apc.org/sites/default/files/HRC%2029%20VAW%20a%20briefing%20paper_FINAL_June%202015.pdf

Associació per al Progres de les Comunicacions. (2015). *From impunity to justice: Exploring corporate and legal remedies for technology-related violence against women*. <https://www.genderit.org/articles/impunity-justice-exploring-corporate-and-legal-remedies-technology-related-violence-against>

Luchadoras (2017). *La violencia en línea contra las mujeres en México*. Disponible a: https://luchadoras.mx/wp-content/uploads/2017/12/Informe_ViolenciaEnLineaMexico-InternetEsNuestra.pdf

Amnistia Internacional - AI (2017). *Amnesty reveals alarming impact of online abuse against women*. Disponible a: <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/11/amnesty-reveals-alarming-impact-of-online-abuse-against-women/>

Amnistia Internacional - AI (2018). *Toxic Twitter. Violencia y abuso contra las mujeres en internet*. Disponible a: https://amnistia.org.ar/wp-content/uploads/delightful-downloads/2018/05/TOXICTWITTER-report_SP.pdf

Manifest fet per l'Alt Comissionat de Nacions Unides pels Drets Humans Zeid Ra'ad Al Hussein. The impact of online violence on women human rights defenders and women's organisations. Online Misogyny (21/6/2018). Disponible a: <https://www.ohchr.org/en/statements/2018/06/impact-online-violence-women-human-rights-defenders-and-womens-organisations>

The Economist, Intelligence Unit, Methodology: Measuring the prevalence of online violence against women (2021). Disponible a: https://cdn.vew.design/private/WbTNgdOV-Vvgyq5TIBiYpWVmMCJQ2/hyw1xhPZO6_EIU_METH ODO-LOGY_PREVALENCE%20OF%20ONLINE%20VIOLENCE%20AGAINST%20WOMEN_FINAL.pdf.

COE (2021). Proteger a las mujeres y niñas de la violencia en la era digital. La relevancia del Convenio de Estambul y del Convenio de Budapest sobre la Ciberdelincuencia para luchar contra la violencia contra las mujeres en línea y facilitada por la tecnología. Disponible a: https://edoc.coe.int/en/module/ec_addformat/download?cle=6f46d-d176364ccec308c2760189a4605&k=779705b0ee3e8ff5a-ca706f279db4695

Comissionat pels Drets Humans. COE. No space for violence against women and girls in the digital world (15/3/2022). Disponible a: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/no-space-for-violence-against-women-and-girls-in-the-digital-world>

Comissionat per les Víctimes. The Impact of Online Abuse: Hearing the Victims' Voice (1/6/2022). Disponible a: <https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/jotwpublic-prod-storage-1cxo1dhrmkg14/uploads/sites/6/2022/05/Hearing-the-Victims-Voice.pdf>

Estatals

Donestech (2017). Redes sociales en perspectiva de género: guía para conocer y contrarrestar las violencias de género on-line. Disponible a: <https://donestech.net/files/redes-sociales.pdf>

Serra, L. (2018). Las violencias de género en línea. Pikara. Disponible a: <https://lab.pikaramagazine.com/wp-content/uploads/2019/06/VIOLENCIAS.pdf>

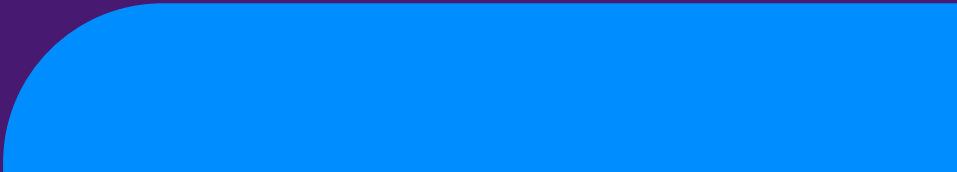
Cómo funciona Internet y otras claves para proponer políticas públicas sobre violencia de género en línea (2020). Disponible a: <https://acoso.online/site2022/wp-content/uploads/2020/09/Como-funciona-Internet.pdf>

Seguridad digital y protección integral feminista - Dentro de los programas de reubicación temporal de defensoras de DDHH (2021). Disponible a: https://www.digitaldefenders.org/wp-content/uploads/2022/09/Seguridad-Digital-integral_web.pdf

Del ciberactivismo a la tecnopolítica (2021). Disponible a: https://www.comunicacionsocial.es/libro/del-ciberactivismo-a-la-tecnopolitica_133473/

Documentación y acompañamiento de casos de violencia de género online (2022). Disponible a: <https://acoso.online/site2022/wp-content/uploads/2020/09/documentacion-difusion-de-imagenes.pdf>

INDELA. Guía sobre violencia digital dirigida a instituciones públicas (2022). Disponible a: https://cultivandogene-roac.org/wp-content/uploads/2022/04/FINAL_INSTITUCIONES.pdf

14

Annexos

Annex I: Recursos ciberactivistes

<https://fembloc.cat/el-proyecto.html>

<https://autodefensa.online/>

<https://onlineharassmentfieldmanual.pen.org/es/violencia-en-linea-glosario/>

Manual sobre seguridad digital holística: Definición enfoque holístico: 1.1 Accompaniment, Mentorship and Strengthening Internal Resources: <https://manuals.digitaldefenders.org/>

Guía básica sobre seguridad y privacidad digital básica: https://donestech.net/files/alex_hache_privacidad_seguridad_basica.pdf

Mantén la calma y defiende el territorio digital - Guía de seguridad informática: Guía de IM Defensoras para compartir algunos consejos y orientaciones para el uso cotidiano del ciberespacio en el marco de la crisis sanitaria: <https://im-defensoras.org/wp-content/uploads/2020/08/Guia-seguridad-informa%CC%81tica-RGB.pdf>

Servicios y líneas de atención que dan apoyo a personas que enfrentan violencias machistas digitales: mapeo internacional de los modelos de atención: https://fembloc.cat/implementation_study_alex_hache.pdf

Guía deresistencia digital entre amigas: https://7fbf420f-df65-4d8f-b893-2ebf22515ce4.filesusr.com/ugd/607b97_e8655613be1e4f5b9ee2ba750010c7bd.pdf

Herramientas de denuncia y acompañamiento en materia de violencias de género digitales: <https://takebackthetech.net/es/know-more/heyamiga>

Cómo hablar a las supervivientes: <https://takebackthetech.net/es/be-safe/c%C3%B3mo-hablar-con-las-sobrevivientes>

Tips para acompañar: <https://takebackthetech.net/es/know-more/heyamiga/acompana>

Guía de protección digital: <https://escuelafeminista.red/material/guiadeprotecciondigital.pdf>

Cyberseguras: <https://cyber-women.com/es/>

KIT Contra las violencias machistas on-line https://donestech.net/files/kitviolencias2019_cast.pdf

Guies i manuals d'autodefensa digital feminista i seguretat digital

[es] Redes sociales con perspectiva de género. Guía para conocer y contrarrestar las violencias de género on-line (Donestech + amigas): <https://www.donestech.net/files/redessociales.pdf>

[es] Zen y el arte de que la tecnología trabaje para ti: https://gendersec.tacticaltech.org/wiki/index.php/Complete_manual/es

[es] Fanzine "Me falta privacidad para la autonomía de mi deseo": http://lucysombra.org/TXT/Fanzine_necesito_privacidad.pdf

[es] GenderSec – Wiki de recursos en Seguridad digital feminista: https://gendersec.tacticaltech.org/wiki/index.php/Manuals_with_a_gender_perspective

[en] The Holistic Security Manual: <https://holistic-security.tacticaltech.org/>

[es] Fanzine Safer Nudes: <https://www.codingrights.org/safernudes/>

[es] Acoso.online: <https://acoso.online>

[es] Ciberseguras: plataforma sobre seguridad integral desde una perspectiva feminista: <http://ciberseguras.org/>

[es] Guía de Seguridad Digital para Feministas Autogestivas: <https://es.hackblossom.org/cybersecurity/>

[es] La violencia en línea contra las mujeres en México: <http://internetesnuestra.mx/post/167782105468/informe-la-violencia-en-l%C3%ADnea-contra-las-mujeres>

[es] Principios feministas para Internet (APC): https://feministinternet.org/sites/default/files/Principios_feministas_para_internetv2-0.pdf

[es] Estrategias de respuesta a violencias machistas en línea – Ciberseguras: <https://socialtic.org/blog/violencia-contra-las-mujeres-y-tecnologia-estrategias-de-respuesta>

[es] Violencia de género en línea – contribuciones al informe de la Relatora Especial de la ONU: <https://www.genderit.org/es/resources/violencia-de-genero-en-linea-contribuciones-al-informe-de-la-relatora-especial-de-la-onu>

[es] A la calle sin miedo, 6 guías de seguridad: <https://sinmiedo.com.co/seguridad.html>

[es] Data Detox Kit: <https://datadetox.myshadow.org/es/detox>

[es] MyShadow (Mi Sombra Digital) para leer y aprender acerca de herramientas y metodologías para entender y alterar tu sombra digital: <https://myshadow.org/es>

[es] Security in a box – Caixa d'eines de seguretat digital disponible en 17 idiomes: <https://securityinabox.org/es/>

[es] Las violencias de género en línea (Pikara): <http://lab.pikaramagazine.com/wp-content/uploads/2018/12/VIOLENCIAS.pdf>

[es] Autoprotección Digital Contra La Vigilancia: Consejos, Herramientas y Guías Para Tener Comunicaciones Más Seguras: <https://ssd.eff.org/es>

[es] Privacidad de bolsillo para móviles (My Shadow): https://myshadow.org/ckeditor_assets/attachments/229/mobile_es_complete.pdf

[es] Privacidad de bolsillo para navegadores (My Shadow): https://myshadow.org/ckeditor_assets/attachments/228/browser_es_complete.pdf

[es] Estrategias de resistencia (My Shadow): https://myshadow.org/ckeditor_assets/attachments/243/estrategias.pdf

[es] Las claves para mejorar la protección de datos: <https://privacyinternational.org/data-protection-guide>

[es] Identidad en internet: hablemos de anonimato: <https://genderit.org/es/feminist-talk/identidad-en-internet-hablemos-de-anonimato>

mos-de-anonimato

[es] DatNav: Guía para navegar entre datos digitales para la investigación de derechos humanos: https://es.witness.org/portfolio_page/datnav-guia-para-navegar-entre-datos-digitales-para-la-investigacion-de-derechos-humanos/

Podeu trobar més informació sobre la seguretat feminista a Internet a:

<https://gendersec.tacticaltech.org/>

<https://iheartmob.org/>

<https://www.vscyberh.org/> (en francès)

<https://www.apc.org/en/pubs/icts-feminist-movementbuilding-activist-toolkit>

<https://securityinabox.org/en/>

<https://hackblossom.org>

<https://es.hackblossom.org/cybersecurity/> (en espanyol)

<http://chayn.co/> (Guia de seguretat en internet en rus, italià, anglès i francès)

<https://www.codingrights.org> (espanyol, portuguès i anglès)

<https://www.feministfrequency.com>

<https://troll-busters.com/>

<https://yoursosteam.wordpress.com/what-to-do-mobilegraphic/>

<https://www.hackharassment.com>

<http://www.crashoverridenetwork.com>

<http://www.womensmediacenter.com/speech-project/>

Organitzacions que es dediquen a aquesta temàtica

Asociación para el Progreso de las Comunicaciones (APC): <https://www.apc.org/>

Proyecto: Gender it - Análisis feminista de las políticas de internet: <https://genderit.org/>

Asociación Stop Violencia de Género Digital: <https://stopviolenciadegenerodigital.com/>

Women's Media Center: <https://womensmediacenter.com/speech-project/online-abuse-101>

World Wide Web Foundation : <https://webfoundation.org/>

Coming Back to Tech de Tactical Tech Collective: <https://takebackthetech.net/es>

CiborgFeminista: <https://cyborgfeminista.tedic.org/>

Proyecto: <https://violenciadigital.tedic.org/#>

Luchadoras: <https://luchadoras.mx/internetfeminista/>

Karisma: <https://web.karisma.org.co/>

**Generalitat
de Catalunya**